

T.C
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

**“ AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASININ
GELİŞİMİ VE GENİŞLEME SÜRECİNDE TRANSATLANTİK ETKİSİ ”**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

İSMAİL MANTAR

İSTANBUL-2010

T.C

KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

**“ AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASININ
GELİŞİMİ VE GENİŞLEME SÜRECİNDE TRANSATLANTİK ETKİSİ ”**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

İSMAİL MANTAR

DANIŞMAN

YRD. DOÇ. DR. UĞUR ÖZGÖKER

İSTANBUL 2010

ÖZET

Bu tez çalışmasında Avrupa güvenlik ve savunma kimliği politikasının gelişim süreci ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bu sürece etkileri üzerinde durulmuştur.

Avrupa birliği bütünleşme süreci içerisinde ele alınan en sancılı konu “siyasi bütünleşme” olmuştur. Maastricht anlaşması ile oluşturulan ortak dış politika ve güvenlik politikası (AGSP) başlıklı uygulaması Avrupa'nın hem dış politika hem de güvenlik alanında atmış olduğu en önemli adımdır. Bu noktadan hareketle tezimizde genel olarak güvenlik kavramının taşıdığı anlam; devlete ve topluma bakan yönleri ele alınarak uluslararası ve küresel boyutta güvenlik kavramı üzerinde durulmuştur.

Güvenlik kavramı Beril Dedeoğlu'nun tanımı çerçevesinde ele alınmış ve birçok açıdan değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Devamında Avrupa merkezli güvenlik kaygıları ön plana çıkarılmış ve güvenlik kavramının değerlendirmesi yapılmıştır. Bu bölümler ana konumuz olan AGSP konusunun kavranması açısından bir basamak teşkil etmektedir. AGSP oluşum süreçlerinin ve gelişiminin anlatıldığı Avrupa birliğinin oluşturmaya çalıştığı ve genişleme süreci ile birlikte yürütülmesi zor bir süreç olan ortak savunma ve dış politika konuları incelendi.

Amerika Birleşik Devletleri ve NATO'nun bu sürece katkıları ve etkisi üzerinde duruldu ve AGSP geleceğinin ne olacağı sorusuna yanıt aranmaya çalışıldı. Bu konunun seçilmesinin temel nedeni Avrupa da güvenlik ve savunma politikasının gelişim sürecinin incelemek ve geleceğine dair ön görüde bulunmak, neden? Avrupalılar NATO var iken böyle bir güce ihtiyaç duydular ve bu güç oluşturulurken Amerikalılar bu sürece olumlu ya da olumsuz katkıları ne boyutta olmuştur. Avrupalılar hayati bir konu olan savunma ve ortak dış politikayı geliştirme konusunda Amerikalılardan yeterli desteği alabildi mi ? Sorularına yanıt aranmaya çalışılmıştır.

AGSP Avrupa ve Amerika ilişkilerine olumlu katkı yapabilir mi ve gelişim sürecinde aşamaların değerlendirildiği bu çalışmamızda AGSP çalışmalarının ABD faktörü göz ardı edilerek başarıya ulaştırılmayacağı değerlendirilmesi varsayımı üzerinde durulmuştur. Ayrıca Soğuk Savaş sonrası AB ve ABD arasında farklılaşan güvenlik algılamaları ve göz ardı edilemeyecek NATO faktörü bunların Avrupa güvenliğine etkileri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği (AB), BAB, AGSK, AGSP, Güvenlik, NATO, Amerika Birleşik Devletleri, Küreselleşme, Güvenlik Topluluğu.

ABSTRACT

In this thesis, it is aimed at investigating the developmental process of the policy of the European security and defense and the effects of USA on this process. The hardest issue in the European integration process was “political integration”. The Common Foreign and Security Policy (CFSP) which was put into practice after the Maastricht agreement is its most important step taken towards foreign policy and security. With this respect, the meaning of the term security regarding its importance in an international and global sense has been emphasized in this study.

The term security was mentioned in Beril Dedeoğlu’s definition and was approached in various angles. After that, Europe centered security anxiety was put forward and analyzed. These parts help in understanding CFSP, which is the main concern of this study. Common foreign policy and security issues, which are becoming more complicated as the union enlarges, are analyzed.

Contributions of the United States of America and NATO to this process were described. The question of CFSP’s future was investigated. The reason for choosing this topic was to investigate the developmental process of security and defense policy in Europe. Some of the questions that were investigated are: why did Europeans need such power in addition to NATO? What were the positive or negative contributions of Americans to the process of establishing this power? Did Europeans get sufficient support from Americans in such a vital issue of defense and in developing common foreign policy?

In this study, which examines the question of whether CFSP can have a positive impact on Europe-America relations, the assumption that CFSP endeavors cannot succeed if USA factor is ignored was analyzed. Furthermore, the effects of differentiating interpretation of security between EU and the USA after cold-war and NATO factor on the security of Europe were also listed.

Keywords: European Union (EU), WEU, ESDP, CFS, Security, NATO, the United States, Globalization, Security Community.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Güvenlik kavramı, Avrupa güvenlik algısı, Avrupa güvenlik ve savunma kimliği politikasının gelişim süreci ve Transatlantik (NATO, ABD) in bu sürece etkileri üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde “güvenlik” kavramı üzerinde durulmuştur. Toplum, devlet, uluslararası güvenlik kavramları açıklanmaya çalışılmış kavramsal bir zemin oluşturulmuştur. İkinci bölümde “Avrupa’nın güvenlik algısı” belirli tarihsel dönem aralıklarında incelemeye tabi tutulmuş, uluslararası sisteme değinilmiştir. Üçüncü bölümde AGSP oluşum süreci, gelişim aşamaları, kurumsal alt yapısı, misyonları, sorunları üzerinde durulmuş ve geleceği değerlendirilmiş. Dördüncü bölümde; AB genişleme sürecinin AGSP ye etkileri incelenmiş. ABD ve NATO ilişkileri AGSP gelişim sürecinde transatlantik etkisine değinilmiştir. Sonuç olarak ta AGSP nin geleceği üzerinde durulmuş ve öngörülerde bulunulmuştur.

Bu çalışmamda bana fikirleri ile yol gösteren ve araştırmalarımda her türlü yardımda bulunan tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Uğur ÖZGÖKER ‘e sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	01

BİRİNCİ BÖLÜM

I. TEORİK ÇERÇEVE GÜVENLİK ALGISI	03
1.1. GÜVENLİK ANLAYIŞI	03
1.2. DEVLET VE GÜVENLİK	04
1.3. TOPLUM VE GÜVENLİK	05
1.4. ULUSLARARASI GÜVENLİK	06
1.5. KÜRESELLEŞME VE GÜVENLİK	20
1.6. 19 YÜZ YILA KADAR OLAN DÖNEM	30
1.7. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ	32
1.8. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SONRASI	41

İKİNCİ BÖLÜM

II. ULUSLARARASI SİSTEM VE GÜVENLİK KAYGILARI	46
2.1. ULUSLARARASI SİSTEMİN YAPISI	46
2.2. ULUS DEVLETİN MEŞRUIYET SORUNU VE KİMLİK	54
2.3. 11 EYLÜL VE KÜRESEL TERÖRİZİM	55
2.4. GÜVENLİK VE KÜRESEL KAMUOYU	63
2.5. KİTLE İMHA VE NÜKLEER SİLAHLAR	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. AVRUPADA GÜVENLİK YAPISININ OLUŞUM SÜRECİ	76
3.1. BATI AVRUPA BİRLİĞİ (BAB)	76
3.2. BAB ORGANLARI	82
3.3. AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA KİMLİĞİ (AGSK)	83
3.4. AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASININ OLUŞUMU	87
3.4.1. AGSP İŞLEYİŞİ VE YAPISI	89
3.4.1.1. YÜKSEK TEMSİLCİ	90
3.4.1.2. GENELSEKRETER YARDIMCILIĞI	90
3.4.1.3. ÜYE DEVLETLER	91
3.4.1.4. SİYASİ VE GÜVENLİK KOMİTESİ	92
3.4.1.5. AVRUPA BİRLİĞİ ASKERİ KOMİTESİ	93
3.4.1.6. AVRUPA BİRLİĞİ ASKERİ PERSONELİ	94
3.4.1.7. AVRUPA BİRLİĞİ UYDU MERKEZİ	94
3.4.2. AGSP OPERASYONLARI	95
3.4.3. AGSP SORUNLARI VE BEKLENTİLER	102
3.4.4. AGSP YE ETKİ EDEN FAKTÖRLER	111

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. AB GENİŞLEME SÜRECİNİN AGSP ETKİLERİ	118
4.1. AB GENİŞLEME SÜRECİ	118
4.2. AB GENİŞLEME SÜRECİ VE AGSP'YE ETKİLERİ	120
4.3. AGSP BOYUTUNDA TRANSATLANTİK İLİŞKİLERİ	131
4.4. AVRUPA BİRLİĞİ NATO İLİŞKİLERİ (AGSP BOYUTU)	139
SONUÇ	148
KAYNAKÇA	152

KISALTMALAR

- AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
ABAK: Avrupa Birliği Askeri Kadrosu
AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu
a.g.e. : Adı geçen eser
AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSP: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AGSK: Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AKÇT: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AKKA: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
AMM: Aceh İzleme Misyonu
ASİ: Avrupa Siyasi İşbirliği
AT: Avrupa Topluluğu
BAB: Batı Avrupa Birliği
BPB: Birleşik Polis Gücü
BM: Birleşmiş Milletler
C4ISR: Komuta Kontrol Sistemleri
EUBAM: Refah AB Sınır Destek Misyonu
EUPAT: AB Polis Tavsiye Timi
EUPOLCOPPS: AB Polis Misyonu
EUSECDR Congo: AB Güvenlik Sektörü Reformu Misyonu
GSYT: Genişlemeden Sorumlu Yüksek Temsilci
GRKY: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KFOR: Kosova Barış Gücü
NATO: North Atlantic Treaty Organization
ODGP: Ortak Dış. Güvenlik. Politikası
OGSP: Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
s.: Sayfa
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
y.y.: Yüzyıl

GİRİŞ

Güvende olma ihtiyacı insanlığın varoluşundan beri olagelmiş bir süreçtir. Bu ihtiyaç bireyden başlayarak aileye topluma devlete kadar uzanır. Bazı analistler güvenlikte referans noktasının bireylerin güvenliği olmasını savunmaktadırlar.

Bizim çıkış noktamız devletlerin güvenlik algılamaları üzerine olacaktır. Geride kalan yüzyılda Avrupa dünyanın görmüş olduğu en kanlı ve tahrip edici savaşlar ve çatışmalar yaşadı. Yüz yıllardır dünya siyasi ve ekonomik hayatına hükmeden Avrupalıların tüm kaynakları ve güçleri Birinci ve İkinci Dünya savaşlarında yok oldu ve dünya dengeleri Avrupalıların aleyhine değişti. Güçlü bir Avrupa devletinin tek başına ön plana çıkamadığı; askeri ve ekonomik konularda tükenmiş bir Avrupa karşımıza çıkmakta idi üstelik ideolojik olarak parçalanmış.

İkinci Dünya savaşından sonrası Sovyetler Birliği (SSCB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin dünya dengelerini belirleyen iki üstün güç olarak ortaya çıkmaları ve Avrupa'yı kendi aralarında pay etmeleri bir zamanlar dünyanın birçok bölgesinde nüfus sahibi olan Avrupalı güçlerin bu iki süper gücün etki alanına girmelerine neden olmuştur. Bu dönem soğuk savaş dönemi olarak da adlandırılmıştır. Avrupalılar bu dönem boyunca kaybetmiş oldukları kendi kendilerini savunma refleksini kazanmaya çalışmışlardır. Avrupalılar güvenliklerini sağlama noktasında arayışlara girişmişler ve birçoğunda başarı kazanamamışlardır.

Fakat bu arayışlar onların ekonomik bütünleşmelerini sağlamış bu bütünleşmede de başarılı olmuşlardır ve dünyanın şimdi yedek gördüğü en kapsamlı entegrasyonu oluşturmuşlardır. Soğuk savaş döneminde 1945-1989 güvenlik konusunda iki örgütlenme ön plana çıkmaktadır NATO ve Varşova Paktı. Bu dönemde batı ve Doğu Avrupa devletleri güvenliklerini bu iki oluşuma bırakmışlardır. Batı Avrupa kanadında bazı çalışmalar olmuş ise de bu sönük ve cılız kalmıştır.

Batı Avrupa ve Amerika birleşik devletlerinin zaferlerini ilan etmeleri ve soğuk savaşın bitmesi ile ekonomik bütünleşme konusunda başarılı olmuş olan

Avrupa birliği ülkeleri bu başarıyı genişletme kararı almış ve tüm Avrupa'yı kapsayacak bir şekilde birliği genişleme dalgaları ile yeni ortaklar eklemiş. Bu genişleme çalışmaları gerçekleştirilirken aynı zamanda iktisadi ve kültürel konuların yanı sıra dış politika ve güvenlik konularında da önemli çalışmalar yapılmıştır. NATO misyonu ve Amerika birleşik devletlerini Avrupa savunmasındaki ağırlığı gözden geçirilmiştir. Bu dönemde en çok konuşulan konu Avrupa güvenlik ve savunma politikaları (AGSP) ve Transatlantik, NATO ilişkileri olmuş. Avrupa birliğinin kendi savunma birimlerini oluşturma isteği ABD ve AB arasında bir takım sıkıntılara sebep olmuştur. Tüm bunlara rağmen Amerika Birleşik Devletleri'nin sürece desteği ve Avrupalıların güvenliğe harcama yapmaları konusunda teşvik edilmesi ABD politikasının bir gereğidir.

Birinci bölümde “güvenlik” kavramı üzerinde durulmuştur. Toplum, devlet, uluslar arası güvenlik kavramları açıklanmaya çalışılmış kavramsal bir zemin oluşturulmuştur. İkinci bölümde “Avrupa'nın güvenlik algısı” belirli tarihsel dönem aralıklarından kesitler alınarak üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde; AGSP oluşum süreci, gelişim aşamaları, kurumsal alt yapısı, misyonları, sorunları üzerinde durulmuş ve geleceği değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde; ABD ve NATO ilişkileri AGSP gelişim sürecinde Transatlantik etkisine değinilmiştir. Sonuç olarak ta AGSP geleceği üzerinde durulmuş ve öngörülerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE GÜVENLİK ALGISI

1.1. GÜVENLİK ANLAYIŞI

Uluslararası ilişkiler alanında kullanılan tüm kavramlara yer vermek mümkün olsaydı, herhalde politika bilimi, toplum bilim, psikoloji, ekonomi ve tarih başta olmak üzere bireyi ve toplumu ilgilendiren sosyal bilimler alanında kullanılan hemen tüm kavramlara yer vermek gerekirdi.¹ Ancak çalışmanın kapsamı bağlamında daha doğru bir zeminde değerlendirmeler yapabilmek için devlet, güvenlik ve uluslararası sistemle ilgili kavramlara değinilmesinde fayda görülmektedir.

Güvenlik Latince kökeni ile securitas securus olarak betimlenebilir. Aslı ise, “sine cura” olan başka bir kelimedenden türetilmiştir. Sine, dışında, hariç, olmadan gibi anlamlar taşıırken, cura ise, sıkıntılı, rahatsız, endişe edilen şey gibi anlamı olan kelimelerdir.²Güvenlik kavramına geniş bir bakış açısı ile tanımı değerlendirecek olursak, güvenlik; insanın doğumundan itibaren geçirdiği her bireysel ve toplumsal evrede kullanılan bir terimdir. Bu haliyle önemli bir yaşamsal zorunluluk durumunda olan güvenlik olgusu, birey için çeşitli kademelerdeki endişe bütününe ifade etmektedir. Bu bağlamda, güvenlik hemen her kişi, grup ya da kurumsal olgular için “ varlığını koruma ve sürdürme” amacı ile yakından ilgilidir.³Güvenlik kavramı uluslararası ilişkiler açısından değerlendirilecek olursa, uluslararası sistemde yer alan tüm aktörler büyüklük ve amaçlarına göre farklı güvenlik anlayışlarına ve arayışlarına sahiptirler.⁴ Güvenlik olgusunu dar anlamıyla değerlendirecek olursak, var olma amacıyla çok yakından ilgili olup, anavatanın bir silahlı güç tarafından tehdit ve istila edilmesine karşı savunulması zorunluluğu çıkarmayacak önlemlerin alınması olarak anlaşılmaktadır.⁵Haydar Çakmak, güvenlik çalışmasına şu şekilde değinmiştir. “ Güvenlik sahip olunan değerlere karşı zararın en düşük olduğu durumdur. Bunun yanında güvenlik, tehlikenin olmadığı durum ya da tehlikenin

¹ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler**, Alfa Yayınları, İstanbul,1997, s. 29.

² Mesut Hakkı Çaşın, Uğur Özgöker ve Halil Çolak, **Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi**, Avrupa Birliği, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s. 63.

³ Beril Dedeoğlu, **Uluslar arası Güvenlik ve Strateji**, Der Yayınları, 2003, s. 9.

⁴ Dedeoğlu, **a.g.e.** s.10.

⁵ Çaşın, Özgöker ve Çolak, **a.g.e.** s. 63.

olunabilecek kadar az olduğu durum veya tehlike Őüphesinin olmadığı durum veya korkutmayacak kadar az olduğu durumdur”⁶.

1.2. DEVLET VE GÜVENLİK

Fransız devrimi ile birlikte yayılan tarihsel ve sosyolojik bir olgu olarak ulus devlet, ulusçuluğun en önemli araçlarından biri olmuştur. Ulus devletin, Fransız ihtilalinden itibaren gelişiminde iktidar yapısında bir merkezileşme, kültürde standartlaşma, hukukta eşitleme, ekonomide bütünleşme yaratarak iç ve dış politikada bağımsız birimler olarak yükselmişlerdir⁷. Aslında ulus devletlerin ortaya çıkışı ve yayılması kapitalist dünya ekonomisinin varlığı ve onun gereksinimlerinden bağımsız olmamıştır. Hemen hemen tüm kapitalist devletlerin istisnasız ulus devlet formuna sahip olmaları bu nedenle tesadüfi değildir. Özellikle on dokuzuncu yüzyıldan itibaren (özellikle Avrupa merkezli olarak) uluslararası sistem devletlerin güdümünde şekillenmiştir. Farklı bir anlatımla, özellikle on dokuzuncu yüzyıldan itibaren ulus devletlerin tarihi olmuştur.⁸ On sekizinci yüzyılda ortaya çıkan ulus devlet olgusu, kendisinden önceki siyasi ve toplumsal yapılanmaların üzerinde yükseldikçe iktidar yapısında merkezileşme, kültürde standartlaşma, hukukta eşitleme ve ekonomide bütünleşme sürecine girerek bireylerden talep ettiği sadakat alanında da genişleme meydana gelmiştir. Bu bağlamda devlet, nüfuz etme (kurumsallaşmanın artışı), standartlaşma (ulusal kimliğin oluşumu), katılma (siyasal sosyalleşme ile politik yurttaşlığın inşası), kaynakların yeniden dağılımı (sosyal yurttaşlığın gelişimi) ⁹ gibi unsurlarla bireyi yurttaşa dönüştürmüştür. Devletlerin siyasal yapılanma şekli, niteliği ve toplumla olan ilişkilerinin yanı sıra, devletlerin uluslararası sistemdeki etkinlikleri de önemlidir. Çünkü devletlerin varlıklarını ve gelişimlerini sürdürebilmeleri için kendi sınırları içindeki alanın yanı sıra sınırları dışında kalan unsurlarla ilişkileri de önemlidir. Bu bağlamda devletlerin diğer

⁶ Haydar Çakmak, **Avrupa Güvenliği**, Platin Yayınları, İstanbul, 2007, s. 25.

⁷ Ali Yaşar Sarıbay ve E. Fuat Keyman, **Global ve Yerel Eksende Türkiye**, İstanbul Alfa Yayınları, 2000, s. 213.

⁸ Sarıbay, s. 213-214.

⁹ A. Yaşar Sarıbay, “Küreselleşme, Postmodern Uluslaşma ve İslam”, **Global ve Yerel Eksende Türkiye**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 94-95.

ülkelere yönelik tutum ve davranışları dış politika unsurları tarafından etkilenmektedir.¹⁰

Öncelikle bir devletin en birinci dış politika amacı, öz varlığını korumak ve bu amaca yönelik olarak ülke savunmasını güçlendirici önlemler almaktır. Bu bağlamda, dış politikada en önemli hedeflerden biri, devletin bekasını koruması, yani güvenlidir. Uluslararası ilişkilerde güvenlik, farklı görüş ve ekollerde belirli benzer noktalarının bulunmasına rağmen, her zaman farklı ifadelerle tanımlanmıştır. Bu durumun temel nedeni, öncelikle devletlerarası ilişkilerin doğasının, belli dönem ve kişiler arasında farklı algılanmasıdır.

1.3. TOPLUM VE GÜVENLİK

Sosyal oluşumun temelini oluşturan şey bileşik kimliktir. Birçok insan uluslar arası siyasetin milliyet dediğimiz kimliğin etrafında döndüğü konusunda hemfikirdir. Kimliğin sosyal siyasal ve iktisadi ilişkilerdeki gücü çok barizdir.¹¹Ulus kavramı, homojen grupsal kimlikler üretmiş ve bu kimlikleri “bireyselleştirmiştir”, yani her milletin ortak ve tek bir genel ruh halinden, karakteristik özelliklerinden söz etmek mümkün hale gelmiştir. Böylece milletlerin sanki birer birey gibi tepki verdikleri, isteklere sahip oldukları ve irade gösterdikleri varsayılmıştır. Bu durumda gerçek bireylerin ufku bir milletin üyesi olmakla sınırlanmış: bireyler ancak bu bütünün içinde kalarak, hatta bazen onun içinde eriyerek var olabilmişlerdir. Böylece modern birey artık sadece özgür kişi değil, milletiyle özdeş bir yurttaştır.¹² Ulus kavramı toplumun bir anlamda somutlaşmış şeklidir. En azından 19. yüzyıldan Küreselleşme dönemine kadar (günümüzün çoğulculuk anlayışlarını düşünürsek) toplum ve ulus kavramları iç içe düşünülmüştür. Bu bağlamda ulusal güvenlik olgusu da toplum ya da ulus olgusu ile ilişkilendirilmiştir. Ulus devletin tarihsel süreç içinde modern hukuk devleti yönündeki evrimi, yurttaşlık kavramının içeriğini genişletmiştir. Günümüzde yurttaşlık, hukuk devletinde etnik, dinsel, kültürel türdeşlik anlamına gelmemektedir. Toplum kavramını devlet ve güvenlik ile somutlaştıran en önemli

¹⁰ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Beta Yayınları, İstanbul, 1992, s. 105.

¹¹ Haşim Türker, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara, 2007, s. 10-11.

¹² Etyen Mahçupyan, “Modern Bireyin ve Bölünmüş Aklın Bin yılı”, **Doğu Batı, Binyılın Muhasebesi**, Sayı:10, Şubat-Mart-Nisan, İstanbul, 2000, s. 24.

kavram olarak vatandaşlık, “devletin tek taraflı egemenlik hakkını kullanarak koşullarını ve hükümlerini saptadığı bir hukuki statüyü gerçekleştiren fert ile arasında kurulan hukuki bağ”¹³ olarak tanımlanabilir.

Ahali, nüfus, halk, kul, tebaa, vatandaş, uyruk veya yurttaş; bu sözcükler, geçmişten günümüze, aşiretten modern devlete bir egemenlik ve örgütlenme biçiminin kurucu öğelerinden biri olan insanı, daha doğrusu bireyleri tanımlamaktadır. Modern anlamdaki yurttaş ise, bir devletin egemenliğindeki topraklar üzerinde yaşayan siyasal toplumun, belirli haklara sahip ve herhangi bir özel topluluğa aidiyetinden bağımsız olarak herkes için aynı olan yükümlülükleri paylaşan bir üyesini simgelemektedir.¹⁴ Toplumsal güvenlik denince tehdit toplumun kimliğine karşı oluşmaktadır. Toplumsal güvenlik ile ifade edilmek istenen, dil, kültür, birliktelik, dini ve milli kimlik ve geleneklerin kabul edilebilir bir tarzda gelişiminin ve bu gelişimin devamlılığının sağlanmasıdır. Toplum devletten sonra güvenliğin en asli ikinci unsurudur. Hatta konu hakkındaki tartışmalarda devlet ile toplum arasında belirgin bir ayırım yapmak zor hale gelmektedir. Toplumun neye veya kime karşı korunması gerektiği sorusu ise temel bir soru olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda bakıldığında toplum, dışarıdan kültürüne, diline, dini ve milli değerlerine gelebilecek tehlikelere karşı korunmalıdır sonucu çıkmaktadır.¹⁵

1.4. ULUSLARARASI GÜVENLİK

Uluslararası güvenlik, uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olan devletlerin, aralarındaki ilişkileri düzenleyen temel belirleyicilerden biridir. Kavram olarak farklı tanımları yapılan güvenliğin, neyi kapsadığı, sınırlarının nerede başlayıp nerede sona erdiği de tartışmalı konulardır.¹⁶ Uluslararası güvenlik, öncelikle bir devletin diğer devletlerle ya da bir devlet grubuyla olan ilişkileri tartışmasıdır. Genel olarak, ulusların güvenliğinin genel bir anlatımla tanımlanamayacağı ya da objektif olarak belirtilemeyeceği tartışılmaktadır. Bu nedenle de, tanımlar devletlerin tehditler ve güvenlik anlayışlarına bağlı olmaktadır. Uluslararası sistemde ise uluslararası

¹³Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Cem Yayınları, İstanbul, 1992, s. 343.

¹⁴ Artun Ünsal, “Yurttaşlık Anlayışının Gelişimi”, **75 Yılda Tebaa’dan Yurttaşa Doğru**, (Ed) Artun Ünsal, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1998, s. 4.

¹⁵ Türker, **a.g.e.** s. 11.

¹⁶ Sönmezoğlu, **a.g.e.** s. 105-106.

aktörler kendilerine karşı gelebilecek tehlike ve zararlardan korunduklarına emin olabilmek için epey bir çaba ve kaynak harcamaya razı olmuşlardır.¹⁷Haşim Türker'e göre ise, anarşi, merkezi hükümetin yokluğu anlamına gelmektedir. Egemenlik iddiası otomatik olarak kendisinden yüksek bir siyasi otoritenin varlığını reddetmektir. Bu bağlamda, egemen devletlerin oluşturduğu bir sistem siyasi açıdan bir anarşi olarak tanımlanabilir. Zira devletler egemenliklerini sürdürebilmek için eylemlere giriştikçe anarşik sistemin ömrü kendiliğinden uzamaktadır. Bu bağlamda anarşi kavramı nasıl ulusal güvenlik olgusu ile ilişkili ise aynı zamanda uluslararası güvenlik ile de ilgilidir.¹⁸

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1987'de Silahsızlanma ve Kalkınma Konferansı'nda yapılan güvenlik tanımına göre ise, güvenlik, tüm uluslar için başta gelen bir önceliklerdir. Güvenliğin sadece askeri değil, aynı zamanda siyasi, ekonomik, insani ve çevresel boyutları da bulunmaktadır.¹⁹Güvenlik, uluslararası ilişkilerde, içeriğine göre dar ve geniş kapsamlı olarak incelenmektedir. Güvenliği dar yaklaşımla ele alan gelenekselciler, kuvvet kullanımı ve askeri konulara odaklanırken, konuya daha geniş perspektiften bakanlar, güvenliğe karşı tüm tehditleri de içeren bir yaklaşımı savunmaktadırlar

Güvenlik kavramının teorik çerçevesini bu konu başlığı içinde noktalamadan önce uluslararası ilişkilerin en temel teorisi olan realist teoriye dayanmakta fayda vardır. Realizm önemlidir; çünkü oldukça uzun bir dönem uluslararası ilişkiler yaklaşımlarına damgasını vurmuş ve uluslararası sistemin işleyişi ile ilgili açıklamaların referans aldığı temel bir teori olmuştur. 1945 ve özellikle soğuk savaşın bitimi ile realist teoriye yönelik eleştiriler artsa da günümüz küresel sisteminde yaklaşımlara ve araştırmalara yön vermektedir. Realizm ayrıca güvenlik konusuna aşırı vurgusu nedeniyle önemlidir. Bu nedenle realist argümanlara; çalışmanın sağlam bir zeminde tartışılması için yer vermek gerekmektedir.

Güvenlik olgusu temelde uluslararası politikanın en temel unsurlarındandır. Bu noktada politika kavramının kısaca tanımına değinmekte fayda vardır. Çünkü iç ve dış politikanın ana unsurlarından olan güvenlik konusunun daha da netleşmesi sağlanacaktır. Bir görüşe göre, politika bir toplumda yaşayan insanlar arasında bir

¹⁷ Çaşın, Özgöker ve Çolak, **a.g.e.** s. 63.

¹⁸ Türker, **a.g.e.** s. 19.

¹⁹ Sönmezoğlu, **a.g.e.** s. 105.

çatışma, bir mücadeledir. İnsanlar arasındaki düşünce, çıkar ve psikolojik eğilim farklılıklarından doğan çatışma politikanın temelini oluşturmaktadır. Buradaki çatışma ise iktidarın ele geçirilmesidir. Politikanın sadece bu yönü üzerinde durulacak olursa, o zaman onun belki de en iyi tanımının Amerikalı siyaset bilimci Harold Lasswell tarafından yapıldığı kabul edilebilir ve politika “kimin, neyi, ne zaman, nasıl elde ettiğini” belirleyen bir faaliyet olarak nitelendirilebilir.²⁰

Fakat acaba politika sadece insanlar arasında bir çatışma ve iktidar kavgasından mı ibarettir? Bu konuda görüşlerini açıklayan düşünürlerin bir kısmı farklı görüştedirler. Bu bağlamda, politikanın amacı her şeyden önce toplumda bütünlüğü sağlamak, özel çıkarlara karşı koyarak genel yararı ve insanların ortak iyiliğini gerçekleştirmektir. İdealist olarak tanımlanabilecek bu ikinci anlayış tarzına bakılırsa, politikanın herkesin yararına olan bir toplum düzeni kurma çabasından başka bir şey değildir.²¹

Uluslararası İlişkiler disiplini genç bir disiplin olmasına rağmen hızla büyümeye başlamış ve her geçen gün giderek daha cazip bir çalışma alanı haline gelmiştir. Bu ilgiyi ve büyümeyi birçok etken ile açıklayabilmek mümkün. Pratikteki baş döndürücü gelişmeleri ve konjonktürel etkenleri görmezden gelirsek, aslında disiplinin bu denli gelişmesinin en temel gerekçelerinden biri disiplin içerisinde yaşanan teorik tartışmalardır.²²

Disiplinin ilk yıllarında sadece savaş ve savaşın mirasları üzerinde yoğunlaşan ve tarihi başucu kitabı olarak benimseyen bakış açısı, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ilişkilerin gündeminin çeşitlenmesi ile anakronikleşmiş, metodolojik tartışmalarla geçen II. Dünya Savaşı sonrası dönemin ilk yıllarının ardından disiplin, paradigmlar arası tartışmaya (Realizm, Liberalizm/Plüralizm ve Yapısalcılık) beşiklik etmiştir. 1980'lerin sonlarından itibaren üçüncü büyük tartışma olarak da bilinen yeni bir dönem başlamıştır.²³

²⁰ Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Say Yay, 1998, s. 18.

²¹ Kapani, **a.g.e.** s. 19.

²² Michael Banks, “The Inter-Paradigm Debate”, **International Relations: A Handbook of Current Theory**, (ed), M. Light, A. J. R. Groom, Pinter Publishers, London, 1985, s. 20-27.

²³ Yosef Lapid, “The Third Debate: On the Prospects of International Relations Theory in a Post-Positivist Era”, **International Studies Quarterly**, Vol: 33, No: 3, 1989, s. 236.

Disiplinin şahitlik ettiği bu tartışmalarından ilki olan İdealizm-Realizm tartışması, disiplinin terminolojisini yerleştirmek gibi asli bir unsuru yerine getirmenin dışında, disiplinin sınırlarını da bir ölçüde belirlemiştir. Kabaca söyleyecek olursak İdealizm- Realizm tartışması disiplinin hüviyetini yazan bir tartışmadır. Bu tartışmanın zeminine baktığımız zaman, tartışmayı şekillendiren en önemli unsurun pratikte yaşanan gelişmeler olduğunu görmekteyiz.²⁴

I. Dünya Savaşı'nın başta Avrupa olmak üzere tüm dünya üzerindeki etkileri ile birlikte insanların savaş, dünya politikaları ve sanayileşmenin getirdiklerine dair bakış açısı değişmeye başlamış, Marksistlerin kapitalizme dair endişeleri bir ölçüde haklılık kazanmıştı. Emperyalizm, çözülmenin sinyallerini veren kolonyal hareket, giderek artan milliyetçilik ve tabii ki savaşın getirdiği ekonomik çöküntü, o dönem üzerinde en çok konuşulan konuları teşkil etmekteydi.

Yeni bir uluslararası sistem şekillenmeye başlarken insanlığın en temel kaygısı, yeni sistemin savaşa meyyal unsurlar ile donatılmamasıydı. Bu anlamda iki savaş arası dönem, pratiğin her hali ile teoriği şekillendirdiği bir dönem oldu. Zira iki savaş arası dönemde çalışmaların optimistik bir saikle, moral öğeleri göz önünde bulundurarak, uluslararası hukuk ve örgütlenme üzerine yoğunlaşmasını başka bir şekilde açıklayabilmek söz konusu değil.²⁵

Savaşın bir ürünü olan disiplinin ilk yılları, barışın nasıl tesis edileceğini metonimi olarak benimseyen İdealizm ile savaşların nasıl önleneceğini motto olarak benimseyen Realizm arasındaki tartışmalarla geçmiştir. I. Dünya Savaşı'nın bitişinden, uluslararası işbirliği yerine güç politikalarının yeniden ön plana çıkmaya başladığı 1930'lu yılların sonuna dek hakim paradigma olan İdealizme paradoksal olarak bu isimi uygun görenler de Realistlerdi.²⁶

Kendi varlığını meşrulaştırmak adına böyle bir tasarıma giden Realistler, İdealistlerin kimliklerini kendi okuyuşlarına göre de dizayn etmeye çalışmışlardır. Temel konularda sert eleştirilerde bulunan Realistlerin sürekli olarak İdealistleri eleştirdikleri konulardan biri de; İdealizmin felsefi anlamda entelektüel bir derinliğe sahip olmadığıdır.

²⁴Lapid, **a.g.e.** s. 236.

²⁵Banks, **a.g.e.** s. 20-27.

²⁶Bansk, **a.g.e.** s. 20-27.

Realistlerin kendi argümanlarını meşrulaştırmak amacı ile Realist yazımı, Thucydides'e ve hatta Kautilya'nın Arthashastra eserine kadar uzandıklarını zorlama bir çaba ile önümüze getirdiklerini- varsayarsak, aynı zorlamayı İdealizm içinde yapmamız da hiçbir sakınca yoktur. Realistlerin iddia ettiği üzere İdealizmin biyografik notlarının eksikliği, içinde barındırdığı temel parametrelerinin geçersiz olduğu anlamına gelmeyebileceği gibi, epistemolojik ve ontolojik olarak bir anlam ifade etmesine de halel getirmez. Biyografik notları yazmaya Stoacılar'dan başlayabilir, Pierre Dubois, Dante, Emeric Crucé, Duc de Sully, William Penn, Abbé de Saint Pierre'i de, İdealist teorinin XVIII. yüzyıla kadar olan yazımına ekleyebiliriz.²⁷

Ancak, asıl İdealizm yazımı ve felsefi anlamda kökeninin miladı, XVI. yüzyılın sonlarında Hugo Grotius ile başlatılmalı ve Aydınlanma döneminde Immanuel Kant ile devam ettirilmelidir. Ayrıca federatif erk kuramından bahseden John Locke'u, Hobbes'un insan doğası itibariyle kötüdür, tezine karşı çıkan ve insanın doğuştan barış yanlısı olduğunu savunan J. J. Rousseau'yu ve monarşilerin savaşa meyyal olduklarını, barışın ancak demokratik cumhuriyetler eli ile gerçekleştirilebileceğini savunan Voltaire'i de listeye eklenebilir. İdealizmin XX. yüzyıldaki seyrine baktığımızda, karşılıklı bağımlılık olgusunu ve bu olgunun temel siyasal birimler arasındaki ilişkilere olan yatay ve dikey yansımalarını ilk defa analitik bir çerçevede ele alan, İngiliz Norman Angell ile karşılaşılır.²⁸

Angell'in bu savaş patlak vermeden önceki söylemleri, o dönem entelektüel çevrede hatırı sayılır bir yankı yapmıştır. Teorik alt yapıyı hazırlayan akademik çevrenin yanında, not edilmesi gereken bir diğer katkı da siyaset sahnesinden geldi; Woodrow Wilson. Nasıl daha istikrarlı devletler sistemi güvenli bir uluslararası ilişkiler yaratabiliriz sorusunu kendine soran ve ticaret ve hukuk ile birbirine bağlanmış liberal, demokratik bir dünya hedefleyen Wilson, böylesi bir dünya için neler yapılması gerektiğine dair, 14 ilkesini açıkladı.²⁹

²⁷ Aydın, a.g.e. s. 86-87.

²⁸ Jennifer S. Folker, "Realism and the Constructivist Challenge: Rejecting, Reconstructing, or Rereading", *The International Studies Review*, Vol: 4, No: 1, 2002, s. 78.

²⁹ Bernard Badie, "Realism under Praise, or a Requiem? The Praradigmatic Debate in International Relations", *International Political Science Review*, Vo:22, No:3, 2001, s. 77-78.

Denizlerde serbestlik açık diplomasi ticaret silahsızlanma uluslararası bir örgütün tesisi sömürgeler self determinasyon gibi vurucu noktalara sahip bu 14 noktanın dışında Wilson, insan doğasının iyi olduğuna, liberal demokratik devletlerin bir araya gelerek uluslararası barış ve güvenliği tesis edeceğine ve insanlığın eğitim yolu ile savaşı politikaların bir aracı olmaktan çıkarabileceğine inanıyordu.

Herkesçe kabul edilecek bir adalet anlayışının yerleşmesi gerektiğini de vurgulayan Wilson, uluslararası işbirliği, serbest ticaret, demokratik yönetimler ve ulusların eşit bir şekilde temsil edildiği bir uluslararası örgüt sayesinde daimi barışın tesis edileceğini savunuyordu. Bununla birlikte Wilson'un, hem barışçıl bir dünya düzeni yaratmak projesi dahilindeki fikirleri, hem de başkanlığı döneminde izlediği politikaları, bir çok çevre tarafından yoğun eleştiri bombardımanına maruz kalmaktan kurtulamadı.³⁰

İdealistlere göre savaş, tarihsel olarak sürekli başvurulmuş ve devletlerin çıkarlarını maksimize etmek için kullandıkları bir araçtır ve bu araç sanılan aksine kaçınılmaz ya da önlenemez niteliğe haiz değildir. Savaşların önlenmesi yolunda atılması gereken ilk adım, devletlerarasında sürekli başvurulmuş bir yöntem olan gizli diplomasinin önüne geçmektir.³¹

İdealistlere göre, ulusal araçlar ve sınırlı amaçlar içeren ikili antlaşmalardan ve güvenlik önlemlerinden ziyade, kolektif ve çok taraflı araçlar içeren, daha geniş katılımın sağlandığı platformlar tercih edilmelidir. Realistler ise kolektif güvenlik önlemleri ile savaşların önlenemeyeceğini çünkü devletlerin, dış politika davranışlarını belirleyen temel unsurun kolektif hareket etmekten ziyade sıfır toplamlı bir oyun mantığı ile hareket etmek olduğunu vurgularlar.³²

I. Dünya Savaşı'na hatta daha da genişleterek II. Dünya Savaşı'na kadar uzanan ve milat olarak XVII. yüzyılda hayat bulan güç dengesi sistemi gibi salt çıkar ve güvenlik mefhumları üzerine kurgulanmış sistemlerin, savaş riskini artırdığı İdealistler tarafından özellikle vurgulanır.

³⁰ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Alfa Yay, İstanbul, 2002.s. 161.

³¹ Folker, **a.g.e.** s. 80.

³² Folker, **a.g.e.** s. 79.

Bir metodolojik sıkıntı mı yoksa, pragmatik bir kurgu mu olduğu hala netleşemeyen ama bugün bile uluslararası ilişkilerde rol oynayan aktörlerin daha spesifik anlamda da devletlerin davranışlarını/stratejilerini/tercihlerini derinden etkileyen çıkarın yanlı bir şekilde inşa edilmiş olması, çözümlenmesi gereken bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

İdealistlere göre; böylesi bir sorunu çözmek için, uluslararası politikadaki her türlü davranışın ana motifi olarak rol oynayan ama kendisi bir türlü tanımlanamayan çıkarın herkes tarafından kabulünü sağlayacak bir tanımının mutlak surette yapılması gerekmektedir. Yine bu sorunla ilişkilendirilebilecek bir başka gerçeklikte güvenlidir.³³

Devletlerarasında çıkan problemlerin temeli olarak görülen bu iki kavramın, açıklanması ve analiz edilmesi gereken çerçeve olarak, İdealistlerin gösterdikleri adres, uluslararası bir yapı içerir ki bu yapının temel faktörü de uluslararası niteliği olan, herkesçe kanıksanmış, ortak çıkarları ve ortak değerlerinin farkında, kendilerini birbirleriyle ilişkilerinde bir dizi ortak kurala bağlı bir toplum fikridir. Bir Realiste göre ise çıkar her şeydir. Devletin varlık sebebidir çıkar ve çıkarın ilk adresi güvenliğin tesis edilmesinden geçer.³⁴

İdealistlere göre, self-determinasyonun yaygın bir şekilde hayata geçirilmesi, çatışmaların çözümü için yeterli bir etken olmasa da gerekli bir etkidir. Çünkü selfdeterminasyon, demokratik kurumların bir ulus içerisinde yerleşmesinde ve gelişmesinde önemli bir fonksiyon icra eder.

Kantian anlamda demokratik prensiplerle kendi bağımsızlığına ve yönetme hakkına sahip ulusların yaygınlaşmasıyla birlikte, daha güvenli ve istikrarlı bir uluslararası yapı ortaya çıkacaktır. Realistlere göre 'idealist milliyetçilik' olarak tanımlanabilecek Wilsoniyen self-determinasyon algılaması, liberal demokratik parametrelerle insancıl pasifist öğeleri taşıyordu. Ancak, revizyonist, emperyal, yayılımcı ve saldırgan Realist teorinin aşırılıklarını sembolleştiren milliyetçilik (John

³³ Sönmezoğlu, a.g.e. s. 165.

³⁴ Aydın, a.g.e. s. 89, Arı, a.g.e. s. 122-126.

Herz'e göre bu türde ki milliyetçiliğin adı; "integral milliyetçilik" idi) karşısında İdealist milliyetçiliğin şansı yoktu.³⁵

İdealistler, iktidarı sınırlandırabilecek, baskı mekanizması vazifesi görecektür kurumlar olmadığı için demokratik bir yönetim anlayışına sahip olmayan ve siyasal katılımın yelpazesinin çok dar olduğu rejimlerin, tabiat olarak savaşa daha meyilli olduğunu savunuyorlardı.

Aynı yaklaşımın uluslararası ilişkiler ve dış politika bağlamındaki yansıması düşünülürse politika bilimindeki bu tartışmanın uluslararası ilişkilerin iki tarihi ve ana teorisine, yani realizm ve idealizm kaynaklık ettiği düşünülebilir. Devletlerin toplum, birey ve kurumlarıyla olan ilişkilerini açıklamada kullanılan politika kavramı, devletlerin uluslararası sistem ve diğer siyasal birimlerle olan ilişkileri açıklamada ise dış politikadan faydalanılmaktadır.

Politikaya ait en genel tanımlarda dahi farklılıklar, çatışma, değerlerin paylaşımı, ortak çıkarlar gibi kavramlar karşımıza çıkmaktadır. Politika olgusundan hareketle, politikanın siyasal birimlerin (devletlerin) dış ilişkilerindeki yansıması farklılıklar göstermektedir. Ancak dış politika olgusunu incelemeyen önce devlet ya da ulus devlet kavramının netleşmesi gerektiği kanısındayız. Çünkü çalışmanın genelinde tartışılacak konulara yön vermiş olan ulus devletinin felsefesi ve amaçlarıdır.

Uluslararası ilişkilerdeki paradigma tartışması, on yedinci yüzyılda Grotius'u Hobbes ile De Jure Pacis ac Belli'yi Leviathan'la, karşı karşıya getiren eski bir gelenekte kök bulmaktadır. Hollandalı bir avukat olan Grotius, bireylerin uluslararası alandaki rollerini vurgulamakla birlikte; uluslararası ilişkiler için gerçek bir ortak uluslararası güce ihtiyaç duyan bir güvenlik kavramı ile ilgili fikirleri bulunmaktaydı. Grotius'un bu görüşleri ise, devletlerarası ilişkileri güç ve çatışma odaklı olarak gören Hobbes tarafından eleştirilmiştir. Hobbes'a göre, ulusal çıkarlar, kaçınılmaz olarak ulusal güvenlik kavramıyla ilintili olmaktadır.³⁶

Bu tartışmanın galibi ise tahmin edileceği üzere, İngiliz katılımcı Hobbes olmuştur. Sembolik olarak Leviathan, Westphalia barışının egemenlik paradigmasını kurumsallaştırmasından üç yıl sonra yayımlanmıştır.

³⁵ Aydın, a.g.e. s. 89.

³⁶ Badie, a.g.e. s. 78-79.

Bu tarihten itibaren uluslararası düzen egemen toprak birimlerinin düzeni olarak görülmüştür. Westphalia ile başlayan süreç Grotius'un görüşlerini geçersiz kılmamakla birlikte, onu sadece düzen karşıtı protestocu rolüne getirmiştir. Çünkü Grotius'un benimsediği görüşler; devletlerarası ilişkilere öncelik veren ve uluslararası düzenlemelerinin temel prensibini devlet güçlerinin dengelenmesi olarak gören on dokuzuncu yüzyıl uluslararası sistemine uymamaktaydı³⁷

Grotius'un toplum, birey ve ahlaki normların ekseninde geliştirdiği fikirlerinin Hobbes'un devlet, güvenlik, uluslararası çıkarlar temelli görüşleriyle karşı karşıya gelişi uluslararası ilişkilerin iki temel teorisi olan idealist ve realist teorilerin tarihsel zeminini oluşturmaktadır. Yirminci yüzyıl başında siyaset bilimi, tarih ve hukuktan bağımsız bir disiplin olarak önceleri Amerika ve İngiltere'de gelişim gösteren uluslararası ilişkiler düşünürlerinin, bir teoriye olan gereksinimleri bu iki gelenekten beslenmiştir. Aslında devletin doğuşuyla yaşıt olan devlet-toplum arasındaki fenomen, uluslararası ilişkilerin en önemli gündem maddelerinden birini oluşturmuştur.³⁸

Özellikle I.Dünya Savaşı sonrası ön plana çıkan uluslararası ilişkilerin, söz konusu dönemdeki en önemli teorisi idealizmdir. Bu teoriye göre barış ve istikrarı sağlamak mümkün olmakla birlikte, bu sürecin gelişimi uluslararası hukuk, devletlerarası işbirliğini ve ahlaki normların gelişimi ile mümkün olabilecektir.³⁹

Ayrıca, I.Dünya Savaşı ile ABD başkanı Woodrow Wilson'un 14 prensibi, Hobbesyen paradigmaya karşı önemli bir karşı çıkış ve Grotius mirasından kısmen esinlenen idealist teorinin temel uyarılarından biri olmuştur. Bu anlayışa göre devlet gücü artık uluslararası düzenin köşe taşı değil, insani değerlerin bir aracıydı. Bunlar; demokrasi, serbest pazarlar ve uluslararası olarak tüm insanların kendi kaderini belirleme hakkı. Böylece ulusları yaratarak bireyler uluslararası düzenin tam merkezinde olmalıydılar: bu sayede devletlerarası ilişkilerde imkânsız gibi görünen barışçıl ilişkiler mümkün olabilirdi.⁴⁰

³⁷ Badie a.g.e. s. 79.

³⁸ Badie a.g.e. s. 79.

³⁹ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler**, Alfa Yay, İstanbul,1997, s. 161.

⁴⁰ Arı, a.g.e. s. 161.

Uluslararası ilişkiler disiplininde 1940'lı yıllara kadar ağırlıklı olarak taraftar bulan idealist görüş Versailles düzenin 1930'lu yıllarda çöküşü ve İkinci Dünya Savaşının ortaya çıkışıyla birlikte yerini realist teoriye bırakmıştır.

Realist teori modern uluslararası ilişkiler düşüncesinde, birinci dünya savaşının ardından disipline egemen olan idealist görüşün, İkinci Dünya savaşını engelleyememesi/öngörememesi üzerine gelişen, birey ve devletlerin siyasi davranışlarının ve uluslararası politikanın anarşik yapısının nasıl düzenli bir yapıya dönüştürülebileceği tartışmasında, self determinasyon, ortaklaşa güvenlik, demokratikleşme, ortak hukuk yapılarının oluşturulması ve bireyin rasyonelliğini vurgulayan liberal bakış açısının eleştirisi ve alternatifi olarak ortaya çıkmıştır.⁴¹ Uluslararası politika alanında özellikle 1940'dan, 1970'lere kadarki çalışmaların ağırlık noktasını oluşturan klasik realist yaklaşımda güç kavramı ve bu bağlamda ulusal güç konularını güvenlik ile ilişkilendirmesi nedeniyle merkezi bir öneme sahiptir. Siyasal gerçekçilik adı verilen realist paradigmada gerek uluslararası çatışmaların sonucunun belirlenmesinde gerekse diğer devletlerin davranışlarını etkileme konusunda devletlerin sahip olduğu kapasiteler büyük önem taşımaktadır.⁴² Realist yaklaşımı benimseyen yazarlar her ne kadar devletin kapasitesi ile askeri gücü özdeşleştirirler de genelde ulusal gücün öğelerinin askeri olmayan unsurları da kapsadığını kabul etmektedirler.⁴³ İdealizmin normatif temellerini (hukuk, etik değerler, adalet arayışı) reddederek uluslararası politika biliminin oluşturulması için odağın devletlerarası ilişkileri belirleyen faktörler olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Onlara göre bu faktörler; güç peşinde koşmak, güvenliğin sağlanması ve ulusal çıkarlardır.

Uluslararası düzen ve devlet merkezli olarak incelenen uluslararası ilişkiler olgusunda birey kavramı, realizmin öncelikli konularının oldukça gerisinde kalmıştır. Realizmin toplum ve bireyle olan ilişkisi, devlet merkezli sistemin özelliklerini tanımlarken incelediği insan doğasına kötümser bir bakış açısıyla şekillenmiştir. Doğuştan kötü, kendi çıkarları peşinde koşan ve hırslı olan bireylerin gündelik

⁴¹Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Yıl 1, Sayı 4, İstanbul, 2004, s. 44-46.

⁴² Arı, **a.g.e.** s. 163.

⁴³ Arı, **a.g.e.** s. 164.

hayatlarındaki davranışlarına benzer biçimde devletlerin uluslararası sistemdeki rolleri de kendi çıkarları doğrultusunda belirlemektedir.⁴⁴

Ulusal çıkarların belirleyici olduğu uluslararası sisteme birey ve toplumsal grupların doğrudan bir etkisinin bulunmadığına ilişkin siyasi gerçekçi gelenek, 1970’li yıllarla ön plana çıkan neo-realizmde de etkisini sürdürmüştür. Neo-realizme göre, egemen ve bağımsız birimlerden oluşan uluslararası sistem anarşik bir niteliğe sahiptir ve barış mümkün olsa da geçicidir.

Klasik realizm ve neo-realizmde devletlerin iç politikalarının konusu olarak ele alınan birey ve toplum olguları ikincil planda yer almıştır. Özellikle 1980’li yıllara kadar uluslararası ilişkiler teorileri devlet ve sistem odaklı irdelenmiştir. Ancak 1970’li yıllardan başlayarak gerek uluslararası sistemdeki dönüşümler (uluslararası örgütler ve çok uluslu şirketlerin önem kazanması gibi) gerekse yaşanan değişimleri açıklamaya yönelik farklı teorilerin belirginleşmesi (neoliberalizm, pluralizm, feminist teori vb) birey ve toplum olgularını uluslararası ilişkilerin gündemine taşımıştır. Böylece uluslararası ilişkilerin en temel tartışması yeniden ancak farklı biçimde gündeme gelmiştir.⁴⁵

İfade etmek gerekirse bu bölümde incelenen realizm kavramı ve gelecek başlıklardaki teoriler aslında birbirinden ayrı düşünülemez şekilde birbirlerine bağlıdır. Daha açık bir ifade ile uluslararası ilişkiler teorilerinin dış politikaya yansımaları konusunda devletler bazen realist ağırlıklı politikalar izlerken bazen de liberal yani işbirlikçi politikalara yönelirler.

Realizm, devleti uluslararası ilişkilerin temel aktörü kabul ederek, uluslararası ilişkiler ve politikayı devletlerarasındaki mücadele süreci olarak görmektedir. Uluslararası sistemin en temel ve önemli aktörü devlettir. Devletlerde rasyonel aktörler oldukları için öncelikli amaçları güvenlik ihtiyaçlarını gidermektir. Bu nedenle uluslararası sistem doğası gereği çatışmacı bir yapıya sahiptir. Ulusal güvenlik ve çıkarlarını maksimize etmek isteyen devletlerin çatışması kaçınılmazdır. Bu faktörlere dayanarak, devletlerin dış politikalarını ve dünyadaki gelişmeleri etkileme konusunda karşılaştıkları sınırlamaları daha gerçekçi şekilde

⁴⁴ Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz”, **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, cilt 51, No:1-4, Ankara, 1996, s. 80-83.

⁴⁵ Aydın, **a.g.e.** s.86.

anlayabileceğini savunmuşlardır. Realistler uluslararası ilişkileri neredeyse tamamıyla devletlerarasındaki güç ve güvenlik mücadelesi olarak görmüşlerdir. Uluslararası hukuk ve örgütlerin etkisi mümkün olan uluslararası işbirliğinin çapı konularında pek az iyimserdirler. Ayrıca, devletin temel yükümlülüğünün uluslararası toplum kavramına değil, kendine olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁶

Uluslararası ilişkilerde devletlerin yaklaşım ve politikalarını inceleyen bir diğer teori marksizmdir. Marksizm öncelikle kapitalist sistemi incelese de uluslararası ilişkiler alanında da önemli analizler geliştirmiştir. Çin'in Marksizm geçmişi düşünüldüğünde ülkenin dış politikasında da belli bir yere sahiptir. Bu bağlamda öncelikle Marksizm'in ana hatları ve sonrasında da Çin dış politikasındaki önemi incelenmelidir.

Marksizm, temel yaklaşımlarını 19. yy ortalarında Marx ve Engels'den olarak ortaya çıkmıştır. Yaşamı boyunca Marx'ın kişisel fikirleri değişikliğe uğramış ve Marx'ın teorileri daima çelişkili yorumlara konu olmuştur. Marx kapitalizmi, global bir ekonomi olarak görmesine rağmen, uluslararası ilişkilerle ilgili olarak sistematik bir fikirler seti geliştirememiştir. Sovyetler Birliği ve Çin, Marksizm'i resmi ideolojileri olarak benimsemişler ve bu ideolojiyi kendi ulusal çıkarlar için gerekli gördükleri zaman değiştirmişlerdir.

Liberalizm ve merkantilizm de olduğu gibi modern marksizmde de iki temel yaklaşım mevcuttur. Birisi, E.Bernstern ve K.Koutsky'in sosyal demokrat evrimci Marksizmidir. Diğeri Lenin ve Sovyetler Birliğinin devrimci Marksizmidir.

Robert Heilbroner, tüm Marksist çalışmalarda dört ortak öge bulunduğunu söyler. Birinci öge, gerçekliğin doğasını dinamik ve çelişkili olarak tanımlayan toplum ve bilgiye dialektik yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre, sosyal dengesizlikler ve toplumsal değişme, sosyal ve politik olgular içinde gizli çelişkilerin işleyişi ve sınıf çelişkisinden kaynaklanmaktadır. Marksistlere göre, Liberallerin inandığı gibi toplumda gizli bir uyum ve dengeye dönüş mekanizması yoktur. İkinci öge ise tarihe materyalist yaklaşımdır.⁴⁷

⁴⁶ Aydın, a.g.e. s. 36.

⁴⁷ David N. Balaam and Michael Veseth, **Introduction to International Political Economy**, Upper Saddle River, New Jersey, 2001.

Tarihsel değişmenin kökeninde, bölüşümden kaynaklanan sınıf mücadelesi, verimli güçlerin ve ekonomik faaliyetlerin gelişimi vardır. Üçüncü öge, kapitalist gelişmeye yönelik genel yaklaşımdır. Kapitalist üretim biçimi ve bunun devamı, modern toplumun hareketini belirleyen ekonomik kanunlarına bağlıdır. Dördüncü öge ise, sosyalizm ile ilgili normatif yaklaşımdır. Tüm Marksistler, sosyalist toplumun hem gerekli hem de tarihsel gelişmenin arzu edilen sonu olduğuna inanırlar. Burada sadece bu yaklaşımların ilk üçü ele alınmıştır.⁴⁸

Marksizm kapitalizmi, üretim araçlarının özel mülkiyeti ve ücretli emeğin varlığına bağlı olarak tanımlar. Marksistler kapitalizmin; rekabetçi bir piyasa ekonomisinde kar ve sermaye birikimi için çalışan kapitalistler tarafından yürütüldüğüne inanırlar. Kapitalizmde emek bir mal gibi görülür ve emeğin bir fiyatı vardır. Marx'a göre kapitalizmin bu iki kilit karakteri, kapitalizme dinamizm kazandırır. Kapitalizmin tarihsel misyonu dünyayı birleştirmek ve geliştirmek olmasına rağmen kapitalizmin başarısı kendi sonunu hazırlayacaktır. Marx'a göre, kapitalizmin kökeni, gelişmesi ve nihai sonu üç ekonomik yasa tarafından idare edilmektedir.⁴⁹

Marx'ın birinci yasası, orantısızlık kuramıdır. Bu kuram, Say yasasının reddeder. Say yasasına göre, kısa dönem dışında her arz kendi talebini yaratır ve dolayısıyla arz ve talep daima dengededir

Marksizm'e göre, kapitalist sistemin gelişmesini teşvik eden ikinci yasa, sermaye birikimi ya da sermayenin yoğunlaşmasıdır. Kapitalizme motivasyon gücünü veren şey, kar amacı ve bireysel kapitalistlerin birikim ve yatırım yapma gereksinimleridir. Rekabet, kapitalistleri sermaye yatırımlarını ve etkinlikleri artırmaya ya da riski yok etmeye zorlar. Sonuç olarak, kapitalizmin gelişmesi, zenginliğin belli bir azınlık elinde giderek artan bir şekilde yoğunlaşmasına ve çoğunluğun artan bir şekilde fakirleşmesine neden olacaktır. İşsizlerden oluşan yedek sanayi ordusunun artması ile de ücretler düşecek ve kapitalist toplum, sosyal bir devrim için hazır hale gelecektir.⁵⁰

⁴⁸ Robert Gilpin, **The Political Economy of International Relations**, Princeton University Press, New Jersey, 1987.

⁴⁹ Gilpin, **a.g.e.** s. 78-85.

⁵⁰ Balaam and Veseth, **a.g.e.** s. 112-113.

Kapitalizmin üçüncü yasası kar oranlarının düşmesidir. Sermaye birikimi bollaşırken, kazanç oranı düşer ve bu suretle yatırımların cazibesi azalır. Klasik liberal iktisatçılar, bu olasılığı bilmelerine rağmen sermaye ihracı ve ucuz mal ithali gibi telafi edici önlemler yoluyla bu problemin çözülebileceğine inanmışlardır. Oysa Marx, kar oranının düşme eğiliminin kaçınılmaz olduğuna inanmıştır. Rekabetçi güçlerin baskısıyla kapitalist, emekten tasarruf sağlayan teknolojiler kullanmak suretiyle etkinlik ve verimliliklerini artırmaya çalışacaktır. Bu da işsizliğin artmasına ve kar oranının azalmasına neden olacaktır. Bu nedenle kapitalist yeni verimli yatırım yapma ve istihdam yaratma motivasyonunu kaybedecektir. Bu durum, ekonomik durgunluk, artan işsizlik ve işçi sınıfının yoksullaşması ile sonuçlanacaktır. Kriz dönemlerinde çevrimlerin dibe vurduğu dönemlerinde işçi sınıfı kapitalist sisteme isyan edecek ve sistemi yıkmaya yönelecektir.⁵¹

Kapitalizmin Marksist krizinin özü şudur: Liberal varsayımlarda olduğu gibi, kapitalist rasyonel olmasına rağmen kapitalist sistemin kendisi rasyonel değildir. Piyasa rekabeti, bireysel kapitalistin tasarruf etmesini yatırmasını ve biriktirmesini gerektirir. Kar, kapitalizmin benzini, yatırım kapitalizmin motoru ve birikim de sonucudur.

Kapitalistlerin sermaye biriktirmeleri, malların aşırı üretimine, artık sermayeye ve yatırım cazibesinin kaybolmasına neden olarak, kriz dönemlerinin giderek şiddetlenmesine ve ekonomik durgunluğa neden olur. Bu dönemde, işçi sınıfının devrimci tepkisi, sistemi yıkılmasına yol açacaktır. Bu nedenle kapitalizmin doğasında gizli çelişkiler ve sermaye birikimi, kendi çöküşünü de hazırlayacak ve sosyalist ekonomik sistem kapitalizmin yerini alacaktır.

19.yy'ın ortalarında Avrupa'da kapitalizmin olgunlaşması ve çevre ülkelerin piyasa ekonomisinin içine çekilmesi, işçi sınıfının devrimini engellemiştir. Milliyetçilik, kapitalizmin ekonomik başarısı ve emperyalizmin ortaya çıkışı, Marksist düşüncenin değişmesine neden olmuştur. Bu değişim Lenin'in "emperyalizm" inde en son şeklini almıştır.⁵²

Lenin birinci dünya savaşının çıkması ile milliyetçiliğin, işçi sınıfının uluslararasılaşmasını engellediğini düşünerek, uluslararası komünist hareketin kendi

⁵¹ Gilpin, **a.g.e.** s. 78-85.

⁵² Balaam and Veseth, **a.g.e.** s. 112-113.

liderliği altında birleşmesi için gerekli entelektüel girişimlerde bulundu. Lenin, Avrupa ülkelerindeki sosyalist partilerin niçin kendi burjuvazileri tarafından desteklendiğini görmek istedi. (Özellikle Karl Kautsky yönetimindeki alman sosyal demokratlarının) Lenin, aynı zamanda Marks'ın öngörmüş olduğu işçi sınıfının fakirleşmesinin neden gerçekleşmediğini açıklamaya çalışmıştır. Zira Marks'ın öngörüşünün aksine ücretler yükselmekte, işçiler sendikalı olmaktadır.⁵³

Marx ve Lenin arasındaki dönemde kapitalizm derin dönüşümler yaşamıştır. Marx geniş ölçüde batı Avrupa'ya özgü kapitalizm hakkında yazmıştı. Buradaki kapitalizm, çeşitli baskılarla karşılaşır ergeç büyüme itici gücünü kaybedecek olan bir kapalı ekonomiydi.

Ancak, 1870-1914 yılları arasında kapitalizm dinamizmini koruyor, giderek daha açık, küresel ve teknolojik bir sistem haline geliyordu. 1870'li yıllardan itibaren, İngiltere ve diğer gelişmiş ülkeler tarafından yapılan yoğun sermaye ihracı, büyük ölçüde dünya ekonomisinin değişmesini sağlamıştır. Yabancı yatırımlar ve uluslararası finans, ülkeler arasındaki ekonomik ve politik ilişkileri önemli ölçüde değiştirmiştir.

1.5. KÜRESELLEŞME VE GÜVENLİK

Yeni bir sözcük olmasına rağmen eski bir süreci tarif eden⁵⁴ ve dünyanın değişim sürecinin açıklanmasında kullanılan anahtar kavram olan 'küreselleşme' konusunda literatür açısından zenginliğine ve akademik çevrelerce ilgisine rağmen ortak bir tanım söz konusu değildir. Ayrıca tanımı konusunda oldukça tartışmalı bir durum olduğu görülmektedir⁵⁵. Bu tartışmalı durumun nedenleri ise daha çok politik ve sosyal görüşlerdeki farklılıklar, küreselleşmeyi inceleyenlerin ilgi alanları ve küreselleşmeyi tanımlama çabalarında genellikle küreselleşmenin bazı boyutlarının temel alınması ile bazı boyutlarının göz ardı edilmesinden kaynaklanmakta, buna ilaveten küreselleşme, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerde farklı bir bakış

⁵³ Gilpin, a.g.e. s. 78-85.

⁵⁴ Wayne Ellwood, **Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu**, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s. 13.

⁵⁵ Cahit Aydemir ve Mehmet Kaya, "Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Bahar-2007 Cilt.6 s. 261, <http://www.eosder.comdergi20260-282.pdf>

açısıyla anlamlandırılmaktadır⁵⁶. Küreselleşmenin dinamik bir süreç olmasının da tanımını güçleştirdiği görülmektedir. Yani küreselleşmenin halen devam eden, sona ermemiş, güncel bir konu olması da tanımını üzerinde tartışmaların sürmesine ve sürekli yeni küreselleşme tanımlarının doğmasına yol açmaktadır. Küreselleşmenin halen tartışmalı bir kavram olmasının nedenlerinden biri de, özünü hangi toplumsal süreçlerin oluşturduğu konusunda araştırmacılar arasında bir görüş birliğinin olmamasına dayanmaktadır. Bunun yanında küreselleşme kavramıyla ilgili olarak küreselleşmenin somut gerçekleri gizleyici bir kavram olduğu belirtilerek, özellikle küreselleşmenin olumsuz yönlerinin görünmez olduğunu da öne sürülmektedir⁵⁷.

Tanımlar üzerinde farklı veya birbirine zıt bakış açıları herkesin küreselleşme üzerinde hem fikir olduğu bir tanımını neredeyse olanaksız kılmaktadır. Oldukça karmaşık, çok boyutlu ve dinamik bir süreç olan küreselleşmenin tanımı noktasındaki farklılıklar günümüzde küreselleşme araştırmalarının odağındadır. Zengin gönül (2004)'e göre küreselleşme konusundaki tanımların ortak özelliği 'ortak bir tanım üzerinde anlaşmaya varamamalarıdır⁵⁸. Bu çalışmada küreselleşme bağlamında kullanılan ortak kavramlar göz önünde bulundurularak bir tanıma gidilmeye çalışılacaktır.

Küreselleşme, pek çok araştırmacı tarafından ekonomik bir kavram olarak görülmektedir. Örneğin Aktan ve Şen (1999) küreselleşmeyi; ticaret, finansal akımlar, teknoloji değişimi ile bilgi ve işgücünün mobilitesi yoluyla dünya ekonomilerinin birbiriyle entegrasyonu olarak tanımlamaktadır⁵⁹. Küreselleşmeyi ekonomik temelden gören bir başka tanım ise şöyledir: "Günümüz dünyasında ülkelerarası etkileşimin ve ekonomik ilişkilerde karşılıklı bağımlılığın artması ile bir entegrasyon sürecine girildiği ve bu eğilimin 'küreselleşme' olarak adlandırıldığı dikkat çekmektedir⁶⁰". Küreselleşmeyi ekonomik temelden tanımlayanların ortak noktası 'dünya ekonomilerinin birbirleriyle bütünleşmesi ve ekonomik yaşamın

⁵⁶ Nurdan Aslan, "Dünya Ekonomisinde Gelişmeler: Küreselleşme", Ed: Osman Küçükahmetoğlu vd. "**Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım**" Ekin Yayınevi, Ankara, 2005, s. 5.

⁵⁷ Taner Timur **Türkiye Nasıl Küreselleşti?**, İmge Yayınevi İstanbul, 2004, s. 11.

⁵⁸ Oğul Zengingönül, **Yoksulluk Gelişmişlik Ve İşgücü Piyasaları Ekseninde Küreselleşme**, Adres Yayınları, Ekim, Ankara, 2004, s.12.

⁵⁹ Coşkun Can Aktan ve Hüseyin Şen (1999), "Globalleşme",s. 2, http://www.canaktan.orgcanaktanpersonalcanaktan-arastirmalari_degisimaktan-sen-globallesme.pdf

⁶⁰ Aslan, **a.g.e.** s. 5.

hemen hemen dünya çapında belirlenmesi' konusudur⁶¹. Ancak küreselleşmeyi sadece ekonomik bir temelden görmek anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Çünkü küreselleşmenin sadece ekonomik bir süreç olmadığı, bu sürecin sosyal, kültürel ve politik yönleri de önem taşıdığı görülmektedir.

Her dönem kendisini tanımlayan bir düşünce ile anılmaktadır. İçinde bulunulan dönem ise "globalleşme" kavramıyla temsil edilmektedir. Küreselleşme; içinde değerlerin, düşüncelerin ve bilginin hem farklılaştığı hem özneleştiği hem de standartlaştığı bir dünyayı çağrıştıran oldukça tartışmalı bir kavramdır.⁶² Küreselleşme farklı boyutları ile güvenlik kavramına etki edebilmektedir. Günümüzde küreselleşme süreci ulus devleti tehdit eder hale gelmiştir. Bu süreçte ortaya çıkan devlet dışı yeni aktörler ulus devletin egemenlik anlayışını da sarsmaktadır.⁶³ Küreselleşme kavramı, sonraki konu başlıklarında da incelenecek olduğu için bu bölümde sadece güvenlik kavramı ile olan ilişkisine değinmekte fayda görülmektedir. Bu bağlamda, konuya teorik ya da tanımsal olarak yaklaşılabilecek olursa, küreselleşme sürecinden en fazla etkilenen olgulardan biri de güvenlidir. Soğuk savaş sonrası dönemde güvenlik kavramının içeriği değişmiş ve hacmi genişlemiştir. Çevre sorunları, insan hakları, terörizm, ekonomik sorunlar ve benzeri olgular güvenlik kavramının içeriğine eklenmiştir. Klasik anlamda, ulusal güvenlik devletin varlığını sürdürebilmesi için ulusal ve uluslar arası ortamda kendisine yönelen tehditleri nasıl algıladığı ve cevapladığı konusu ile ilgilidir. Yani devletin bekası ile ilgili her türlü konu güvenlik ile ilişkilendirilmiştir. Geleneksel anlamda güvenlik kavramı askeri stratejiler ile ilişkilendirilirken, küreselleşme ile birlikte hem devlet dışı aktörlerin artması, hem birey merkezli hale gelmesi, sosyal ve ekonomik konuların önem kazanması ile güvenlik konusu içerik değiştirmiştir. Bunun yanında, küreselleşme süreci içinde geleneksel yönlerden farklı olarak uluslararası işbirliğinin gerekli olması, devletlerin kendi güvenliklerini tek başına sağlayamayacaklarını göstermektedir. Çünkü küresel dünyanın sorunları ve çözümleri de küreseldir. Bu nedenle günümüz güvenlik kavramları da küresel bir niteliktedir.⁶⁴

⁶¹ Gülhan Aktaş, "Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Gelir Dağılımı, Yoksulluk Ve Sosyal Politikaların Evrimi", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2007, s. 13.

⁶² Hülya Ekşi , "Kamu Yönetiminde Değişim Dinamikleri ve Değişimin Yönü", **2004 Türkiye İktisat Kongresi Tebliğ Sunuşları: Kamuda İyi Yönetişim**, DPT, İzmir, 2004, s. 94.

⁶³ Caşın, Özgöker, Çolak, **a.g.e.** s. 46.

⁶⁴ Caşın, Özgöker ve Çolak, **a.g.e.** s. 50-53.

Küreselleşmenin ne zaman ortaya çıktığı, yeni bir olgu olup-olmadığı, tarihi gelişimi, dönemleri de küreselleşmenin diğer unsurları kadar tartışmaların olduğu bir konudur. Ayrıca küreselleşme teriminin ilk kullanıldığı tarih de tartışmalıdır. Araştırmacılar ve düşünürler arasında, küreselleşmenin insanlık kadar eski bir olgu olduğunu savunan düşünürlerden başlangıç tarihinin insanoğlunun sivilleşme çabaları olduğunu belirtenlere, 1800'lü yıllarda ortaya çıktığını söyleyenlerden küreselleşmenin modern bir çağın ürünü olarak kabul edilmesini isteyen düşünürlere kadar küreselleşme tarihi konusunda farklı görüşler vardır⁶⁵. Bazı yazarlar da Mısır, Helen ve Roma küreselleşmelerinden bahsederken⁶⁶ bazıları da Osmanlı ve Roma dönemlerini akıldan çıkarmamak gerektiğini belirtir. Bu nedenle küreselleşmenin tarihsel çerçevesi özellikle de küreselleşmenin başlangıcı konusunda 'neyin küresel olduğu' sorusunun cevabı önemlidir. Bu, araştırmacıların küreselleşme tarihi konusundaki hem farklılıklarını kavramaya hem de neden temkinli ve net olmayan ifadeler kullandıklarını anlamamıza yardımcı olur⁶⁷.

Küreselleşme araştırmacılarının bir kısmının uzlaşabildiği küreselleşmenin tarihsel sınıflandırılmalar ise şöyledir:

Küreselleşmeyi bir 'Dünya Sistemi' durumunda inceleyen Oran (2001) ise biri 1490'dan itibaren başlayan birinci küreselleşme, diğeri 1890'dan itibaren ikinci küreselleşme ile 1990 küreselleşmesinden bahsetmektedir⁶⁸.

Küreselleşmenin bir kurumu olduğu ifade edilen Dünya Bankası bu üç küreselleşmenin tarihi serüvenini şu şekilde sınıflandırmaktadır⁶⁹:

İlk Küreselleşme Dönemi: 1870–1914,

Ulusçuluğa Geri Dönüş: 1914–1945,

İkinci Küreselleşme Dönemi: 1945–1980,

Yeni Küreselleşme Dönemi: 1980 ve sonrası.

⁶⁵ Okan Taner "Dünyada ve Türkiye'de Küreselleşme ve Yoksulluk Süreci" Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, **Basılmamış Yüksek Lisan Tezi**, Muğla, 2004, s. 5.

⁶⁶ Aktan ve Şen, **a.g.e.** s. 9.

⁶⁷ Zengingönül, **a.g.e.** s. 19.

⁶⁸ Baskın Oran, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001, s. 4.

⁶⁹ Aslan, **a.g.e.** s. 8.

Görüldüğü gibi küreselleşme konusunda birbirinden farklı görüşlerin yansımaları olan bu sınıflandırma çabaları arasında bazı tarihler dışında pek de büyük bir fark yoktur. Birazdan bu sınıflandırmalar detaylıca incelendiğinde daha açık olarak görülecektir. Bu noktalardan da hareketle küreselleşmenin tarihsel çerçevesi aslında bir ‘küreselleşme (ler) tarihi’dir. Bu bölümde araştırmacıların üzerinde yoğunlaştığı bu üç dönem ayrı ayrı incelenecek ve bu üç dönemin birbirinden farklılıkları ortaya konmaya çalışılacaktır.

Denizcilik alanında önemli gelişmelerin olmasıyla 1490’dan sonra Batı, denizler ötesini keşiflere girişti. Bu yayılmayı doğuran gereksinme ise Oran (2001)’a göre, Batı Avrupa’da oluşma kıpırtıları yeni başlayan Mutlakıyetçi Monarşi’nin deniz aşırı ülkelerdeki değerli madenlere ve mallara el koyma isteği idi. Yine yazara göre, bu, 16–18. yüzyıllarda doruğuna ulaşacak olan Merkantilizm politikasının da başlangıcıdır⁷⁰. Denizcilikteki gelişmelerin sonucu doğan bu ilk Batı yayılmasının sonucunda Batı Avrupa’nın ekonomik sistemi koloni ekonomilerine dayalı bir ekonomik sistem olarak belirdi. Bu dönemde kolonilerden sağlanan hammadde ve ara maddelerin merkezde mamul mala dönüştürülerek tekrar çevre ülkelere satıldığı klasik sömürge ekonomisi yapısı işlemekteydi. Bu süreç yoğun emek ve sermaye akımlarının yaşandığı ve böylece dünya ekonomik entegrasyonun temelini atıldığı bir dönem olmuştur⁷¹.

Fiedman, Kolomb’un Amerika’yı keşfi ile başlayan 1492’den 1800’lere kadar ki bu dönemde, öne çıkanın ülkelerin sahip olduğu (insan, beygir, buhar gücü) güç olduğunu kaydeder. Kısacası, Dünya Bankası’nın 1870–1914 yılları arasında gerçekleştiğini işaret ettiği Birinci Küreselleşme dalgası, yoğun bir birikimin sonucudur. Birikim ise daha çok denizcilikteki gelişmeler, tren yolunun gelişmesi⁷², telgrafın icadı ve telefon gibi yeniliklerle haberleşmenin ucuzlaması, Kanada, Arjantin, Avustralya, Yeni Zelanda, Rusya, Çin gibi pazarların ortaya çıkmasına sonuçta dünya ekonomisinin çok hızlı bir şekilde gelişmesine ve genişlemesine neden olmuştur. Bu gelişmelerde ve dış ticaretin genişlemesinde en çok pay da İngiltere ve Fransa’nındı⁷³. Bazı yazarlar da birinci küreselleşmenin gerçekleştiği 1870–1914 dönemleri arasında, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin artmasını

⁷⁰ Oran, **a.g.e.** s. 5.

⁷¹ Oran, **a.g.e.** s. 5.

⁷² Aslan, **a.g.e.** s. 8.

⁷³ Aslan, **a.g.e.** s. 8.

kapitalizme bağlamaktadır. Buna göre, 1870–1914 arası dönemde ortaya çıkan ve gelişmeye başlayan, Batının ekonomik sisteminin temelini teşkil eden ‘kapitalizm’ küreselleşmenin gerçekleşmesinde önemli bir araç olmuştur⁷⁴. Bu anlamda küreselleşmeyi Batı’nın yayılması olarak gören yazarlar da bu görüşe katılmaktadır.

Sonuç olarak, küreselleşmenin temel dinamikleri ‘değişim’ ve ‘yayıma’ gerekçesi ise ekonomi idi. Birinci küreselleşmede denizcilikteki gelişmeler, telgrafın icadı ve tren yolundaki ilerlemeler sonucu Batı’nın o zamana kadar ulaşmadığı (ulaşmadığı) denizaşırı ülkelere siyasal, askeri ve ticari etkisini yayması içinde bir fırsat teşkil etti⁷⁵.

İkinci küreselleşme Batı’nın ikinci yayılması olan 1870 sonrasına tekabül etmektedir. Bu yayılmayı sağlayan olanaklar ise Batı ile dünyanın başka bölgeleri arasında çok büyük oransızlık doğurmuş bulunan sanayi devriminin yarattığı muazzam teknolojik olanaklardı. Yani, bu yayılmanın ardında sanayi devrimi bulunuyordu⁷⁶. Bu küreselleşme toplumsal hayatı oldukça olumlu etkileyecekti.

Aslında ikinci küreselleşme “Avrupa’nın içinden gelen yeni ve belirli ekonomik ve mali baskılara bir cevaptı⁷⁷”. “19. yüzyıl sonunda kapitalizm yeniden yapılanma zorunluluğuyla karşı karşıya kalmıştı. İkinci yayılma bunu sağladı ve sistemin kendini yeniden üretmesine olanak sağladı. Bu nedenle, o zamana kadar ‘sömürgecilik’ olarak anılan olgunun bu yepyeni türüne yeni bir ad verildi: Emperyalizm.” Sonuçta, ikinci Batı yayılması olan Emperyalizm bu denizaşırı topraklara güçlü biçimde yerleşerek, birinci küreselleşmenin aksine kendi altyapısını çok köklü biçimde aşıladı⁷⁸.

1914-1945 yılları arası, küreselleşmenin daha doğrusu İkinci Küreselleşmenin durakladığı bir dönemdir. 1914’de I. Dünya Savaşı’nın patlak vermesi, 1929’da Büyük Depresyonun baş göstermesi ve sonrasında da II. Dünya Savaşı’nın başlaması, küreselleşme sürecini oldukça yavaşlatmıştır⁷⁹. Yani savaşlar ve bunların

⁷⁴ Aktan ve Şen, **a.g.e.** s. 10.

⁷⁵ Aslan, **a.g.e.** s. 8.

⁷⁶ Oran, **a.g.e.** s. 7.

⁷⁷ Oran, **a.g.e.** s. 7.

⁷⁸ Oran, **a.g.e.** s. 8.

⁷⁹ Aktan ve Şen, **a.g.e.** s. 10.

sonucu doğan bunalımlar küreselleşmenin süreklilik arz etmesini engellemiş ve farklı küreselleşme dönemlerini ortaya çıkarmıştır.

İki büyük savaş ve bunalımlarla duraklama devresinin ardından 1945 sonrası İkinci Küreselleşme kaldığı yerden devam etti. Bundan sonraki dönem pek çok araştırmacı tarafından kapitalist ekonominin yeniden canlanması olarak da görülmektedir. Ancak duraklamaya neden olan sorunların etkisi olumsuzdu. Savaşlar sonrası II. Dünya Savaşı'nın ardından, Avrupa büyük güç kaybetmiş, ekonomik olarak tahrip olmuştu. II. Dünya Savaşı'nın ardından yeniden başlayan küreselleşme sürecini şöyle özetlenebilir: "II. Dünya Savaşı döneminde Avrupa'nın üretim kapasitesi tahrip olurken ABD dünyanın hâkim ekonomik ve sosyal gücü olarak yeniden liberalleşme eğilimlerini ön plana çıkarmıştır. Böylece, uluslararası işbirliğini geliştirme çabası yoğunlaşmış, bu kapsamda dünya ekonomisini yönlendirecek uluslararası örgütlerin kurulması çabalarına başlanmıştır. Bilindiği gibi, 1944 Bretton Woods Konferansı'nda IMF ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın (Dünya Bankası- International Bank for Reconstruction and Development-IBRD) kurulması ve uluslararası ticareti engelleyen düzenlemelerin azaltılması yönünde kararlar alınmıştır⁸⁰".

İkinci Dünya Savaşı sonrası çoğu ülkenin uluslararası sermaye dolaşımını katı bir denetime tabi tutmakta olduğunu ve IMF ve Dünya Bankası'nın, özel sermaye dolaşımının kısıtlı olduğu bir ortamda, uluslararası ticaret ve yatırımlara olanak sağlamak amacıyla tasarlanıp, bundan sonra sermaye dolaşımını üzerindeki kısıtlamalar zamanla kaldırılmış ve 1980'lerin başında, Reagan ve M. Thahchar döneminde, uluslararası sermaye hareketleri hızlanmıştır. Özellikle 1990'ların başında Sovyetlerin yıkılmasıyla finans piyasaları gerçek anlamda küresel hale gelmeye başlamıştır⁸¹. Gerçekten de bu dönemde küreselleşme sürecinin ivme kazanmasında IMF, Dünya Bankası, GATT ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı - Organisation For Economic Cooperation And Development (OECD) gibi uluslararası kurumların önemi büyüktür. Hemen hemen tamamı 1940'ların ikinci yarısında kurulan bu gibi uluslararası kuruluşlar ABD himayesinde oluşturulmuş ve bu kuruluşların da katkısıyla Aktan ve Şen'e göre 1950'ler ve 1960'larda yeni bir küreselleşme dalgası ortaya çıkmıştır. "İkinci küreselleşme açısından bir dönüm

⁸⁰ Aslan, **a.g.e.** s. 9.

⁸¹ George Soros, **Küreselleşme Üzerine**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 80.

noktası da 1970’li yıllarda gerçekleşmiştir: Ağustos 1971’de Bretton Woods Sistemi’nin çökmesi ile sabit kur sistemi terk edilmiş ve gelişmiş ülkeler başta ABD, Almanya, İngiltere ve Japonya peş peşe sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırmışlardır. Bu ülkelerde sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması, finansal küreselleşme ile olağanüstü bir ivme kazanmıştır⁸².”

1970’li yıllardan sonra küreselleşmenin hız kazanmasının bir nedeni de hızlanan teknoloji ve artan üretim piyasalarının dışa açılmasının etkileriydi. Bu nedenle 1970 ortalarından sonra ülkeler bu pazar mantığına uyarak ticareti serbestleştirmenin gerekleri doğrultusunda davranmaya başladılar. Koray (2001)’a göre “özellikle, gelişmiş ekonomilerde 1945 sonrası teknoloji üstünlüğüne dayalı dış piyasa egemenliği, iç piyasada talebi ve alım gücünü yüksek tutmaya yönelik “Keynesyen” politikalar uzun süre büyümeyi güvence altına almışken, 1970 sonrasında koşulların değişmesi politika değişimini de getirmiştir. Japonya’nın dünya piyasalarında fark edilmeye başlayan gücü, petrol fiyatlarındaki artışlar gibi gelişmeler nedeniyle bu ekonomiler, iç pazardaki alım gücünü yüksek tutmanın da, geliştirmekte olan ekonomilere iç pazarlarını koruma adına belirli bir otonomi bırakmanın da artık eskisi gibi büyümeyi garanti etmediği düşüncesini savunur duruma geldiler. Onlar için dış pazarları daha yakına getirmek ve daha kullanılabilir yapmak gerekiyordu; bunu da neo-liberal bir anlayışla ve küreselleşme yoluyla yapmak mümkündü⁸³”.

Küreselleşme birikimlerin ürünüdür ve önceki dönem sonraki dönemlerin dinamiklerini oluşturur. Fakat küreselleşme tek bir süreç değil, aynı anda ve çeşitli düzeylerde düzensiz olarak ve çeşitli boyutlarda gerçekleşen bir süreçler dizisidir⁸⁴. Yani küreselleşme tarihi süreçler arasında ayrımları barındıran ama birbirinin birikimini harmanlayan bir yapıdadır. Bu anlamda üçüncü küreselleşme birinci ve ikinci küreselleşmelerin bir devamı, takipçisi ve sonucu olduğu kadar diğerlerinden de bazı farklılıkları taşıyan ayrımlara sahiptir. 1980 ve sonrası küreselleşme tarihi açısından üçüncü küreselleşmenin yaşanmakta olduğu dönemdir. Üçüncü küreselleşme diğerlerinden oldukça farklı, karmaşık ve çok boyutlu bir dönemdir.

⁸² Aktan ve Şen, **a.g.e.** s. 11.

⁸³ Aktan ve Şen, **a.g.e.** s. 11.

⁸⁴ B. Manfred Steger, **Küreselleşmeler**, Dost Kitap Evi, Ankara,2006, s. 59.

Yaşanan hızlı gelişmeler teknolojiden iletişime, insan yaşamından çevreye kadar çok geniş bir yelpazededir.

1980 sonrası küreselleşme temel olarak şu gelişmelere sahne olmuş ve belirginleşmiştir: “Sanayi alanında yoğunlaşan firmaların faaliyetleri, hızlı Pazar değişiklikleri, ürün ve üretim teknolojisindeki baş döndürücü gelişmeler ve rekabetin kızışmasıdır. 1990 sonrası ise eski Doğu Bloku ülkelerinin ekonomik ve siyasi çöküşüyle bu süreci zirveye taşımıştır. Planlı ekonominin hâkim olduğu bu ülkeler zamanla ekonomik ve siyasi açıdan Batı ülkelerine yaklaşılmaya başlamışlardır⁸⁵”. Çoğu yazar özellikle 90’dan sonra dozu yükselen küreselleşme dalgasının dünyadaki iki kutuplu askerî dengenin ortadan kalkmış olmasından kaynaklanan ortamın olmasına dayandığını iddia etmektedir⁸⁶.

Üçüncü küreselleşmenin aracı araştırmacıların ortak kanıya varabildiği, bilim ve teknolojideki gelişmelerdir. Bu nedenle üçüncü küreselleşme dönemi Bilgi Çağı olarak da adlandırılmaktadır. Oran (2001), Üçüncü Küreselleşmeye gelinmesini onar yıl arayla birbiri ardına gerçekleşen şu üç olay etrafından açıklamaktadır⁸⁷:

-70’lerden başlayarak, çokuluslu şirketlerin dünya ekonomisine egemen olması;

-80’lerde Batı’nın optik kablo, haberleşme uyduları, bilgisayarlar, internet gibi teknolojik buluşları devreye sokarak yarattığı İletişim Devrimi;

-90’larda SSCB’nin dağılması sonucu güç dengesinin ortadan kalkması ve Batı’nın yeniden tek güç odağı konumuna gelmesidir.

Üçüncü küreselleşmenin temel dinamiklerinden biri iletişim, temel sembollerinden biri ise internet olmuştur. İletişim alanında bir devrim olan internet bugün dünyanın her yerinde yaygın ve ucuz bir şekilde kullanılmaktadır. İnternet, milyarlarca kişiyi, özel kuruluşları ve devletleri birbirine bağlayan World Wide

⁸⁵ Aktan ve Şen, **a.g.e.** s. 12.

⁸⁶ Steger, **a.g.e.** s. 59.

⁸⁷ Oran, **a.g.e.** s. 9.

Web'i (www) oluşturarak küreselleşmenin gerçekleşmesinde çok önemli rol oynamaktadır⁸⁸.

Küreselleşmelerde önemli bir unsur her zaman ulaşımdaki gelişmeler olmuştur. Üç küreselleşmede de ulaşımda önemli gelişmeler iletişimdeki buluşlarla birbirini desteklemiş ve sonuçta küreselleşme doğmuştur. Üçüncü küreselleşmenin özelliklerinden biri de coğrafi engellerin ortadan kalkmasını sağlayacak derece ulaşım sektöründeki gelişmelerdir. Zaten ilerleyen demiryolları ve gemiciliğe bu dönemde hava taşımacılığı da eklenmiş ve ulaşım artık hem ucuz hem de kolay bir hal almıştır. Bunun 'küresel bir yapı' oluşmasına büyük katkıları olduğu kuşkusuzdur. Bu yüzden kimi yazarlar bugünkü küreselleşme çağını bu gelişmelere bağlamaktadırlar.

⁸⁸ Steger, a.g.e. s. 38.

1.6. 19. YÜZ YILA KADAR OLAN DÖNEM

İngiltere'nin 19. Yüzyıl siyaseti daha fazla sömürge elde etmek ve bu sömürgeleri olabilecek en verimli şekilde kullanmak üzerine kurulmuştur. Avrupa'da 19. yüzyılın ilk yarısındaki güç dengesi istikrarlı ve yerleşmiş bir güç dengesi olmuştur. Belirli bir toprak parçasının şu ya da bu devletin elinde bulunmasına bağlı olan bu güç dengesini denetleyen "Avrupa Uyumu" da güçlüydü. Ancak özellikle 1870'lerden sonra karşılıklı bloklar arası askeri, siyasal ve ekonomik dengeye dayanan yeni güç dengesi, nazik ve değişken bir nitelik kazanmış, Avrupa'nın düzenleyici gücü olan "Avrupa Uyumu" yıkılmış, güç dengesinin içine sömürge düzenlemeleri de dâhil olmuştur.⁸⁹

Avrupa uyumunun bozulması devletleri Üçlü İttifak ve Üçlü İtilaf devletleri şeklinde iki kampa ayrılmasına neden olmuştur. Avrupa çapında uyumun yıkılması, kıtayı Birinci Dünya Savaşı'na sürüklemiştir.

1870'lerin son çeyreğinde ulusal bütünlüğünü sağlayan Almanya; sanayisini geliştirmesine rağmen bu sanayiye destekleyecek sömürgelere sahip olamamıştır. Almanya sömürge elde etmeye karar verdiğinde dünyanın hemen tamamının İngiltere ve Fransa arasında paylaşıldığını görmüş, ülkeler arasındaki güç mücadelesi Avrupa'yı bir yandan Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya, diğer yandan İngiltere, Fransa ve Rusya'nın bulunduğu bir Üçlü İttifak ve Üçlü İtilaf kamplaşmasına götürmüştür. Böylece Avrupa'nın Viyana Kongresi'nden bu yana süren siyasal uyumu bozulmuştur.⁹⁰

Uluslararası ilişkiler tarihinin büyük ölçüde çatışma uzlaşma evrelerinin tarihi olarak ele alındığı ve bu çatışmaların uzlaşma ilişkisinin sadece devletleri değil, sınıfları, toplumları ve diğer siyasi üniteleri kapsadığı hatırlatılmalıdır. Aslında devletlerin öznesi olduğu hemen her dönemde güvenlik kavramını görmek mümkündür. Örneğin, MÖ 3000 yıllarında Sümer site devletlerinin aralarındaki çatışma-uzlaşma ilişkisi, site devletlerinden birinin güçlenerek diğerlerini egemenlik altına alma girişimi ve bunun için de güvenlik tehdidini gerekçe göstermeleri kavramın hemen her dönemde güncel olduğunun bir kanıtıdır.⁹¹ Benzer güvenlik

⁸⁹Oral Sander, **Siyasi Tarih:1918–1994**, 6. baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1994, s. 309.

⁹⁰Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 36.

⁹¹ Dedeoğlu, **a.g.e.** s. 15.

kaygılarını antik Yunan ve Roma döneminde de görmek mümkündür. Özellikle antik Yunan döneminde siteler arası güç mücadelesi yine güvenlik kaygıları ile şekillenmiştir. Roma döneminde merkezileşme süreci yaşansa da tıpkı antik Yunan'da olduğu gibi, Roma'da kendi sınırları dışındaki ulusları “barbar” şeklinde tanımlayıp, diğer toplumları ötekileştirerek güvelik stratejilerini şekillendirmişlerdir. Ortaçağ dönemi ise “benzerlerinin mücadelesi” ile “benzemeyenlerin mücadelesi”ne tanıklık yapmıştır. Krallar arası savaşlar Rönesans'a kadar süren Şövalye savaşları, 14. 15. yüzyıllarda İtalyan şehir devletlerinin savaşları “benzerlerinin mücadelesi”ne örnek olmuştur. Din bu çağda güvelik ile özdeş bir kavram olarak kullanılmış ve bu hem iç hem de dış güvenlik açılarından geçerli olmuştur. Ortaçağ döneminde Hıristiyan olmayanlarla, hatta Katolik olmayanlarla görülen mücadele, en meşru mücadele olarak kabul edilmiş ve neredeyse bu bir görev haline getirilmiştir.⁹²

Ortaçağ sonlarında, savaş araçlarının çeşitlenmesiyle birlikte güvenlik kavramı ile güvenliği sağlamada kullanılan araçlar arasındaki ilişki yeniden düzenlenmiştir. 15. yüzyılda başladığı kabul edilen Modern Çağ, 19. yüzyıl sonlarına kadar büyük değişimlere sahne olmuş geniş bir aralığı ifade etmektedir. Modern çağın ilk dönemi çeşitli krallıkların ulus devletleşme sürecinde olduğu bir dönemdir. 17. yüzyılda önemli buluşların (Galile, Descartes, Newton, Kepler, Toricelli gibi) ortaya çıkmasının güvenlik anlayışları üzerinde önemli etkisi olmuştur. 19. yüzyıla kadar olan değişim ve dönüşümler, toplumsal değişimle güvenlik arasındaki ilişki, günümüzdekine benzer etkiler yaratmıştır.

1.7. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ

Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere ve Fransa'nın başını çektiği ittifakın zaferle savaştan çıkması, bu dönemde sorunsuz bir süreci başlatamamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Versay Anlaşması ile Milletler Cemiyeti'nin merkezine oturtulmaya çalışılan yeni düzen arasındaki uyumsuzluklar ABD'ye kaymış olan ekonomik ve politik çekim alanı ile İngiliz ve Fransız sömürge

⁹² Dedeoğlu, a.g.e. s. 19-20.

imparatorluklarına dayalı siyasal düzen arasındaki çelişkiler daha büyük ölçekli bir savaşın da hazırlayıcı unsurları olmuştur.⁹³

Avrupa'da iki savaş arasındaki döneme ekonomik sorunlar, toprak anlaşmazlıkları ve güçlenme yarışları damgasını vurmuştur. Bu dönemde toprak düzenine ilişkin değişiklikler meydana gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Müttefikler Almanya'yı işgal etmişler, Alsace- Lorraine tekrar Fransa'ya bırakılmış, ayrıca Saarland ekonomik olarak yeniden Fransa'ya bağlanmıştı. Bunun yanı sıra Almanya silahsızlandırılmıştı. Bu dönemde İngiltere ve Fransa'nın da ortak amacı Almanya'nın yeniden güçlenmesinin engellenmesi olmuştur.⁹⁴

Ancak Hitlerin iktidara gelişi ve Birinci dünya savaşı sonuçlarının olumsuzlukları ikinci dünya savaşının başlamasına neden olmuştur.

Avrupa'da Almanya'nın giderek üstün konuma geçmeye başlaması ile Avrupa yeniden gergin bir döneme sürüklenmiştir. Gerçekte İngiltere, henüz savaş sonrasında Fransa ve Almanya arasında uzlaşmacı bir politikadan yana olduğunu açığa vurmuştur. Bu nedenle özellikle Hitler'in iktidarı ele geçirmesi sonrası İngiltere, Fransa'nın güvenlik kaygıları içine kendisinin de çekilmesini istememiştir.⁹⁵

İkinci Dünya Savaşı'nın nedenlerini ve olayların başlangıcını, Birinci Dünya Savaşı'nın çözümlenmeden bıraktığı veya getirdiği yeni sorunlar oluşturmuştur. Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırması üzerine İngiltere ve Fransa da 3 Eylül 1939'da Almanya'ya savaş açmış ve böylece tarihin tanık olduğu en büyük savaş olan İkinci Dünya Savaşı başlamıştır.

Dünyanın tanık olduğu ikinci büyük savaştan sonra ise, uluslar arası sistemin 20. yüzyılın tam yarısında alınan fotoğrafında göze çarpan ilk özelliği muhakkak ki, milletlerin iki hasım kampa bölünmüş olmalarıdır. Evet, İkinci Dünya Savaşı'nın cepheleri 1945'te susmuş; çarpışan saflar çözülmüş ve Nazi Almanya'sı ile Japon İmparatorluğu tarihe mal olmuştur.

⁹³ Ahmet Davutoğlu, "Berlin Duvarından İkiz Kulelere Uluslararası Düzen Arayışı, **Zaman**, 1,1 2002.

⁹⁴ Sander, **a.g.e.** s. 105.

⁹⁵ İbrahim Canbolat, **Uluslararası Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler**, 3. baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002, s. 80.

Ancak tohumları, galip müttefikler arasında daha savaşın son yıllarında atılan rekabet sonucu, Dünya politikasının iki kutuplu bir çehreye bürünmesi uzun sürmemiştir. Bir yanda Rus milli gücüyle evrensel olma iddiasındaki bir ideolojinin-Marksizm/Leninizm birleşiminden oluşan bir odak diğer yanda Amerika'nın basını çektiği ve kendisini "Hür Dünya" olarak takdim eden koalisyon.⁹⁶

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki uluslararası ortam önceki dönemden farklı olmuş, bu farklılık sadece uluslararası ilişkiler açısından değil toplumların yaşantıları bakımından da dikkat çekici bir niteliğe kavuşmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya güç dengesinin bozulması ve Avrupa'nın bir güç merkezi olarak dünya siyaset sahnesinden çekilmesi sonucu dünya, ABD ve Sovyetler Birliği önderliğinde iki kutuplu, ideolojilerin belirleyici olduğu bir döneme girmiştir. Savaştan her bakımdan harap çıkan Avrupa, ekonomik ve sosyal yapılanmasına ağırlık vermeye başlamıştır. Dolayısıyla bu durum Batı Avrupa'daki en önemli iki devlet olan İngiltere ve Fransa'nın ilişkileri açısından da bir dönüm noktası olmuştur.⁹⁷

İkinci Dünya Savaşı, ABD ve SSCB'ni Avrupa'nın kaderine yöne verecek duruma getirmiş, diğer yandan geleneksel uluslararası düzenin çok önemli değişikliklere uğramasına yol açmıştır.⁹⁸ Savaş öncesinde nispeten çok kutuplu olan uluslararası siyaset, iki süper gücün önderliğinde iki kutuplu bir nitelik kazanmış, taraflar arasında, bölgesel bazı savaşları saymazsak, herhangi bir çatışma yaşanmamasına rağmen, bir güç mücadelesi başlamıştır.

Savaş sonrası düzenlemelerinde ortaya çıkan en önemli olgu, iki büyük savaşın başlangıç noktasında yer alan Almanya'nın yeniden tehdit olarak ortaya çıkmasının engellenmesi olmuştur. Bu nedenle İngiltere ve Fransa savaş öncesinde olduğu gibi savaş sonrasında düzenlemelerde de yakınlaşma içerisine girmiştir. Ancak savaş sonrasında ortaya çıkan en önemli gerçek, bu devletlerinin güvenlik endişelerinin artık Almanya'dan değil, Sovyetler Birliği'nden kaynaklanıyor olmasıdır.

⁹⁶ Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Alkım Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 361.

⁹⁷ Armaoğlu, *a.g.e.* s. 362.

⁹⁸ Hikmet Erdoğan, *Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 52.

Avrupa'nın bir güç merkezi olarak dünya politika sahnesinden çekilmesinden sonra dünya en az yirmi yıl kesin çizgiyle ABD ve Sovyetler Birliği'nin çerçevesinde iki kutuplu bir nitelik kazandı. İkinci Dünya Savaşı'nda Hitler Almanya'sı ile Mussolini İtalya'sını dize getiren güçler İngiltere ya da Fransa değil, ABD ile Sovyetler Birliği idi. Savaş sonrasında 1970'lere kadar uluslararası ilişkilerin tarihini, ABD ile Sovyetler Birliği'nin yeryüzünde başat güç olmak için gösterdikleri çabalar olarak nitelemek gerçekçi bir genelleme olacaktır. Savaştan her bakımdan zararlı çıkan Avrupa devletleri bu iki süper devletin çevresinde kümelenecektir. "Soğuk Savaş" diye kısaltarak anlattığımız bu yeni durum aktif etkisini yirmi yıl kadar sürdürmüştür. Bugün bile tüm belirtilerin ortadan kalktığını söyleyemeyiz.⁹⁹

En basit anlamıyla soğuk savaş, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra savatsan galip çıkmış iki büyük devlet ve bu devletlerin çevresinde kümelenmiş küçük devletlerarasındaki anlaşmazlık ve çatışmanın doğrudan birbirine karşı silah kullanmadan sürdürüldüğü belirli bir tarihsel döneme verilen addır. Ancak uluslararası ilişkiler uzmanları bu olguyu daha belirgin bir biçime sokan açıklamalar getirmektedirler.

Örneğin, bir tanıma göre soğuk savaş: İki blok arasındaki ilişkilerde, blokların ve üyelerin davranışlarını denetlemeye yönelik taraflarca benimsenmiş kuralların bulunmadığı ve ilişkilerde tamamıyla güce dayanan davranışların başat olduğu bir dönemdir. Soğuk Savaş, aynı zamanda ülkeler arasında anlaşma kuralları yaratılmasına ve ilişkilerin bir düzen içinde gücün sınırlanarak yürütülmesine olanak sağlayacak temel yöntem olan diplomasinin iki blok arasında hemen hemen ortadan kalktığı bir dönemdi.¹⁰⁰

Savaşın hemen ertesinden itibaren Amerikalılar diplomaside güce dayalı bir dile müracaat edebilecekleri dört kapışma noktasında Sovyetlerle karşı karşıya gelmişlerdi. Bunlar, İran, Yunanistan, Berlin ve Türkiye. İran savaşta askeri konjonktür gereği Ruslar ve İngilizlerce işgal edilmişti. Ancak 1942'de taraflarca yapılan anlaşmaya göre, bu kuvvetler çarpışmaların kesilmesinden sonra geri çekileceklerdi.

⁹⁹ Sander, a.g.e. s. 181.

¹⁰⁰ Sander, a.g.e. s. 181.

Sovyetler böyle bir taahhüde uymadığı gibi kendine bağlı güçlerle ülkede ayrılıkçılığı kışkırtmışlardı. Berlin ise bilindiği gibi Nazi Almanya'sının başkentiydi. Burası Sovyet işgal bölgesinde bulunmasına rağmen bütün müttefiklerin bu kentte karargâhı vardı. Sovyetler gerek Batılıları Berlin'den tamamıyla çıkarabilmek, gerek kendi bölgelerinde istedikleri rejimi oturtabilmek için müttefiklere zorluklar çıkarmaya başladılar.

Sonunda bir duvarla Berlin'den başlayarak Almanya'yı fiilen ikiye böldüler. Bu fiili durum ileride iki Almanya cumhuriyeti olarak hukuki bir gelişmeyi de yaratacaktır. Berlin'e Batılıları sokmamaya kararlı gözüküyorlardı. Batılılar buna karşılık, 1949 Şubatında kendi bölgeleri ile Sovyet işgal bölgesi arasındaki sınırlara abluka uygulayıp, her türlü teması kesince, Sovyetler de 1949 Mayısında Berlin ablukasını kaldırmak zorunda kaldılar. Böylece Batı Almanya ile Batı Berlin arasında kara ulaşımı tekrar başladı.¹⁰¹

Bu gelişmelerin yanında tarihsel iki düşman İngiltere Fransa ilişkilerini etkileyen soğuk savaş döneminin genel yapısına kısaca bakarsak, en genel ifadeyle, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, soğuk savaş dönemini biçimlendiren faktörleri şu şekilde sıralamak mümkündür:¹⁰²

- Politik ve askeri yapı değişmiş, dünya iki kutuplu bir görünüm kazanmıştır
- Güvenlik ve savunma kavramı içine, SSCB'nin politikaları nedeniyle "ideoloji" kavramı da girmiştir.
- Uluslararası politika küresel bir nitelik kazanmıştır.
- Nükleer güç en önemli faktör haline gelmiştir.
- Güvenlik kavramı farklılaşmış ve uzay boyutu da gündeme gelmiştir.
- Tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar ekonomik meseleler ağırlık kazanmış, öncelikle ekonomik kalkınma, siyasal kuvvet dengesi, barış ve güvenlik konularından daha fazla önem arz eder hale gelmiştir.

¹⁰¹ Abdulkadir Baharçipek , "Soğuk Savaşın Sona Ermesinin Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri", **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.61.

¹⁰²Erdoğan, a.g.e. s. 70.

Savaşta 241 bin ölü veren İngiltere, 4 milyon askerini terhis etmek ve onlara iş bulmak, 1,7 milyon işçi çalıştıran savaş sanayini barış sanayisi koşullarına çevirmek, milli gelirin 2,7 mislini bulan devlet borçlarını tasfiye etmek gibi sorunlarla karşılaşmıştır. Bunun doğal sonucu olarak, İngiltere geleneksel Anglo-Amerikan ortak sömürgecilik düzeninden vazgeçmek durumunda kalmıştır. Bu durum Fransa ve Hollanda gibi diğer sömürgeci devletlerde de yaşanmıştır.¹⁰³

Bunun yanı sıra Fransa'da savaştan galip ayrılmasına rağmen ekonomik ve sosyal olarak yaralı çıkmıştır. Bu nedenle Fransa dış politikada dengeli bir tutum takınarak ABD'nin Avrupa ülkelerine sağladığı Marshall Yardımlarından yüklü bir pay almasına ve NATO'nun kurucu ülkelerinden biri olmasına rağmen; ABD ve SSCB'ye eşit uzaklıkta durmayı tercih etmiştir.

Fransa İkinci Dünya Savaşı sonrasında büyük devlet olarak girmesine ve savaşın galiplerinden biri olmasına rağmen, savaş sonrası büyük devlet konumunu büyük ölçüde yitirmiştir. Bu nedenle büyük bir devlet gibi hareket etmeye devam eden Fransa'nın BM' in kuruluş aşamasında bu davranışı istediği gibi sonuç vermiş; ABD, SSCB, Çin ve İngiltere'nin yanında BM Güvenlik Konseyi'nin veto hakkına sahip 5. üyesi kabul edilmiştir. Fransızca da BM'nin resmi dillerinden biri olmuştur.¹⁰⁴

Savaş sonrasında, Fransa Almanya'ya karşı çok daha sert bir tutum içerisine girmiştir. Almanya'nın şu ya da bu biçimde parçalanması ve böylece Birinci Dünya Savaşı'nda yapılan hatanın tekrarlanmaması, en önemli müttefik amaçlarından biri haline gelmiştir.¹⁰⁵ Ancak, kısa süre içinde Batı Avrupa ülkelerinin güvenlik endişelerinin artık Almanya'dan değil, Sovyet Rusya'dan kaynaklandığı da anlaşılmıştır. Bu bakış açısıyla, Avrupa'da tüm Sovyet nüfuz bölgelerinde ya başarılı olmuş direnme hareketlerinin koruyuculuğunda (Tito Yugoslavyası, Enver Hoca'nın Arnavutluğu), ya da Moskova'nın doğrudan baskısında (Macaristan, Polonya, Bulgaristan, Romanya, Çekoslovakya) komünist dostu rejimler kurulması bu tehlikeyi daha doğrudan ve önemli duruma getirmiştir.¹⁰⁶

¹⁰³ Erdoğan, a.g.e. s. 30.

¹⁰⁴ Sander, a.g.e. s. 186.

¹⁰⁵ Erdoğan, a.g.e. s. 30.

¹⁰⁶ S.Pacteau ve F.C. Mougel, **Uluslararası İlişkiler Tarihi**, (Galip Üstün), İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s.106.

Soğuk Savaşın ilk yıllarında ABD yardımı sayesinde İngiltere ve Fransa'nın da dâhil olduğu Avrupa devletleri, büyük oranda eski ekonomik ve finansal güçlerini tekrar kazanmışlardı. Buna rağmen, önlerinde gizliden gizliye kendilerini tehdit etmeye devam eden düşmana kendi askeri gelişmelerini sağlamaya yönelik yatırımlardan kaçınarak, ABD'nin askeri güvencesini tercih etmişlerdir. Bu devletlerden İngiltere, ABD'nin de yardımıyla kendi nükleer silahlarını ve gönderme araçlarını geliştirmeye başlamış; Fransa ise Hindîçin'indeki maliyeti yüksek savaş ve Cezayir'deki isyan nedeniyle, sadece nükleer enerjinin askeri kullanımını üzerindeki çalışmalarını başlatmakla yetinmiştir.¹⁰⁷

Soğuk Savaşın yumuşama sürecine girmesi İngiltere ve Fransa'da iki kutup arasındaki gerginliğin azaltılmasından çok dış politikada esneklik sağlayan bir süreç olarak değerlendirilmiştir.

De Gaulle'e göre Avrupa'da yumuşamanın gerçekleşmesi yolunda Fransa'nın en önemli dış politika davranışı NATO'nun askeri kanadından çıkması ve SSCB ve Doğu Avrupa ülkeleri ile temaslarını sıkılaştırması olmuştur. Bunun sonucu olarak ortaya çıkacak olan anlaşma ve işbirliği, egemen devletler üzerinde yükselecek olan bağımsız Avrupa'nın ön koşulu olmuştur. Bu açıdan bağımsız Avrupa ise iki biçimde gerçekleşebilecektir.¹⁰⁸

- ABD'nin önderliğine son verilmesi ki bu yöndeki dış politika davranışı İngiltere'nin AT'ye girişini veto etmektir.

- Avrupa potansiyelinin uyumlu bir işbirliği ile kullanılması ki bu yöndeki tutumu, Fransa Almanya yakınlaşması ve SSCB ilişkilerinin düzene girmesi olmuştur.

İki dünya savaşının da çıkış yeri olan Avrupa kıtasının sanayileşmiş güçlü ülkelerini işbirliğine iten içsel ve dışsal bazı nedenler bulunmaktadır. 1945 deneyiminin yıkıcı sonuçlarından gerekli dersleri çıkarma ve çatışma yerine işbirliğini benimseme niyeti en önemli neden olarak gösterilebilir. AB'nin temellerinin, kömür ve çelik alanında bir üst otoritenin oluşturulması yoluyla atılması, konu açısından önemli bir semboldür. Ayrıca, kapitalist ve sanayileşmiş

¹⁰⁷ Erdoğan, a.g.e. s. 88.

¹⁰⁸ Sander, a.g.e. s. 186.

Avrupa ülkelerinin savaşın maliyetinin, işbirliğinden daha fazla olduğunun farkına varmalarının yanında; Soğuk Savaş'ın iki tarafının arasında sıkışıp kalmaları ve özellikle SSCB tehdidini coğrafi olarak yakınlarında hissetmeleri bütünleşme sürecini mümkün kılabilmıştır.¹⁰⁹ İkinci Dünya Savaşı'nın dünya güç dengesini bozması ve Avrupa'nın bir güç merkezi olarak dünya siyaset sahnesinden çekilmesi sonucu dünya, ABD ve Sovyetler Birliği önderliğinde iki kutuplu, ideolojilerin belirleyici olduğu bir döneme girmiştir. Savaştan her bakımdan harap çıkan Avrupa, ekonomik ve sosyal yapılanmasına ağırlık vermeye başlamıştır. Savaş sonrası düzenlemelerinde ortaya çıkan en önemli olgu, iki büyük savaşın başlangıç noktasında yer alan Almanya'nın yeniden tehdit olmasının engellenmesidir. Ancak savaş sonrasında ortaya çıkan en önemli gerçek, Batı Avrupa devletlerinin güvenlik endişelerinin artık Almanya 'dan değil, Sovyetler Birliği'nden kaynaklanmasıdır. İkinci Dünya Savaşı, ABD ve SSCB'ni Avrupa'nın kaderine yöne verecek duruma getirmiş, diğer yandan geleneksel uluslararası düzenin çok önemli değişikliklere uğramasına yol açmıştır.¹¹⁰ Savaş öncesinde nispeten çok kutuplu olan uluslararası siyaset, iki süper gücün önderliğinde iki kutuplu bir nitelik kazanmış, taraflar arasında, bölgesel bazı savaşları saymazsak, herhangi bir çatışma yaşanmamasına rağmen, bir güç mücadelesi başlamıştır. Soğuk savaş döneminde büyük devletlerarasındaki askeri rekabet, uluslararası sistemin temel belirleyici özelliğini oluşturduğu için, güvenlik de doğal olarak bu parametreler çerçevesinde ele alınmıştır. Soğuk Savaş döneminde ülkelerin en büyük güvenlik kaygısını, karşı bloktan gelebilecek askeri saldırılar oluşturmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası, uluslararası sistemi biçimlendiren gelişmeler hemen ortaya çıkmamış, bunun yanı sıra, bu dönem özellikleri açısından sona erdiği yıllara kadar çok farklı dönemler yaşanmıştır. Örneğin soğuk savaşın başladığı 1945'ten 1962 Küba bunalımına kadarki dönem, sıkı kutuplu uluslararası sistem özelliği gösterirken, sürecin bitişine kadar olan dönem de gevşek iki kutuplu sistemin özelliklerini taşımaktadır. 1940'lı yılların sonlarına doğru başlayan politik savaş, dünyanın politik olduğu kadar ekonomik olarak da bloklaşması sonucunu doğurmuştur. O yıllardan 1990'lara kadar geçen dönemde yeryüzünde üç dünya

¹⁰⁹ Eric Hobsbawn, **Kısa 20. Yüzyıl:1914-1991 Aşırılikler Çağı**, Sanal Yayınları, İstanbul, 2003, s. 44-48.

¹¹⁰ Hikmet Erdoğan, **Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 52.

vardı; Birinci dünya, ikinci dünya ve üçüncü dünya. Birinci dünya, liderliğini ABD 'nin üstlendiği gelişmiş ülkelerden oluşmaktaydı. Bu ülkelerde siyasi yapı çoğulcu demokrasiye ekonomik yapı ise piyasa ekonomisine dayanıyordu. İkinci dünya, liderliğini Sovyetler Birliğinin yaptığı sosyalist ülkelerden oluşuyordu. Bu ülkelerde siyasi yapı tek parti yönetimine, ekonomik yapı ise planlamaya dayanıyordu.

Üçüncü dünya ise çoğu batının eski sömürgeleri gelişmekte olan ülkelerden oluşuyordu. Belli bir liderleri yoktu. Bu ülkelerde siyasi örgütlenme çoğulcu demokrasilerden askeri diktatörlüklere kadar çeşitlilik gösterirken, ekonomik yapı birinci ve ikinci dünyanın sunduğu alternatif modeller arasında gidip geliyordu.¹¹¹ İkinci Dünya Savaşı'ndan galip ayrılan devletlerinden Sovyetler Birliği, savaş sonrası ABD ile beraber süper güç konumuna yükselmiştir. Coğrafi konumun da etkisiyle, Doğu Avrupa'da Sovyet baskısı, savaşın ardından etkisini arttırarak sürdürmüş ve bu durum, Batı Avrupa'da SSCB'ye karşı bir güvensizlik oluşmasına neden olmuştur.

SSCB'nin Doğu Avrupa'da etki kurmasının temel sebebi; ülkenin bir kıta devleti olmasından kaynaklanmaktadır. Kıta devletlerinin dış politikalarının en belirgin özeliği, kıtaya egemen olacak stratejik bölgede kurulduktan sonra, kıtanın tümünü ele geçirene kadar ya da kıtayı paylaşan sınırdaş devletleri nötralize edip böylece görece bir güvenliğe kavuşana dek genişlemeleridir. Bundan hemen sonra gelen aşama kıtaya en yakın bölgelerin denetimi ya da en azından buralarda dost hükümetlerin işbaşına gelmesidir. Doğu Avrupa'da da bu gerçekleşmiş ve 1950'li yıllara gelmeden Doğu Avrupa'daki birçok ülkede komünizm hâkim olmuştur. SSCB, kapitalizmle sosyalizm arasındaki ideolojik kopukluğun ortada kaldırılmazlığını daha iyi ortaya koyabilmek için Eylül 1947'de, tüm komünist partileri bir araya getiren Kominform'u kurarak ve Doğu Avrupa ülkelerinin halk demokrasilerine dönüşmesi sürecini hızlandırarak tüm dünya komünist hareketi üzerindeki nüfuzunu arttırmıştır. Şubat 1948'de Prag'da yapılan hükümet darbesi bu sürecin son aşaması olmuştur. Bu ülkelerdeki Sovyet askeri varlığı da bölge ülkelerindeki komünist rejimlerin kurulmasında büyük etkinlik göstermiştir. Bu nedenle ilk kez Churchill tarafından kullanılan ve Avrupa'nın bölünmüşlüğü simgeleyen, "demir perde" kavramı, Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinin halk

¹¹¹ ASOMEDYA, "Küreselleşme", **ASOMEDYA Dergisi**, ASO Yayınları, Ankara, 2002, s. 46-47.

ayaklanmalarıyla komünizmi terk ettiği soğuk savaşın sonuna kadar, geçerliliğini korumuştur.¹¹²

Özellikle 1991 sonunda SSCB'nin dağılmasının ardından Batı dünyası, düşmanını kaybetmiş ve soğuk savaş döneminin güvenlik politikası söz konusu yeni koşullarda parçalanmış ve karmaşık bir görünüm kazanmıştır. Tarih, büyük değişimler sonrası oluşan güvenlik ortamının bir süre sonra yeniden şekillendiğinin örnekleriyle doludur. I. Dünya Savaş sonrası Almanya'nın alınan tüm önlemlere rağmen, yeniden diğer devletlerin güvenliğine bir tehdit olmasının da etkisiyle, Avrupa II. Dünya Savaşı sonrasında güvenliğine karşı olarak gördüğü Sovyetler Birliği'ni Atlantik ittifakıyla dengelemeye çalışmıştır. Soğuk Savaş'ta, Avrupa'da güvenliği etkileyen temel belirleyiciler, Sovyetler Birliği'nin bir tehdit olarak algılanması, kurulan ittifaklar ve Avrupa'nın ideolojiler çerçevesinde bölünmesidir. Avrupa'nın bu bölünmüş yapısı, dönemin sonuna kadar sürmüştür. Ayrıca, Kore Savaşı, Küba bunalımı gibi dünya siyasetinde yaşanan gelişmeler de Avrupa'yı belirli nedenlerden dolayı etkilemiştir. Bu nedenle, iki kutuplu sistemde Avrupa güvenlik sistemini anlamamız için, öncelikli olarak dönem içerisinde yaşanan gelişmeleri incelememiz gerekmektedir. Buraya kadar yapılan değerlendirmeler ışığında, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Soğuk Savaş dönemini biçimlendiren faktörleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Politik ve askeri yapı değişmiş, dünya iki kutuplu bir görünüm kazanmıştır
- Güvenlik ve savunma kavramı içine, SSCB'nin politikaları nedeniyle "ideoloji" kavramı da girmiştir.
- Uluslararası politika küresel bir nitelik kazanmıştır.
- Nükleer güç en önemli faktör haline gelmiştir.
- Güvenlik kavramı farklılaşmış ve uzay boyutu da gündeme gelmiştir.

¹¹² Kadriye Nilgün Tuñşiper, **Uluslararası Sistem Açısından Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006, s. 19.

- Tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar ekonomik meseleler ağırlık kazanmış, öncelikle ekonomik kalkınma, siyasal kuvvet dengesi, barış ve güvenlik konularından daha fazla önem arz eder hale gelmiştir.

Yukarıda belirtilen Soğuk savaş dönemine ilişkin özellikler, Soğuk Savaş dönemindeki güvenlik olgusunu da belirlemiştir. İlgili dönemde iki süper gücün liderliğinde taraflar arası ve yörünge ülkelerinin kendilerine karşı diğerinden algıladıkları tehdit, güvenlik olgusunu şekillendirmiştir. Örneğin Batı bloğunun örgütlenmesi olan NATO, Doğu bloğunun örgütlenme şekli olan Varşova Paktı Soğuk Savaşın güvenlik algılamalarının sonucudur.

1.7. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SONRASI

Gorbaçov'la başlayan reform hareketleri Orta ve Doğu Avrupa'da bulunan devletleri de etkilemişti. 1989'da Macaristan çok partili sisteme geçmiş, 1990'da Polonya'da Komünist Parti kendini feshetmiş ve Sosyal Demokrasi Partisi adını almıştı. Çekoslovakya'da yine aynı yıl komünist parti liderliğine son verilmiş, aynı olaylar Bulgaristan ve Romanya'da da görülmüştür.¹¹³

Doğu bloğu devletlerindeki sistem değişikliği ile çoğulcu demokrasi ve pazar ekonomisine geçiş hareketleri, onları bloktan kopmaya ve bağımsızlığa götürdü. Bu son gelişmelerin ardından, Doğu Bloğu ülkelerini ekonomik yönden birbirlerine bağlayan COMECON (Council For Mutual Economic Assistance; Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi) toplanarak 1991'de örgütü feshetti. Bunun ardından ise 1 Temmuz 1991'de Varşova Paktı'na resmen son verildi.¹¹⁴

Dünyanın iki süper gücünden biri olan SSCB ile ona bağlı bulunan Doğu Bloğu'nun yıkılması, II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu sistemin buna bağlı güçler dengesinin ve Soğuk Savaş'ın sona ermesine neden oldu. Dolayısıyla dünyada yeni bir düzen ve güçler dengesi politikası belirmeye başladı. Jeopolitik sistemde SSCB'nin dağılışı endişeyle karşılanılmıştı. Aslında batıyı en çok nükleer silahlar ilgilendiriyordu. SSCB'ye ait nükleer silahların Amerika'nın temaslarıyla tek

¹¹³ Çağrı Erhan, "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları", **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye içinde**; der. Refet Yinanç, Hakan Taşdemir, Seçkin Yay., Ankara, 2002, s. 64

¹¹⁴ Erdoğan, a.g.e. s. 55.

bir ülkede, Rusya'da toplanmasına ve eski SB ülkelerinin Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'na taraf olması gerektiğine karar verilmesiyle çözüme kavuşmuştur. SSCB'nin dağılması birlikte 1990'ların başından itibaren ABD Başkanı George Bush'un 'Yeni Dünya Düzeni' olarak adlandırdığı bir döneme girilmiştir. ¹¹⁵

Bu dönem ABD için tek süper güç olarak kalmanın verdiği bir güvenle birlikte yeni stratejiler belirleme gereksinimini doğurmuştur. Bunun üzerine ABD 1991'de 'Ulusal Güvenlik Stratejisi'ni hazırlamıştır. Stratejiye göre ABD askeri, siyasal, ekonomik ve başta terörizm olmak üzere Amerika'nın güvenliğini tehdit edecek konulara öncelik vermektedir. Soğuk savaş döneminin genel olarak batının özel olarak da ABD'nin zaferiyle sonuçlandığı söylenebilir. ¹¹⁶

Doğu ve batı arasında yaşanan sadece askeri alanda bloklaşma olmayıp aynı zamanda iki zıt ideolojinin de mücadelesiydi. Komünist sistemin yıkılmasıyla bu mücadelede gerileme sürecine girmiştir. İki kutuplu sistemin yıkılışı uluslararası ilişkilerde yerini daha esnek ilişkilere bırakmıştır. Küreselleşen dünyada iletişim, ekonomik hareketler ve etnik olaylar ulus devletlerdeki güvenlik tanımlarını yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Küresel politikaların yerini bölgesel öncelikli ilişki türleri almıştır. Devletler bu yeni dünya düzeninde dış politikalarını bölgesel önceliklere önem vererek düzenlemişlerdir.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle ortaya çıkan uluslar arası konjonktürün değişmesi, diğer bir ifadeyle çift kutuplu yapıya dayalı Soğuk Savaş dengesinin ortadan kalkması, doğu-batı istikametindeki Rimland kuşağının kuzey-güney geçiş ve bağlantı yolları üzerinde yayılan geniş jeopolitik ve jeoekonomik boşluk alanların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Soğuk Savaşın sona ermesiyle önemi artan jeopolitiğin, Brzezinski'nin ifadesiyle Avrasya üzerinde küresel öncelik mücadelenin sürdürüleceği bir satranç oyunu oynanmaya başlanmış ve bu oyunun temel aktörü olarak bölge de ABD hegemonyası karşıtı üzerine harekete geçen Çin, Rusya,

¹¹⁵ Erhan, a.g.e. s. 65.

¹¹⁶ Fuad Hüseyinov, "SSCB Dağıldıktan Sonra Halefiyet Sorunları", **Avrasya Etütleri**, Sonbahar-Kış 2004, s. 127.

Hindistan ve diğer takip eden iki ülke İran ve Pakistan ön plana çıkarken Orta Asya devletleri de bu oyunun sahnesini oluşturuyor.¹¹⁷

Özdağ ve Erol'a göre, SSCB'nin dağılması ve iki kutuplu dünyanın ortadan kalkması, birçok belirsizliklere yol açmıştır. Meydana çıkan yeni devletler dünya üzerinde yankı yaratmıştır ve bu bölgeleri daha iyi tanıyabilme imkânlarını doğurmuştur. Tabii ki bu devletlerin ekonomik açıdan doğal kaynaklara zengin olmaları güçlü kapitalist ülkelerin dikkatini çekmiştir. Kuskusuz Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Avrasya'nın göbeğinde jeopolitik bir boşluk yaratmıştır. Daha net bir ifadeyle teknolojik olarak gelişmiş Batı ve Uzak Asya uçlarını arasında kalan Avrasya'nın bu bölgesi tam bir kara deliğe dönüşmüştür.

Bunun yanında Özdağ'a göre (1999), Bu çöküş, bölge açısından bir dönüm noktası olmuştur. Tarihi açıdan bu dönüm noktası önemli sonuçları beraberinde getirmiştir. Her şeyden önce üç yüz yıl boyunca varlığını korumuş ve dünyanın en büyük toprak parçasını yönetmiş Avrasya'nın tam göbeğindeki jeopolitik konumu ile, bu kıtanın batısında, doğusunda ve güneyinde komsuları üzerinde etkisini ve gücünü hissettirmiş olan Büyük Rusya İmparatorluğu'nun sonunu getirmiş ve bugünkü Rusya'nın jeostratejik sınırlarını belirlemiştir.

Diğer taraftan jeostratik olarak bu imparatorluğun yıkılması aynı zamanda kırk yıldır Amerika'yı Avrasya'dan uzak tutma çabalarının da sonu olmuştur. Böylece, Birleşik Devletler, tarihte ilk defa bir taraftan Çin sınırına kadar Avrasya'nın eski Sovyet cumhuriyetlerine, diğer taraftan da Avrasya'nın güney sınırı olan İran körfezine kadar nüfuz etme imkânı elde etmiştir. Bu nokta da James Scasinger'in 1992 yılında yaptığı, "gelecekteki dünya düzenini, güç politikaları, ulusal rekabetler ve etnik gerilimler belirleyecektir" şeklinde tespit ederek daha şimdiden dünyanın ipuçlarını vermekteydi. Yüzölçümü olarak dünyanın en büyük kıtası olan Avrasya ve içinde bulundurduğu jeopolitik ve enerji kaynakları bakımından dünyanın en önemli bölgesi haline gelen Orta Asya, bir anda kendisini böyle bir gerilim, mücadele ve rekabet içinde buluvermiştir. Bu ülkelerin

¹¹⁷ Ümit Özdağ ve M. S. Erol, "XXI. yüzyılda Türk dünyası Jeopolitiği", **ASAM**, Ankara 2003, s.188.

coğrafyaları, Napolyon'un da belirttiği gibi, bir kez daha bu ülkelerin kaderlerini tayin etmiştir.¹¹⁸

21. yüzyıl güvenlik ortamı denildiğinde özellikle Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1989 yılından sonra meydana gelen değişimlerin ortaya çıkardığı ortamdan bahsedilmektedir. Zira soğuk savaşın sona ermesi sonrası ortaya çıkan uluslararası düzen öncekinden çok farklı bir yapıya sahiptir. Halen içinde bulunduğumuz bu dönem de karşılaşılan güvenlik sorunları bundan 60 yıl öncekilerden çok farklıdır. Günümüz tehditleri yoksulluk, biyolojik silahlar, terörizm ve uluslararası suçlar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Tehditler artık devletlerden kaynaklandığı kadar devlet dışı oyuncularından da kaynaklanmaktadır. Ayrıca devlet güvenliğine karşı tehditler oluşurken birey güvenliğine karşı tehditler de oluşmaktadır.¹¹⁹ Haşim Türk'e göre bugünkü ortak güvenlik algılaması üç sacayağı üzerine kuruludur. Bugünün tehditleri ulusal sınır tanımamakta ve birbirleri ile sıkı sıkıya bağlantılıdır. Bu tehditlerle başa çıkabilmek ulusal seviyede olduğu kadar küresel ve bölgesel seviyede mümkündür. Ne kadar güçlü olursa olsun hiçbir devlet tek başına bugünün tehditlerine karşı koyacak güçte ve kapasitede değildir.¹²⁰

SSCB'nin dağılıp Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra tek süper güç olarak kalan ABD, karşı bloğun ortadan kalkmasının sağladığı imkanla etkisini uluslararası düzeyde hissettirme ve global ölçekte bir hegemonya tesis etme çabasına girmiştir. Bu bağlamda bir yandan Sovyet kontrolünün ortadan kalktığı Doğu Avrupa ve Ortadoğu gibi bölgelerde kendi etkisini artırmaya çalışırken, diğer yandan da Sovyet egemenliğinden çıkan Orta Asya ve Transkafkasya'da oluşan güç boşluğunu doldurma çabası içine girmiştir.

1991 Körfez krizinde Irak'a askeri operasyon düzenlemesi, 1995 Bosna-Hersek ve 1999 Kosova müdahaleleri bu amaç çerçevesinde girişilen eylemlerdir. 2003'de ise Irak'a askeri müdahalenin ardından Ortadoğu'nun şekillendirilmesinde büyük adım atmıştır. Böylece Balkanlar ve Ortadoğu askeri müdahalelerle Amerikan çıkarları çerçevesinde biçimlendirilmiştir. Bu durum karşısında, küresel bir rol oynama kapasitesini kaybetmesine rağmen bu bölgelerdeki etkisini az da olsa devam ettiren Rusya tedirgin olmuştur.

¹¹⁸ Özdağ, a.g.e. s. 7.

¹¹⁹ Türker, a.g.e. s. 30.

¹²⁰ Türker, a.g.e. s. 30-31.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya Cumhuriyetleri'nin sahip oldukları, petrol ve doğal gaz kaynakları tım devletlerin dikkatini bu yone çekmiş ve bu kaynakların Avrasya anakarasından ihraç edileceği güzergâhları kontrol etme çabası Soğuk Savaş sonrası siyasetin temel konularından birisi haline gelmiştir. Ortadoğu ve Balkanlardan sonra ABD'nin dikkati de Orta Asya bölgesine çevrilmiştir.

Bölgenin stratejik konumu ve enerji kaynaklarının zenginliği, bölgede üstünlük kurma girişimlerinin ve bölgeyi kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirme isteğini artırmıştır. 1997'den itibaren bölgeye yönelik enerji politikalarında aktif bir politika izlemesi ve 11 Eylül sonrası dönemde terörizme karşı savaş başlatarak Afganistan'a askeri operasyon düzenlemesi ve Orta Asya'ya askeri olarak girmesi, bölgenin şekillendirilmesi açasından önemli bir adım olmuştur. Günümüzde evrensel ekonominin itici gücü haline gelen enerjiye olan ihtiyaç ve bu ihtiyaçın uzun vadede daha da büyük boyutlara ulaşacağı göz önünde bulundurulursa, bölgeye olan büyük ilginin nedeni de anlaşılmış olur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan hızlı dönüşümler ve öncesinde daha net olarak algılanan olgular günümüz dinamikleri içinde çok boyutlu ya da karmaşık bir yapı içinde yer almaktadır. Günümüzde ulus devlet dışı aktörlerin çokluğu, diplomatik konuların yanında sosyal olguların ön plana çıkması, küresel terörizm körüklemektedir. Yaşanan gelişmeler yeni dönemi netleşirmede zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş sonrası dönemin güvenlik algısındaki değişimleri bazı alt başlıklar halinde sunmak daha yararlı olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI SİSTEM VE GÜVENLİK KAYGILARI

2.1. ULUSLARARASI SİSTEMİN YAPISI

Günümüzde ister “Tarihin Sonu”, Batı Liberalizminin zaferi ve Soğuk Savaşın Bitimi, ya da “modernitenin sonuçlarının gitgide radikalleşmesi”, veya çok-uluslu kapitalizmin kültürel eşitlikçisi olarak “post modernitenin koşullarının ortaya çıkışı”, isterse de “homojenlik ve heterojenlik arasındaki gitgide radikalleşen kopuşlar” olarak nitelendirilsin, küreselleşme düşüncesi her bir nitelendirmenin merkezi unsuru olarak ele alınmaktadır.¹²¹ Kısacası, globalleşme süreci, modernitenin kurguladığı birey ile devlet arasındaki hukuksal ve siyasi bağı zayıflatmaktadır.

Özellikle Soğuk Savaşın bitimine kadar insanlar görece olarak belirli bir kesinlik içinde yaşamakta ve ulusal kimlik bireyler için ana belirleyen olma niteliğini sürdürmekteydi. 1990’lı yıllarla birlikte gerek ulus üstü gerekse uluslar ötesi organizasyonlar bazında yaşanan dinamizm, ulus devletin uluslararası ilişkilerin temel aktörü olma rolünün sorgulanmasına yol açmıştır. Artık devletler için önem verilmesi gereken konu toplum refahı, çevre, insan hakları gibi meselelerdir. Bilgi ve teknolojinin yayılması ve global iletişimle birleşmesi halkın beklentilerini çeşitlendirmiş ve arttırmıştır. Bu ise bireysel aidiyetlerin zemininde bir kaymaya neden olmuştur.

Soğuk Savaşın sona ermesi çağdaş dünya tarihinin en önemli olaylarından biridir. Doğu bloğunda bulunan devletler açısından bakıldığında bu durum büyük sorunlara neden olmuştur. Doğu bloğu dağıldığı gibi bu blok içindeki devletler de kendi içlerinde bölünmüşlerdir. Bu bölünme süreçleri ise hiçte kolay gerçekleşmemiştir.

¹²¹ Fuat Keyman, **Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden düşünmek**, Alfa Yayınları., İstanbul, 2000, s. 25.

Yugoslavya sisteminin dağılması sürecinde iç sistem kadar etkin diğer unsurlar, bölgesel ve küresel dış sistemlerdir.

Dış sistemler, Yugoslavya siyasal sisteminin dağılma sürecinin başlangıç aşamalarında, gerek daha önemli ve büyük çaptaki sorunları çözümlenmekte oldukları ve Yugoslavya sistemi küresel sistemler arasında ortak etki alanı olarak kabul edildiği için, gerekse Yugoslavya sisteminin paradokslarını çözebilmenin aşırı zorluğu ve kendileri açısından yarar sağlamayacak olması nedenleriyle sistemi ayakta tutmak yönünde eğilimler sergilemekle beraber, ilerleyen süreçte bunun iç sistemlerin ayrıklığı dolayısıyla mümkün olmayacağını kavrayarak planlarını kaçınılmaz olana yönelik olarak revize ettiler.

Dolayısıyla dış sistemler kendi sistemleriyle ilgili veya kendilerine müttefik olabilecek ve bölgesel etkinlik sağlamalarına yarayacak alt sistemleri desteklemeye ve tanımaya başladılar ki bu, felç olan Yugoslavya sisteminin beyin ölümü gibiydi. Yugoslavya'nın dağılma süreci Avrupa Birliği'nin Balkanlara yayılması sürecinin kademeli olmasını sağlamıştır. Yugoslavya'nın dağılması Avrupa Birliğine sosyo-ekonomik açıdan daha kolay entegre olabilecek Hırvatistan ve Slovenya'nın Birliğe ayrı olarak katılmalarını sağlamıştır.¹²² Bugün eski Yugoslavya'nın bütün komşularının Avrupa Birliği'ne dâhil olduğunu düşünürsek Yugoslavya'nın dağılmasında Avrupa Birliği'nin ve birliğin ekonomik lideri Almanya'nın dağılma sürecindeki etkilerini ve bundan neler beklediği daha iyi anlaşılabilir.

Bugün Avrupa Birliği Güneydoğu Avrupa ülkeleri Romanya, Macaristan, Yunanistan ve Bulgaristan'ı kendisine dâhil etmişken bu ülkelerin ortasında kalan eski Yugoslavya'yı birliğe dâhil etmemesi düşünülemez. Bu durumda patlamaya hazır eski Yugoslavya'nın iv Avrupa Birliği'ne, dağıldıktan sonra parçalar halinde dâhil edilmesinin Birlik açısından mantıklı ama pek insani olmayan bir plan olduğu öne sürülebilir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem için Batı ile SSCB arasında ortak nüfuz alanı olarak belirlenen eski Yugoslavya, Varşova Paktının ve SSCB'nin çökmesi ile tamamen Batının nüfuz alanı haline gelmiştir. Yugoslavya'nın dağılma sürecinde

¹²²İrfan Kaya Ülger, "Ortadoğu Sorunu ve Yugoslavya'nın Dağılmasının Avrupa Dış Politikası Çerçevesinde Analizi", **Stradigma Dergisi**, Sayı 8, Eylül 2003.

ekonomik ve sistem sorunları sebebiyle etkin olarak müdahil olamayan SSCB sadece kültür, din mezhep ve tarih itibarıyla kendine yakın kabul ettiği Sırp ve Karadağlıları politik olarak zayıf bir şekilde destekleyebilmiştir.¹²³

Buna karşın sosyo-ekonomik, kültürel ve tarihi olarak Almanya ve Avusturya ile bağları bulunan Hırvatistan ve Slovenya bu ülkeler tarafından etkin bir şekilde desteklenmişlerdir. ABD ise Balkanlarda bir güç olarak var olabilmek için Arnavutları ve Boşnakları gerektiği kadar desteklemiştir. Zira diğer unsurlar yukarıda saydığımız ülkeler ile ilişki içindeydiler. Eski Yugoslavya'da milletler ve milliyetçilik oldukça karışık ve tam anlamıyla araştırılmamış bir konudur. Bu sebeple Yugoslavya'nın dağılması sürecinde milliyetler ve milliyetçilikten bahsederken nelerden bahsedildiğinin açıklanması gerekmektedir.¹²⁴

Örneğin Makedonlar dil ve kültürel açıdan hemen hemen Balkanların Ortodoks halklarından ayrılması çok güç bir topluluk olmalarına rağmen ortada bir Makedon milliyeti bulunmaktadır. Balkanlar'da ve özellikle eski Yugoslavya'da etnik kimliği belirleyen unsurların neler olduğu dikkatle incelenmelidir. Bu kapsamda bir fikir olarak Balkanlarda milliyetlerin bölgesel kiliseler Sırp Ortodoks, Bulgar Ortodoks, Katolik kiliseleri vs. etrafında Osmanlı imparatorluğu hâkimiyeti döneminde imparatorluğun din ve mezhep temelli milletler ayrımı neticesinde oluştuğu öne sürülebilir.

Yugoslavya'nın dağılması Avrupa'nın ortasında büyük trajedilerin yaşanmasına neden olurken, SSCB'nin bölünmesi sonrası ortaya çıkan devletlerarasında çatışmalar meydana gelmiştir. Soğuk savaş sonrasında dünyanın karşı karşıya olduğu, dünyayı birkaç kez yok edebilecek güçteki nükleer silahların neden olduğu bir çatışma tehdidi göz önüne alındığında bu tehditlerin daha az tehlikeli olduğu düşünülebilir. Ayrıca büyük güçlerin birbirleri ile çatışmaya girme olasılıklarının soğuk savaş sonrası kayda değer biçimde azalması da yeni dönemin daha az yıkıcı bir yapıya sahip olduğu izlenimini kuvvetlendirmiştir.

Soğuk Savaşın sona ermesi ve blok sisteminin çökmesiyle beraber ortaya çıkan yeni uluslararası sisteme Yeni Dünya Düzeni adı verilmiştir. Bu sistemin istikrarlı bir sistem olup olmadığı konusunda kuşklar dile getirilmeye başlamıştır.

¹²³ Türker, **a.g.e.** s. 38-41.

¹²⁴ Ülger, **a.g.e.** s. 98-99.

Çünkü Yeni Dünya Düzeni ile birlikte etnik çatışmalar, ultra ulusçuluk, radikal akımların gelişmesi, nükleer silahların yayılması gibi güvenliği etkileyecek birçok tehlike ortaya çıkmıştır. İki kutuplu yapı, uluslararası sistemde istikrarın önemli bir nedeni olmuştur. Çünkü bloklar içerisinde, blok önderlerinin diğer blok devletlerine müdahale etmesi diğer bloğun bir karşı müdahalesini gündeme getirmemekteydi. İki kutuplu yapının bozulmaya başlamasıyla beraber blokların denetim alanlarında bir belirsizlik ortaya çıkmış ve bazı devletlerin bu boşluktan yararlanmaya çalışmaları söz konusu olmuştur. Irak'ın Kuveyt'i işgali bunu en açık örneğidir.¹²⁵

Yeni uluslararası sistemin hakkında değişik tanımlamalar yapılmaktadır. Birçoğu, ABD'nin tartışılmaz üstünlüğünün söz konusu olduğu tek kutuplu yapı olarak tanımlamaktadır. ABD kendi çıkarlarını koruma ve değerlerini yayma ile birlikte uluslararası güvenliliği sağlayabilecek tek üstün güç haline gelmiştir düşüncesi hakimdir. ABD'nin nasıl bir güce sahip olduğunu ve günümüz dünyasında hegemon ve tek güç olduğu konusu ileride Yugoslavya'nın parçalanması sürecinde daha net bir şekilde ortaya çıkacaktır.¹²⁶

Uluslararası sistemdeki Yeni Dünya Düzeni'nin en önemli özelliğinden biri askeri ve siyasi gücün yerini ekonomik gücün almaya başlamasıdır. Ekonomik rekabet kuzeyin gelişmiş devletleri ile güneyin az gelişmiş devletlerarasındaki uçurumun gittikçe büyümesini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum az gelişmiş ve çok gelişmiş ülkeler arasında gerilimin artmasına neden olarak batı karşıtlığını artırarak dini hareketlerin yaygınlaşmasına neden olarak güvenliği sarsabilecek duruma getirebilir. Dikkat çeken bir diğer olgu ise, çok uluslu veya çok kültürlü devletler içinde yıllarca barış içinde birlikte yaşamış olan insanların etnik ve dini kimliklerini ortaya atmalarıdır. Bu durumda, birçok devletin siyasal, toplumsal ve ekonomik yapılarını değiştirebilir (SSCB ve Yugoslavya'daki ulusçuluk hareketleri gibi).¹²⁷

Son olarak radikalizmin yükselişi ile bir kısım aşırı uçların çeşitli terör örgütleri ve terörist metotlar vasıtasıyla başta ABD olmak üzere Batı değerlerine karşı mücadeleye başlamıştır. Bu saldırılar, dünya terör tarihinde bir milat olan 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'deki ikiz kulelere saldırı ile neticelenmiştir. 11 Eylül saldırıları. ABD için dünyayı yeniden şekillendirecek bazı projelerin yürürlüğe

¹²⁵ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999, s. 103-104.

¹²⁶ Arı, **a.g.e.** s. 104.

¹²⁷ Türker, **a.g.e.** s. 32-33.

sokulmasına sebep olmuştur (Büyük Ortadoğu Projesi gibi). ABD terörizmle mücadele gerekçesi ile peş peşe Afganistan ve Irak'a yapılan askeri müdahaleler uluslararası terörizmle mücadele boyutlarını aşarak uluslararası yeniden yapılanma sürecine dönüşmüştür. Tabii Rusya ve Çin gibi iki dev ülkeye de yakın olması ve onları kuşatması bakımından da önemlidir.¹²⁸

Uluslararası yapıya baktığımızda, Amerika'nın ulusal egemenliği ve güvenliği, günümüzde uluslar arası güvenlikle bir tutulmaktadır. Zamanın geçmesiyle beraber ABD'nin dünya sahnesindeki rolü hiçbir zaman olmadığı kadar dialektik olmaya başlamıştır. ABD, kendi dominant gücüne dayanarak, uluslararası güvenliğin kalesi rolündedir. Bu arada, ABD toplumu, küreselleşmenin sağladığı kolaylıklarla kendi geleneksel topraklarını aşarak geleneksel toplumsal düzenini bozmaktadır.¹²⁹ Bu anlamda, 11 Eylül saldırılarının ardından Amerikan yönetimi, kendilerine yönelik tehlikenin Ortadoğu'dan geldiği algılamasını tüm dünyaya duyurmuştur. Kuzey Afrika'dan Afganistan'a, Suudi Arabistan'dan Kafkaslar ve Orta Asya'ya uzanan coğrafyanın ciddi anlamda elden geçirilmesi, Amerika ve müttefikleri açısından dünya'nın güvenle yaşanabilir bir alan olması yönündeki en ciddi adım olarak ortaya konmuştur.

Bu bakımdan Afganistan ve Irak'ın coğrafik konumları dikkate alınırca, bu müdahalelerin sadece terörü yok etme değil ABD'nin bu coğrafyada bulunan petrol ve petrol kaynaklarını ele geçirerek uluslararası düzeni kendi lehine çevirmeye çalıştığı daha iyi anlaşılmaktadır.¹³⁰

Güvenlik, özellikle 11 Eylül sonrasında uluslararası ilişkiler tartışmalarında sıkça dile getirilen ve teorik tartışmaların merkezine yerleşmiş bir kavramdır. Soğuk Savaş dönemi sonrası yaşanan hızlı değişim ve küreselleşme sürecinin vardığı nokta güvenliğin yeniden ve daha geniş tanımlanmasına ve uluslararası niteliğinin vurgulanmasına neden olmuştur. İnsan ticareti, göçmen kaçakçılığı ve yasa dışı göç gibi konular hemen bütün ülkeler için güvenlik kapsamında ele alınması gereken konular haline gelmiştir. Terörizmin uluslararası niteliğiyle ön plana çıkması ve devletlerin güvenliğine yönelik açık bir tehdit oluşturması güvenliğin sağlanması konusunda devletleri işbirliğine zorlamaktadır. Artık sadece bir ülkeyi ilgilendiren

¹²⁸ Arı, **a.g.e.** s. 104.

¹²⁹ Bülent Aras, "Büyük Ortadoğu, Türkiye ve AB", www.moraldergisi.com.tr/arsiv.htm,

¹³⁰ Bülent Aras, "Büyük Ortadoğu, Türkiye ve AB", www.moraldergisi.com.tr/arsiv.htm,

güvenlik sorunundan bahsetmek imkânsızdır. Bölgesel güvenlik sorunlarının da küresel düzeyde ele alınması gerekmektedir.¹³¹

Ancak, bununla beraber Somali, Srilanka, Sudan, Çeçenistan, Keşmir, Liberya gibi dünyanın diğer bölgelerindeki çatışmalar ve çatışma dinamikleri, küresel güvenliği Avrupa’da büyük güçler arasında ortaya çıkması muhtemel bir çatışma kadar etkilemese de yüksek sayıdaki sivilin ölmesine ve milyonlarca insanın vatanlarını terk etmelerine neden olmuştur.¹³² Soğuk Savaş sonrası ortamda, yerel ve toplumsal çatışmaların artması, terörist faaliyetlerin küresel bir boyut kazanması, Kuzey-Güney ilişkilerinde özellikle dünya kaynaklarının yüzde seksenine yakınının Kuzey tarafından kullanılması bağlamında Yoğunluk kazanan tepkiler belirsizlik sürecine işaret etmektedir. Ulus-devletlerin yaşanan sorunlara yeterli oranda cevap verememesi, uluslararası ve ulus üstü yapılara ihtiyacın artması, soğuk savaş sonrası dönemin temel dinamiklerini belirlemiştir.

Uluslararası ilişkilerde, uluslararası sistemin doğasına, devletin rolüne ve toplumla olan ilişkisine yönelik mevcut sistemsel paradigma tartışmasının belirsizliklerini kısmen kıran ve bu tartışmanın temel konularını hükümsüz hale getiren ise globalleşme olgusudur. Dünya düzeni küreselleşme sürecinden kök alan iki ana özellik ile dönüşüme uğramıştır. Birincisi, küreselleşme uzaklıkları ortadan kaldırmış ve siyasi bir kaynak olmaktan çıkarmıştır. Karmaşık iletişim olanaklarını öne sürerek artık yenedünya düzeni yöresel değildir.¹³³ “Soğuk savaş sonrası” kavramı 11 Eylül olaylarına kadar günümüz uluslararası ilişkiler tartışmalarında en çok kullanılan terim olmuştur. Her konuda yapılan yorumların mutlaka buna atıf yapılarak yorumlandığı bu geçiş döneminin en önemli tartışma konusu ise; iki kutuplu sistemin yerini, ABD hegemonyasına mı, yoksa çok merkezli bir uluslararası yapıya mı bıraktığıdır.

Görünürde, birkaç güç odağının politika ürettiği varsayılsa da, ABD’nin tartışılmaz askeri üstünlüğünün dünyanın her yerine müdahale edebilecek konumda olması, tek kutuplu bir uluslararası sistem yaşadığımızın en önemli kanıtı sayılmaktadır. Soğuk savaş döneminin sonrasında uluslararası sistemde ABD tek

¹³¹ Kamer Kasım, Zerrin A. Bakan ve Montreo Muriel, **Uluslararası Güvenlik Sorunları**, Asam Yayınları, Ankara, 2004, s. 5.

¹³² Türker, **a.g.e.** s. 30.

¹³³ Caşın, Özgöker ve Çolak, **a.g.e.** s. 495-499.

lider ya da hegemon güç olarak ortaya çıkmıştır. ABD'yi dengeleme çabaları ise, ancak 2000'li yıllardan itibaren yoğunluk kazanmıştır. Günümüzde güç oranları farklı olsa da, ABD, AB, Çin ve Rusya günümüz önemli güçlerinden olarak, uluslararası sistemde aktif politikalar sürdürmektedirler. Bu süreçte ön plana çıkan iki ülke ise Rusya ve ABD'dir. Putin dönemi ekonomi ve siyasal politikaları ile güç kazanan Rusya eski gücüne kavuşabilmek, bölge enerji kaynaklarında söz sahibi olmak ve ABD ile rekabet edebilmek için ön plana çıkmaktadır. Afgan ve Irak işgali ile bölgeye yerleşen ve mevcut konumunu sürdürmek ve Rusya'nın hâkimiyetini önlemeye çalışan ABD'de, Rusya'ya benzer politikalar sürdürmektedirler.¹³⁴

Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemin yapısını belirleyen en önemli olgulardan biri de uluslararası göç olgusudur. Göç, uluslararası ilişkiler alanında çok incelenen bir olgu olmamasına rağmen, son yıllarda özellikle gelişmiş ülkeler açısından önemli bir güvenlik tehdidi olarak kabul edilmektedir. Yoksul ülkelere, gelişmiş kuzey ülkelerine yaşanan bu göç, sosyal ve ekonomik problemler yaratması bakımından soğuk savaş sonrası gündeme gelen önemli diplomatik konulardan biri olmuştur. Örneğin Avrupa Birliği üye ülkeleri, özellikle son yıllarda artan bir şekilde Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden yoğun bir göç almaya başlamıştır. Bu durumun üye ülkelerde işsizlik sorununu körüklemesi ve sorunun ırkçılığa yönelebilecek boyutlara ulaşma riski nedeniyle, konu özellikle Avrupa için bir güvenlik tehdididir.¹³⁵

Göç, 90'lı yıllarda uluslararası ilişkilerde yaşanan değişimler, sosyalist ülkelerdeki çöküş sonrası Yugoslavya ve diğer Balkan ülkelerinde yaşananlar, Körfez Savaşı ve Ortadoğu'da yaşananlar gibi, şimdilerde Afganistan ve Irak, önümüzde düşmanını arayan savaşlarla, yeni göç akımına yol açabilecektir. Bu oluşumlar pek çok durumda zorunlu göç yaratmakta ve dolayısıyla da günümüzün göç yılları olarak adlandırılmasına neden olacak¹³⁶ düzeyde hızlı nüfus hareketlerine yol açmaktadır. Bu nedenle, günümüz Batı Avrupa ve gelişmiş ülkeleri için şimdilerde üzerinde en fazla tartışılan konulardan biri göçmen sorunu olmuştur.

¹³⁴ Dedeoğlu, a.g.e, s. 99-103.

¹³⁵ Nermin Abadan Unat, **Bitmeyen Göç**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.

¹³⁶ Mutlu Sesli, "21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Tehditleri ve AGSP'nin Geleceği", http://www.e-akademi.org/incele.asp_konu_makaleler_msesli-1.htm

Günümüz göç olgusunun farklı boyutları da bulunmaktadır. Bu konuda en fazla öne çıkan ise, göçün daha çeşitlenmiş olmasıdır. Bununla beraber Uluslararası Göç Organizasyonu'nun tahminine göre 1992'de göçmenlerin toplam sayısı 100 milyon olup, bunun 20 milyonunu sığınmacılar oluşturmaktadır. Yine verilere göre, dünya nüfusunun %1,7'si doğduğu ülkeden başka bir ülkede yaşamakta olup, bu oran yaklaşık olarak dünya nüfusunun yıllık artışı kadardır.¹³⁷

Zorunlu göç, çok eskiye dayanan bir sorun olmakla birlikte, 20. yüzyılın son yıllarında önemli boyutlar kazanmıştır. Bölgesel çatışmaların artması bu sorunun ortaya çıkışında en önemli etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan araştırmalar, Dünya üzerinde toplam olarak yaklaşık 50 milyon kişinin, hukuki açıdan, zorunlu göç mağduru olduğunu kabul etmektedir.¹³⁸ Bu insanların çoğu, Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve eski Sovyetler Birliği'nin diğer toprakları gibi, soğuk savaş yıllarında önemli ölçüde mülteci sorunu yaşamamış bölgelerde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, BM rakamlarına göre, dünyada göçe zorlanmış ama ya mecburiyetten ya da tercih nedeniyle kendi ülkesinin sınırları içinde kalmış 30 milyon kadar insan bulunmaktadır. Bu nedenle; mülteci hareketleri öteden beri siyasal ve askeri çatışmalarla çok yakından bağlantılı olmakla beraber zorunlu göç olayı son yıllarda, giderek artan bir biçimde ulusal ve bölgesel güvenliği etkilemektedir.

Göç ve güvenlik ilişkisi, 11 Eylül ile beraber yeniden gündeme gelmiştir. 11 Eylül saldırılarının yabancılar tarafından yapılması, sınır güvenliği ve kontrolü konusunun terörizmle mücadelede rolünü ön plana çıkarmıştır. Böylece sınır aşan boyutları nedeniyle uluslararası terör, uluslararası göç ile ilgili bir sorun olarak anılmaya başlamıştır. Uluslararası göçün, hem göç gönderen hem de göç kabul eden ülkeler açısından tehdit unsuru oluşturduğu kabul edilen gerçeklerden biridir. Her iki taraf da politik ve ekonomik istikrarsızlık, kültürel sorunlar nedeniyle tedbirli olma zorunluluğundadır. Ancak İslami terörizm kavramının sık kullanılmaya başlaması ile birlikte, özellikle Müslüman ve Ortadoğu kökenli insanlara karşı beslenen kuşkucu yaklaşımlar, güvenlik özgürlük ikilemini yeniden gündeme taşımıştır.¹³⁹

¹³⁷ Hayriye Erbaş, "Küresel Kriz ve Marjinalleşme Sürecinde Göç ve Göçmenler", **Doğu Batı**, Yıl. 5, Sayı: 18, 2002, s. 190-191.

¹³⁸ Mutlu Sesli, "21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Tehditleri ve AGSP'nin Geleceği", <http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=Makaleler/msesli-1.htm>

¹³⁹ Erbaş, **a.g.e.** s. 190-191.

Göç ve mülteci sorunlarının yarattığı bir olgu da ırkçılık tehlikesidir. Özellikle son yıllarda Avrupa’da aşırı sağcı partilerin önemli oranda destek görmesi ve yabancılara karşı ırkçı saldırılardaki artışlar da bunu kanıtlamaktadır. Bu sorunun ortaya çıkmasındaki en büyük etmen, Batı Avrupa ülkelerine iltica etmek için başvuranların sayısında inanılmaz artış, Doğu Avrupa’dan yoğun göç ve ülkelerin kendi iç problemlerinden kaynaklanan işsizlik sorunun sebebi olarak yabancılara gelmesi gösterilmektedir.

2.2. ULUS DEVLETİN MEŞRUIYET SORUNU VE KİMLİK

Uluslararası ekonomik ilişkiler için uzaklık, maliyeti arttıran bir sebep olmaktan çıkmış, bilgiler ve iktisadi faaliyetler saniyelik eylemler haline dönüşmüştür. Aynı zamanda toplumsal ve siyasal olarak bireyler, gruplar ve genel anlamda toplumlar teknolojik ilerleme ile birlikte (internet gibi) birbirlerinden haberdar olmaya başlamıştır. Küreselleşmenin ekonomik boyutu çok uluslu şirketler kadar uluslararası ekonomik örgütler tarafından da şekillendirilmektedir. Ekonomik alandaki küreselleşme sürecinin derinleştirilmesi, uluslararası ekonomik örgütlerin sürekli gündemini oluşturmaktadır. Bu örgütlerin bölgesel ve uluslararası nitelikteki faaliyetleri kesintisiz olarak devam etmektedir. Bu dönüşüm, gerek uluslararası sistemde ve gerek ulusal ve ulus-altı düzeylerde yeni yönetim modellerini kaçınılmaz kılarak, ulus-devletin geleneksel yapısında ve yetki ve Küreselleşme ile birlikte demokrasi, insan hakları, özgürlük, çevrenin korunması gibi temel değerler evrensel nitelik kazanırken, her düzeydeki yönetim aygıtı gibi ulus-devlet de demokratikleşme, yerelleşme, saydamlık, katılım, esneklik, hesap verilebilirlik gibi güçlü eğilimlerin yoğun baskısı altında yeniden şekillenmeye zorlanmaktadır. Bu çerçevede devletin küçülmesi, deregülasyon, özelleştirme, siyasal reformlar, sosyo-ekonomik politikaların dönüşümü gibi stratejiler, ülkelerin temel politikaları haline gelmiştir.¹⁴⁰Devletin temel aktör olma konumunu zorlayan görüşler ve gelişmeler devletin günümüz uluslararası sisteminde yegâne aktör olmadığı boyutundaki tartışmalardan kaynaklanmaktadır.¹⁴¹Küreselleşme sürecinin pek çok anlamı

¹⁴⁰ Ömer Köse, Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 49. <http://www.sayistay.gov.tr/yayindergileri/cerikder49m1.pdf>.

¹⁴¹ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1989, s. 38.

değiştirdiği ve dönüştürdüğü gibi aktör kavramı da yeni bir anlam ve kullanım yaygınlığı kazanmıştır. Uluslararası sistemde aktör kavramı neye işaret etmektedir? Oran Young uluslararası aktörü “en azından dolaylı olarak insanların oluşturduğu ve dünya sistemi içerisinde yer alan bir başka aktöre tamamen tabi olmayan ve de diğer aktörlerle güç ilişkilerine katılan bir organize varlık” olarak tanımlamaktadır. James Daugherty’e göre uluslararası aktör “uluslararası arenada az veya çok bağımsız eylemler geliştirme yeteneğine sahip organize bir varlıktır”.¹⁴²

Otonomi kavramı, devlet dışı birimleri de kapsadığından bağımsızlık ve egemenlik gibi doğrudan devleti niteleyen kavramların yerine kullanılmaktadır. Bu çerçevede de uluslararası aktörün başlıca iki temel özelliği “bir başka aktöre tamamen tabi olmama” ve “diğer aktörlerle güç ilişkilerine katılma veya katılabilmek kapasitesine sahip olma” gerekliliği olarak karşımıza çıkmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan gelişmeler bir önceki dönemin dinamikleri ile dünyanın yeni düzeninin analiz edilmesini zorlaştırmıştır.¹⁴³

2.3. 11 EYLÜL VE KÜRESEL TERÖRİZİM

Terörizmin ortaya çıkmasına neden olan, var oluşunun koşullarını hazırlayan ve gelişimini sağlayan ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve psikolojik etkenler bulunmaktadır.¹⁴⁴ Akademisyen, yazar, güvenlik görevlileri ve devletler tarafından yüzlerce tanımlanmış olmasına rağmen, günümüzde ne Türkiye’de ne de dünya’da terör teriminin tanımı ve kapsamı konusunda görüş birliği yoktur¹⁴⁵. Bunun da değişik nedenleri vardır. Her ülke kendi çıkarlarına göre bir tanımlamaya gitmektedir. Terörizmin çok yönlü ve karmaşık olmasının yanı sıra konu üzerinde araştırma yapanların konumu ve yönelimlerine göre değişen terör olaylarını “meşrulaştırma ve gayri meşrulaştırma” çabaları da konuyu genel kabul gören bir tanıma ulaşmasını engellemektedir.

¹⁴² Oran Young, “The Actors In World Politics”, **The Analysis Of International Politics**, Eds., James N. Rosenau, Vincent Davis, Maurice East, New York, The Free Press, 1972, s. 5-6.

¹⁴³ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Der Yayınları, Ankara, 2000, s. 24-26.

¹⁴⁴ Nezih Orhon, “Terörün Anlamı ve Görselleştirilmiş Terör”, Orhan Gökçe. ve U. Demiray, (Der.), **Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü**. Konya, Çizgi Yayınevi, 2004, s. 12-20.

¹⁴⁵ “Terörizm”, <http://www.forumturkiye.com/arsivindex.php?pt-10182.html>,

Devletler ve kimi uluslararası kuruluşlar tarafından terörizmin önlenmesi konusunda büyük çabalar sarf edilmiştir. Bununla birlikte terörizmin, üzerinde anlaşma sağlanmış, uluslararası arenada kabul görmüş ortak bir tanımı yapılamamıştır. Uzmanlar bu durumu siyasi kaygılar ve politik sebeplere bağlamaktadır.

Yapılan tanımlar arasında benzerlikler bulunmasına rağmen, adeta terörizm, tam, objektif ve üzerinde uzlaşmış ortak bir tanımı reddetmektedir. Terörizmi tanımlamaya çalışmanın boş bir uğraş olduğunu iddia eden Laquer, birçok terörizm tanımı içerisinde bulunabilecek tek ortak unsurun muhtemelen ‘şiddet veya şiddet tehdidi’ olduğunu belirtmiştir¹⁴⁶.

Terörizmin ortak bir tanımının bulunmamasının yanı sıra ne tür faaliyetlerin terörizm kapsamına girdiği konusunda da tam bir fikir birlikteliği mevcut değildir. Bir ülke tarafından terörist olarak tanımlanan kişiler, başka bir ülke tarafından tamamen politik sebeplerle özgürlük savaşçıları olarak tanımlanabilmektedir. Ne yazık ki, terörizm gibi hayatı bir konuda dahi çıkar hesapları yapılabilmektedir.

Terör “düşman, tarafsız yabancı toplumları, dost grupları tesir altına almak, sindirmek ve kendi saflarına çekmek maksadıyla illegal örgütlerce icra edilen, öldürme, tahrip, sabotaj, kaçırma, soygun ve benzeri planlı, kasıtlı faaliyetler” şeklinde belirtmektedir. İngiltere Terörle Mücadele Kanununda “ siyasi kurumlara karşı şiddet kullanımı veya toplumun çeşitli kesimlerinin korku içinde bırakılması maksadıyla şiddet kullanılması, Fransız Terörle Mücadele Kanununda“ baskı veya tehdit yoluyla mevcut kamu düzeninin ciddi olarak bozulması maksadıyla bireysel veya toplu olarak bulunan herhangi bir faaliyet olarak” terör tanımlanmaktadır.¹⁴⁷

Terörizmin değişen stratejik ve taktik yapısı, farklı akademik yorumları da beraberinde getirmektedir. Buna göre, terör: toplum katmanlarında yarattığı bilinci korku ve yıldırma taktikleri nedeniyle “Psikolojik Silah”, amaçlarını silahlı propaganda ile uluslararası topluma yaygınlaştırabildikleri için “Enformasyon Yöntemi”, terörist eylemlere esas teşkil eden kast ve maddi unsurun yarattığı şiddet

¹⁴⁶ Walter Laqueur, "Postmodern Terrorism: New Rules For An Old Game" **Foreign Affairs**, September/October, 1996, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/laqueur.htm>,

¹⁴⁷Ronald Spiers, "The Anatomy of Terrorism", **Foreign Service Journal**, September 2004, TESEV, "Daha Karanlık Bir Geleceğe Doğru mu? Terörle Mücadele Kanununda Yapılan Değişiklikler", <http://www.tesev.org.tr/TESEVTMKRaporu-VolkanAytar.pdf>.

ve tehlike unsuru dolayısıyla “Cezai Şiddet Davranışı”, devletin kurulu sosyal düzenini ve idari yapısını sistematik olarak yıkmayı amaçlayan siyasal hedefleri nedeniyle “Siyasal Savaş” türü silahlı mücadelede uyguladığı taktik ve stratejinin, klasik savaş hukuku kuralları dışında yönetimleri içermesi sebebiyle de Yeni Bir Savaş türü olarak nitelendirilmiştir.¹⁴⁸

Terör, kavram olarak, Türkçedeki karşılığı ile ‘korkutma, yıldırma ve tedhiş’ anlamına gelmektedir ancak bu korkutma, yıldırma ve tedhiş, yoğunluk olarak oldukça büyük çaplı ve birey ya da bireylerin ruhsal yapılarını birden bire kaplayan korku durumunu ve şiddet halini ifade etmektedir.

Terör, tanım olarak, insanları yıldırma, sindirmek yoluyla onlara belli düşünce ve davranışları benimsetmek için zor kullanma ya da tehdit etme eylemidir. Terör, büyük çaplı korku veren ve bireylerde yılgınlık yaratan bir eylem durumunu ifade ederken; terörizm, siyasal amaçlar için mevcut durumu yasadışı yollardan değiştirmek amacıyla örgütlü, sistemli ve sürekli terör eylemlerini kullanmayı bir yöntem olarak benimseme durumudur.¹⁴⁹

‘Terörizm’ deyimini ise terör kelimesinden türetilerek siyasal şiddet ve yıldırıcılık anlamında kullanılır. Toplumun ve dolayısıyla toplumu yönetenlerin direncini kırmak için ortak bir korku yaratmak, daha doğrusu dehşet salmak amacına yöneliktir.¹⁵⁰

Yüzyıllardır var olmasına rağmen sosyal, politik ve ekonomik istikrarlılığa, refah ve gelişmeye karşı ciddi tehlike oluşturan terörizmin hala tek bir tanımı bulunmamaktadır. Terörizmle savaşma sorunu burada yatmaktadır. Genel geçer bir tanıma sahip olmaması, teröristlere siyasetin ve yönetimin zayıf noktalarını bulup işledikleri suçların yanlarına kar kalmasına olanak sağlamaktadır. Yıllar boyunca bilginler ve yazarlar terörizmine birçok farklı tanım bulmuşlardır. Bir tanıma göre

¹⁴⁸TESEV, “Daha Karanlık Bir Geleceğe Doğru mu? Terörle Mücadele Kanununda Yapılan Değişiklikler”, <http://www.tesev.org.tr> TESEV TMK Raporu-Volkan Aytar.pdf,

¹⁴⁹ Özüm Sezin Uzun, “Terörizmle Mücadelede Birleşmiş Milletlerin Rolü”, <http://www.foreignpolicy.org.tr> arkaplan ekim03 tr eksensiz.htm,

¹⁵⁰ Ümit Özdağ, **Türk Ordusunun PKK Operasyonları (1984-2007)**, Pegasus Yayınları, 2007, s. 274-275.

terörizm sava ve barış arasındaki bölünmez bütünlüğün tam ortasına bir yerlere düşen politik şiddetin bir çeşididir.¹⁵¹

Gelişen teknoloji ve devletlerarasındaki ilişkiler terörizmin de boyut değiştirmesine neden oldu. Devletlerarasındaki sıcak savaşların sona ermesi ve bu savaşların uluslararası arenada onaylanmaması devletleri terör örgütlerine destek vermelerine neden oldu. Devletler ve hükümetler siyasi mücadelelerinde daha rahat hareket edebilmek için terörizmden yararlanmaktadırlar. Devletlerin teröre dolaylı ve direkt olarak verdikleri bu destekle birlikte terörizm yerel ve bölgesel kimliğinden sıyrılarak uluslararası bir kimlik kazandı. Bu süreç sonunda karşımıza çıkan küresel terör, terörü destek olan ve olmayan tüm ülkeleri daha doğrusu dünyayı zor durumda bıraktı. Ve gereken önlemler alınmazsa bırakmaya da devam edecek.¹⁵²

Terörist örgütler arasındaki bağlar günümüzde ön plana çıkan diğer bir olgudur. Birbirleriyle çatışan farklı ideoloji ve amaca sahip olsalar dahi, terörist örgütler artan bir şekilde işbirliğine gitmektedirler. Özellikle uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi organize suçlar konusunda ortaklıklar söz konusudur. Bir eylemin ardında, birbirlerinin farklı örgütler yer alabilmektedir. Günümüzde, terörizmin profesyonelleştiği bir meslek dalına dönüştüğü gözlemlenmektedir. Terörizmin değişen yönlerinden biri de, terörist eylemlerin kitlesel ölümlere yol açacak bir şekil almasıdır. ABD’de 11 Eylül’de meydana gelen hadise neticesinde ise, tek bir eylemde 3000’in üstünde kişi hayatını kaybetmiştir. Bu rakamlar bir bakıma terörün yeni yüzünü açıklamaktadır. Terör eylemlerinde kitlesel imha silahlarının kullanılması olasılığı ise, dehşetin boyutlarını iyice artırmaktadır.¹⁵³

Geçmişte terörizm, siyasi amaçlar için korkunun sistemli bir şekilde kullanılması olarak tanımlanırdı.¹⁵⁴ Terörist gruplar geçmişte kendilerine ait bir takım siyasi, sosyal ya da ekonomik amaçlar belirlemekteydiler ve terörist eylemler belirgin bir komuta kontrol sistemi bulunan, terörist teknik ve taktikler konusunda eğitim veren tanımlanabilir bir örgütün üyeleri tarafından gerçekleştirilmekte idi. Japon Kızıl Ordusu, Alman Kızıl Ordu Fraksiyonu, İtalyan Kızıl Tugaylar, Dev-Sol gibi radikal solcu, Marksist-Leninist, Maoist, Stalinist örgütler ve IRA, Bask

¹⁵¹ Özdağ, a.g.e. s. 275.

¹⁵² Faruk Örgün, **Küresel Terör**, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2001, s. 20.

¹⁵³ Fırat Purtaş, “Yeni Boyutlarıyla Terörizm”, **2023**, Sayı.32, Aralık 2003. s. 32

¹⁵⁴ Purtaş, s. 32

ayrılıkçı grubu ETA, FKÖ gibi ayrılıkçı terörist örgütlerin tümü geleneksel terörist grupların özelliklerini yansıtmaktaydılar. Bu örgütlerin amaçları ve motivasyonları ne kadar kabul edilemez olsa da ideolojileri ve niyetleri en azından anlaşılır ve belirli ölçüde makuldü.

En önemlisi bu terörist gruplar, seçtikleri hedefler bağlamında büyük ölçüde ayırım gözeten şiddet eylemleri gerçekleştirmektedirler. Genellikle, kendilerine ve davalarına ilgi çekebilmek için, düşmanlıklarının kaynağını temsil eden, elçilikler, devlet binaları, bankalar gibi çeşitli sembolik hedefleri bombalamakta ya da ekonomik sömürüden veya siyasi baskıdan sorumlu tuttukları belirli kişilere zarar vermekteydiler. Teröristler çok sayıda insanın ölmesini değil, izlemesini ve dinlemesini istemektedirler.¹⁵⁵

Son yıllardaki terörist saldırıların büyük sayılarda ölüme neden olması ve özellikle bir kitle imha silahını içeren bir terörist saldırının gerçekleşmesi terörizm konusundaki eski kuramsal görüşlerin büyük oranda sorgulanması sonucunu doğurmuştur. Birbirinden bağımsız aşağıdaki farklı olaylar terörizmin artan şiddet ve ölüm içeren bir döneme giriyor olduğu şeklinde endişeler yaratmıştır. Bu olaylar:

-Dünya Ticaret Merkezinin, 1993'te Remzi Yusuf liderliğindeki radikaller tarafından bombalanması. Bu saldırıda teröristler kimyasal ya da biyolojik, zehirli bir gaz bulutu yaymayı ve bununla aynı anda büyük bir patlama yaratarak Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kulelerinden birini diğerinin üstüne devirmeyi tasarlamışlardır.

-Tokyo metrosunda 1995 Mart'ında vahiysel bir Japon mezhebi olan Aum Shrinkyo (Üstün Doğruluk) tarafından gerçekleştirilen ve 12 kişinin ölümüne 3000'den fazla kişinin yaralanmasına sebep olan sinir gazı saldırısı.

-Oklahoma Federal Binası'nın, ABD'de yaygın olan Hıristiyan-Beyaz Üstünlüğü gruplarının iki üyesi tarafından, ulusal bir devrimi başlatmak amacıyla bombalanması. Bu olay 168 kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır.

¹⁵⁵ Purtaş, a.g.e. s. 32

-ABD'nin Kenya ve Tanzanya'daki Büyükelçiliklerine karşı gerçekleştirilen saldırı olayları.¹⁵⁶

-11 Eylül terör saldırısı şimdiye kadar yapılmış en büyük terör eylemidir. Bu eylem sonucunda 3000'den fazla insan ölmüştür.

-12 Ekim 2002'de Bali'de patlayan üç bomba 180 kişinin ölümüne yol açtı.

-İstanbul'da düzenlenen 15 Kasım ve 20 Kasım 2003 tarihlerindeki terör saldırılarında 58 kişi ölmüş ve 500 den fazla kişi yaralanmıştır.

-Son olarak 11 Mart 2003 Madrid'deki terör saldırılarında 200 den fazla kişi hayatını kaybetmiştir.

Yeni terörist gruplar eski gruplardan farklı olarak sadece kamuoyunu hedef almamakta, mesaj verme isteğinin yanı sıra yoğun biçimde zarar vermeyi de istemektedirler. Teröristlerin son yıllarda saldırılardan sonra olayları üstlenmemeleri ve eylemin yapılmış olmasını yeterli görmeleri de bunun bir göstergesidir. İmzasızlığın arkasına saklanmak örgüt üyelerini daha ölümcül saldırılar gerçekleştirebilme konusunda serbest bırakmaktadır.¹⁵⁷

ABD'ye 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen terörist saldırılar, Transatlantik dünyanın ve Avrupa'nın güvenlik anlayışını derinden sarsmıştır. 11 Eylül tarihi, uluslararası güvenliğin nasıl algılanması gerektiğinin bir daha sorgulanmasına neden olurken; yenedünya düzeni içerisinde ittifaklar ve topluluklar içerisinde fikir ayrılıklarını ve bölünmeleri de beraberinde getirmiştir. Her ne kadar ABD ile Avrupa genel bir terörizm kavramına karşı birleşmişlerse de; izlenen yöntemler ve yapılması gerekenler konusunda farklı düşüncelerde ilerlemeyi tercih etmişlerdir. Aynı zamanda bu bölünme, AB'nin kendi içinde de yaşanmış ve Atlantik durusu benimsemiş AB üyesi ülkelerle, daha sivil boyuttaki AB yanlısı fikirleri AGSP çatısı altında gerçekleştirmek isteyen ülkelerin çatışmasına neden olmuştur. Irak Politikası konusunda ABD'yi eleştiren, AB ülkeleri Almanya, Fransa, Belçika ve Lüksemburg'a karşı; İngiltere, İspanya, İtalya ve Irak Savaşı sonrasında AB'ye üye olan MDA ülkelerinden Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti gibi devletler

¹⁵⁶ Purtaş, a.g.e. s. 32.

¹⁵⁷ Örgün, a.g.e. s. 22-23; Purtaş, a.g.e. s. 33.

de ABD tarafına daha yakın bir duruş takınmışlardır.¹⁵⁸ Soğuk savaş sonrası Pax-Amerikana ya da Amerikan hegemonyası olarak adlandırılan bir dönemde, 11 Eylül 2001 tarihinde bir kırılma noktası yaşandı. Dönemin belirleyici aktörü ise terör dür. Ancak bu sefer terörün artık devletsizleştiğini ve terör kavramının küresel olduğunu görüyoruz. Bu kırılma noktası tarihî süreç içinde 1970’li yılların sonundan itibaren kendini göstermeye başladı.

Soğuk savaşın hakim olduğu kırk yılı aşkın sürede, hakim olan geleneksel güvenlik düşüncesi, realizmin hegemonyasına dayalı askeri tehditler, statüko eğilimi ve devlet merkezli yaklaşımlar olarak karakterize edilmiştir. Eski güvenlik algısında bir komşu ülke ordusunun işgalinden duyulan korku yerini ekonomik kriz, politik baskı, kıtlık, nüfus sorunları, terör ve yasadışı tüm suçlara bırakmıştır. Bu nedenle dünyadaki milyonlarca insana yönelik öncelikli güvenlik tehdidi, dışsaldan çok içsel nedenlere dayanmaktadır.¹⁵⁹

Soğuk Savaş sonrasında uluslararası ilişkilerde, uluslararası ve ulusal tehditlerin niteliğinin değişmesi sonrasında güvenlik anlayışında ciddi dönüşümler ve gereksinimler ortaya çıkmıştır. Günümüzde, eskinin devlet yaklaşımı ele alınan güvenlik problemleri yerini farklı sorunlara bırakmıştır. Ülkeler arasındaki gelir dağılımındaki dengesizlik, çevresel sorunlar, nükleer tehditler ve belki de en önemlisi terör, güvenliği sadece devlet yaklaşımı ele alan görüşlerin etkisini azaltmıştır. Bu nedenle, soğuk savaş sonrası diplomasinin nasıl yürütüleceği konusunda belirleyici olan, tehdit olarak görülen kavramlar farklılaşmıştır ve bu bölümde inceleyeceğimiz günümüzün tehditleri, küresel terör, göç ve mülteci sorunları ve nükleer problemler olmaktadır.¹⁶⁰

Günümüzün en önemli güvenlik problemi kabul edilen, 11 Eylül sonrası uluslararası boyutu ile gündeme gelen terörizmin geçmişi, insanlık tarihi ve özellikle devlet inşası kadar gerilere gitse de, konumuz olan modern terörizm 19. yüzyılda siyaset sahnesine çıkmıştır. Bu dönemden sonra, terörizmin kapsamı, yöntemi ve ideolojisi ön plana çıkmış, ortak bir terörizm tanımı yapılamasa da, tüm ulusları etkileyen bir süreç başlamıştır.

¹⁵⁸ Pınar Olkaç, **Avrupa Güvenliğinde Türkiye’nin Değişen Konumu**, Başkent Üniversitesi Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Anabilim dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s. 105.

¹⁵⁹ Ülger, **a.g.e.** s. 78-81.

¹⁶⁰ Ülger, **a.g.e.** s. 78-81.

11 Eylül saldırıları sonrasında 21. yüzyılın terör çağı olduğu konusunda geniş bir inanış ortaya çıkmıştır. Bu nedenle terör günümüzde artık tek başına değil, uluslararası boyutları ile ifade edilmektedir. “Uluslararası, küresel, sınır-ötesi” terörizm deyimlerinin kullanılması da bu tarihten sonra yaygınlaşmıştır. Çoğu yerde bu üç deyim, aynı anlamda kullanılmaktadır. Ancak, bazı akademisyenler eğer devlet desteği varsa sınır ötesi terörizmin uluslararası terörizme dönüştüğünü belirtmekte, dolayısıyla kavramlar arasında bir ayırım yapmaktadırlar.

BM Uluslararası Terörizm Özel Komitesi 1973’te yaptığı toplantıda uluslararası terörü şu şekilde açıklamıştır:¹⁶¹ Uluslararası Terörizm bir yabancı tarafından üçüncü bir ülkenin topraklarında, failin milliyetinden olmayan diğer bir şahıs üzerinde tamamen bir iç mesele olduğu söylenmeyecek olan bir uyuşmazlıkla baskı yaratmak amacıyla girişilen iğrenç bir barbarlık eylemidir. Bu tanımdan anlaşılacağı gibi, günümüzde bir ülke içerisindeki terörün uluslararası boyutları da olduğundan, terörü iç ve uluslararası olarak ayırmak anlamsızlaşmıştır. Günümüz dünyasında, iç savaşlar bile sadece ilgili ülkeyi değil, uluslararası politikayı da etkilemektedir.

Uluslararası terörizmin boyutlarının bu denli artmasının şüphesiz birçok nedeni vardır. Birçok çevrede küreselleşmeye duyulan tepkiler, teknolojik gelişmelerin terör örgütlerinin işini kolaylaştırması, bazı devletlerin teröre destek olması ya da göz yumması gibi nedenler, terörizme destek veren kitlelerin sayısını arttırmıştır. Böylece yine yasadışı yollar olan uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi yollarla beslenen terör örgütleri, hem eylemlerinin biçimlerini ve etkilerini arttırmış, hem de en ciddi tehdit unsuru olarak uluslararası siyaset sahnesinde yerlerini almışlardır.

David Rapoport, dünyanın şu anda modern terörizmin dördüncü dalgasında yer aldığını belirtiyor. Üçüncü dalga olarak adlandırılan dönem, Vietnam Savaşı’ndan sonra başladı ve kabaca 1970’li yılların sonunda bitti. Dördüncü dalgaysa 1979’da İran devrimi ve Sovyetlerin devrilmesinde etkili olan Afganistan’ın zaferiyle başladı. Bu dönem bir dinî dalgaydı, Orta Doğu’da başladı. Ama değişik dinî gruplara da yayıldı. İran devriminin oluşturduğu umut, dinî bir dünyanın

¹⁶¹ Cem Başar, **Terör Dosyası ve Yunanistan**, Uluslararası İlişkiler Ajansı Yayınları, 1993, İstanbul, s. 9.

kurtuluş yoluydu.¹⁶² Günümüz dünyasında küreselleşme temel ve en önemli değerlerden biridir. Terör de kendini bu düzene uyduruyor. Çünkü ulus devletin zayıflayan gücü, etnik, dinî milliyetçilikler terör karakterinin güçlenmesini sağladı. Yani bu bağlamda küresellik olgusu terörizmin de güçlenmesine neden oldu. Orta Doğu'da çok belirgin üç devlet terörizmin destekleyicileri olarak görülüyor. Bunlar İran, Libya ve Sudan. Birleşik Devletler askerî gücüyle bu ülkeleri tehdit ederek ekonomik ilişkiler kuruyor. Gerçekten soğuk savaş sonrasında ortaya çıkan yeni paradigmaya bir ad koyma girişimleri 11 Eylül'den sonra da yapılmaya başlanmıştır.¹⁶³ Şu dönemde en önemli güvenlik problemi kabul edilen, 11 Eylül sonrası uluslar arası boyutu ile gündeme gelen terörizmin geçmişi, insanlık tarihi ve özellikle devlet inşası kadar gerilere gitse de, konumuz olan modern terörizm 19. yüzyılda siyaset sahnesine çıkmıştır. Bu dönemden sonra, terörizmin kapsamı, yöntemi ve ideolojisi ön plana çıkmış, ortak bir terörizm tanımı yapılamasa da, tüm ulusları etkileyen bir süreç başlamıştır. 11 Eylül saldırıları sonrasında 21. yüzyılın terör çağı olduğu konusunda geniş bir inanış ortaya çıkmıştır. Bu nedenle terör günümüzde artık tek başına değil, uluslar arası boyutları ile ifade edilmektedir. “Uluslararası, küresel, sınır ötesi” terörizm deyimlerinin kullanılması da bu tarihten sonra yaygınlaşmıştır.¹⁶⁴

2.4. GÜVENLİK VE KÜRESEL KAMUOYU

Küreselleşme ile yaşanan dönüşüm ve değişimler ve bu sürecin hızı aynı zamanda devletlerarası ilişkilerdeki iletişim yöntemlerini yani dış politikayı farklılaştırmaktadır. Küreselleşme ile birlikte devletin egemenlik alanı sorunu, küresel ticaret ve işbirliği gibi kavramlar yanında geçmişte ele alınan konularında küreselleşmesi söz konusudur. Çevre, insan hakları, kadın hakları, bir devletin diğer devlete olan müdahalesi (ABD'nin Irak işgali gibi), bir ya da birkaç devleti etkileyen bir olgu olarak değil küresel olarak ele alınmaktadır. Dış politika konularının birden çok ülkeyi etkilemesi yanında, iletişim olanakları sayesinde küresel olarak ele alınmaktadır. Herhangi bir ülkede ve bölgede yaşanan bir gelişme, internet gibi hızlı

¹⁶² Ahmet Dinçyürek, “Küresel Terör Kurgulanmış Bir Egemenlik Aracı mı?”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 5, Yıl 3 Temmuz 2005, s. 1.

¹⁶³ Dinçyürek, **a.g.e.** s. 1.

¹⁶⁴ Tunçsiper, **a.g.e.** s. 120.

iletişim teknolojileri sayesinde anında dünya kamuoyuna duyurulmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemle birlikte dünyada bir küresel kamuoyundan söz edilebilir. Küresel kamuoyunun gücü arttıkça dünya da ülkelerin dış politika eylemlerine meşruiyet zemini yaratma şekilleri de farklılaşmıştır. Ülkeler politika ve eylemlerine meşruiyet kazandırmak için dünya kamuoyuna yönelik, iletişim teknolojileri ve küresel medya aracılığı ile bazı yöntemler kullanmaktadırlar.

Küresel kamuoyunun güvenlik olgusu ile ilgili önemi günümüz iletişim araçları teknolojilerinden kaynaklanmaktadır. Günümüzde kitleler herhangi bir savaşı canlı yayında izleyebilmekte, herhangi insan haklarına aykırı bir görüntüyü (polis, asker ve benzeri kişilerin uyguladığı) televizyon kanallarında izleyebilmektedir. Günümüzün bir tür propaganda çağı olduğu düşünülürse, devletler dış politika araçları ya da hedeflerini şekillendirirken uluslararası kamuoyunu dikkate almak durumundadırlar. Örneğin günümüzde birçok ülke küresel kamuoyunu dikkate aldığı ölçüde savaş açma ya da uluslar arası alanda çatışma eğilimlerini küresel ölçekte ele almaktadır. Bu olgu özellikle ABD gibi küresel aktörler için önemlidir. Örneğin Bush döneminde gerek Irak gerekse Afganistan müdahalelerinde güvenlik olgusu daha da küresel bir sürece girmiştir. İletişim teknolojileri sayesinde Bush yönetimi tüm dünyaya eşitlik, özgürlük, insan hakları gibi değerler ile seslenmiş ve bu müdahaleleri sadece ABD'nin değil aynı zamanda tüm dünyanın güvenliği için gerekli olduğu yönünde bir propagandaya başvurmuştur. Bu konuda, her ne kadar inandırıcılığı sorgulansa da ABD yönetiminin küresel toplum olgusunu dikkate alarak yeni dönem dış politika araçlarından biri insan hakları gibi evrensel değerleri, terör ya da uluslar arası güvenliği tehdit eden ülkelere karşı kullanmasıdır. Bu ülkelerin dünya barışı kadar kendi ülke vatandaşlarına da tehdit oluşturduğu söylemi en fazla insan hakları kavramı ile dile getirilmiştir. İnsan haklarının sistematik anlamda tarihsel gelişimi incelendiğinde Batı Avrupa kaynaklı bir olgu olduğu görülse de, hemen her dönemde evrensel bir paylaşımına ilişkin ideali bünyesinde barındırmıştır. Demokrasi ve insan haklarının tüm dünyaya yayılması ve en önemlisi devletler ve toplumlar arası ilişkilerde ortak bir dil olması her zaman önemsenmiştir. Zaman içinde, bazı olumlu çabalara rağmen uluslararası ilişkilerde insan hakları ortak bir payda haline gelememiş ya da bu çabalar devletlerin çıkarları karşısında zayıflatılmıştır. 11 Eylül saldırıları sonrası ve devletlerarası işbirliği çabalarında insan hakları konusu gündeme gelse de özellikle ABD'nin Irak ve Afganistan

müdahaleleri sırasındaki bölgeye demokrasi ve insan haklarının gelmesi gerektiği şeklindeki hedefleri uygulamada yetersiz kalmıştır. Bu durum insan hakları kavramının evrenselliğinden ziyade günümüz uluslararası politikasının yani siyasetinin bir aracı olduğu izlenimini vermektedir.

Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan ve devletlerin mevcut güvenliklerini etkileyen en önemli gelişmelerin başında, tehdit kavramının değişmesi gelmektedir. Eski dönemin karşı bloğun saldırısından korunmayı hedefleyen ve nükleer caydırıcılığa dayalı tehdit algılaması yerini, daha belirsiz ve güvenliksiz bir ortama bırakmıştır. Bu nedenle başta küresel terör olmak üzere, tamamı asimetrik tehditler olarak tanımlanan yeni belirsizlikler hâkim olmaya başlamıştır. Gerçekte güvenliğin çok boyutlu bir kavram olduğu önceden de tartışılmış bir konudur. Ancak yeni dönemle beraber güvenliğin farklı boyutları ilk kez bu kadar ön plana çıkmıştır.

11 Eylül sonrası, uluslararası ilişkilerdeki aktör tanımlaması ciddi olarak sorgulanmaya başlanmıştır. Uluslararası sistemde aktör olabilmek için sistem içi ilişkilerde tamamlayıcı değil, belirleyici bir güç kapasitesine sahip olmak gerektiği kabul edildiği için, El-Kaide gibi küresel terör örgütleri de artık sistem içerisinde aktörler kabul edilmektedir. Bu nedenle, sınır algılamaları da coğrafi sınırların ötesine geçmekte, kendi sınırları içinde ulus devlet modelinin de güvenliği sorgulanır olmaya başlamıştır.

Öncelikli olarak 11 Eylül sonrası en dikkat çekici gelişme, soğuk savaş sürecinde komünizm olarak lanse edilen tehdidin, bu saldırılarla beraber, büyük oranda “İslam tehdidi” ni de içeren terör tehdidine dönüştürülmesidir. Radikal İslam, Fundamentalist İslam ya da İslami terör olarak isimlendirilen kavramların çok sık telaffuz edilmesi de bunu doğrulamaktadır. İnceden inceye işleyen bu İslam fobisi özellikle 90’lardan sonra hızla yayılmaya başlamıştır. Bu nedenle ABD Başkanı George Bush’un 11 Eylül’deki saldırıların ardından kullandığı “Haçlı seferi” ifadesi, sadece basit bir dil sürçmesi olarak nitelendirilememektedir. Kısacası 11 Eylül saldırılarından sonra, Amerikan hükümeti için dünya biz dostlar ve onlar düşmanlar şeklinde ikiye ayrılmıştır. Saldırıları sonrasında, terörün küreselleştiği de birçok kişi tarafından dile getirilmiştir. Bu nedenle burada belirteceğimiz küresel tehditlerin

başında; uluslararası terörizm, bir güvenlik problemi yarattığı düşünülen küreselleşme ve bunlara bağlı gelişmeler gelmektedir.¹⁶⁵

Bazı durumlarda küreselleşme güvenlik tehdidini azaltan, bazı durumlardaysa arttıran bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. 11 Eylül saldırıları bu nedenle terörün küreselleştiği şeklindeki yorumlar için iyi bir örnek oluşturmuştur. Bu nedenle küreselleşme ve güvenlik ilişkisi son dönemde ele alınan konulardan biri haline gelmiştir. Pek çok çalışma küreselleşmenin güvenlik gündemini daha karmaşık ve sorunlu hale getirdiğini iddia ederek bu kavramın olumsuz sonuçlarını kuvvetle vurgulamıştır. Küreselleşme olgusunu inceleyen Giddens, küreselleşmeyi dünya kapitalist ekonomisi, ulus devlet sistemi, dünya askeri düzeni ve uluslararası işbölümü bağlamında tartışmakta ve en önemli rolü küresel olarak kendini etkin kılan kapitalist ekonomiye vermektedir. Küreselleşme aslında kapitalizmin dünyayı etkisi altına alma çabasıdır. Ulus devlet sistemini her devletin küreselleşme olgusundaki yerini, o devletin sahip olduğu refah düzeyi ve askeri gücü ile sınırlar. Bu bir başka önemli noktanın altını çizmeye de olanak verir: Küresel gelişmeler, post modern söylemlerin ifade ettiği gibi, modernitenin karşıtı değil, onun bir devamı niteliğindedir. Başka bir ifade ile, günümüzdeki küresel gelişmeler aslında modernitenin kendisini küresel düzlemde yaratmasıdır.¹⁶⁶

Küreselleşme ve güvenlik kavramını beraber inceleyen çalışmalar genel olarak üç alt grupta incelenmektedir; bunlar politika üretimine yönelik olanlar, sosyoekonomik olanlar ve uluslararası ilişkiler disiplini çalışmalarıdır. Bunlardan politika üretimine yönelik çalışmalar büyük oranda günümüz güvenlik güvensizlik sorununa cevap olarak üretilmişlerdir ve genelde devlet destekli kuruluşlarca desteklenmektedirler. İkinci grubu oluşturan çalışmalar, küreselleşmeyi dünya politikasının iç sosyal ve uluslararası aktörleri için güvensizlik üreten sosyo ekonomik dönüşümlere sebep olarak göstermektedir. Son olarak uluslararası ilişkiler alt grubu ise, ekonomik küreselleşme ve güvenlik olgusuna odaklanmaktadır.¹⁶⁷ Kösebalan bu sürecin işleyişini aşağıdaki ifadelerle değerlendirmektedir.

¹⁶⁵ Özdağ, a.g.e. s. 19-23.

¹⁶⁶ Hatice Nur Erkızan, "Küreselleşmenin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri", **Doğu Batı**, Yıl: 5, Sayı:18, 2002, s. 61.

¹⁶⁷ Ersel Aydın, "Küreselleşme ve Güvenlik: Teorik Yaklaşımlar", **Avrasya Dosyası**, Cilt.9, Sayı.2, Yaz. 2003, s. 40-42.

Amerikan yönetimi, Amerika'ya yönelik tehdit oluşturduğunu düşündüğü hedeflere önleyici saldırılarda bulunma hakkını kullanacağını, yayınladığı 35 sayfalık bir metinle ilân etti. Bu yılın Eylül ayında The National Security Strategy of the United States başlığıyla yayınlanan George W. Bush imzalı yeni Amerikan millî güvenlik stratejisi uluslararası ilişkileri hem teorik hem de pratik olarak değiştirecek radikal unsurlar içermektedir. Doktrinin en çarpıcı noktasını şu cümle oluşturuyor: “ABD, haydut devletleri ve onların terörist dostlarını, bizi ve müttefiklerimizi kitle imha silâhlarıyla tehdit eder hâle gelmeden önce durdurmaya hazır olmalıdır.” Diğer bir deyişle, Amerika kendisine yönelik doğrudan bir saldırı olmadan da tehdit olarak algıladığı hedefleri vurma hakkını kendinde görüyor.¹⁶⁸Bu ABD'nin soğuk savaş yıllarından beri yürüttüğü, sadece saldırıya uğradığı anlarda karşı saldırı hakkını kullanma stratejisinden kesin bir dönüşü temsil ediyor. “Düşmanlarımızın bize saldırmasını bekleyemeyiz” cümlesi bu yeni stratejinin temel düsturunu ifade ediyor. Amerika'nın yeni güvenlik doktrininin bir başka dikkat çekici noktası da son derece ahlâkçı (moralist) bir retoriğe sahip olması. Metinde, Amerika'nın neyin doğru ve neyin yanlış olduğunun tek ayırt edici olduğu tavrı hâkim. Savunulan ve uğrunda savaşılacak unsur Amerika'nın millî çıkarları olarak değil, demokratik değerler, özgürlük ve insan şerefi gibi temalar olarak takdim edilmiştir. Bush bir konuda kendinden emin: “Kimileri ‘doğru’ ve ‘yanlış’ dilinin kullanılmasını diplomasi dışı ve kaba buluyor. Ben öyle düşünmüyorum. Farklı şartlar farklı metotlar gerektirebilir ancak farklı ahlâklar gerektirmez.” Dolayısıyla “önleyici saldırı” konseptini herkesin kendi alanında uygulayabileceği endişelerini ortaya koyanlara karşı verilen cevap basit: “ABD doğrunun ve özgürlüğün hamisi olarak dünyanın herhangi bir yerine bu değerlere yönelik her türlü tehdidi henüz oluşma aşamasındayken yok etme hakkını sâdece kendisi için değil, bütün özgür dünya için kullanacaktır. Uluslararası terörizme karşı savaş, demokratik değerlerin ve demokratik hayat nizamının savaşdır.” Kısacası dünya barışını “şer” güçlere karşı koruma vazifesi ve hakkı sâdece Amerika'ya aittir.¹⁶⁹

11 Eylül 2001'de ABD'ye yönelik gerçekleştirilen saldırı, başta Amerika olmak üzere tüm dünyada köklü değişikliklere sebep olmuştur. Bu saldırı ile ilk defa

¹⁶⁸ Hasan Kösebalan, “Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslararası İlişkiler”, **2023 Dergisi**, Kasım 2002, <http://www.2023.gen.tr/kasim02/yeniAmerikandoktrini.htm>.

¹⁶⁹ Hasan Kösebalan, “Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslararası İlişkiler”, **2023 Dergisi**, Kasım 2002, <http://www.2023.gen.tr/kasim02/yeniAmerikandoktrini.htm>.

ABD'nin yenilmez bir güç olmadığı görülmüş ve saldırı sonucunda Amerikan halkında belirgin düzeyde güvensizlik duygusu ortaya çıkmıştır. Gerek ABD'de, gerekse uluslararası kamuoyunda, böyle bir izlenimin oluşması ABD'nin itibarını sarsmıştır.

Bush yönetimi, ortaya çıkan bu olumsuz psikolojiyi değiştirmek ve sarsılan güveni yeniden tesis etmek için küresel çapta terörle mücadele politikası başlatmıştır. Bu anlayışla oluşturulan ulusal güvenlik doktrini ile birlikte yeni saldırı stratejileri de geliştirilmiştir. Belirlediği saldırı stratejilerini uygulamaya koyan ABD, öncelikle teröre destek veren ülkelere ve terörist ilan ettiği örgüt ve gruplara yönelik sert önlemler almıştır. Ayrıca teröristlere destek vermesi muhtemel devletlere karşı da nükleer saldırı olasılığında bahsetmiştir.

Böylece ABD yönetimi 11 Eylül sonrasında aşırı bir duyarlılık sergileyerek terörizmi uluslararası ilişkilerin temel konusu haline getirmiştir. ABD yönetiminin geliştirdiği söz konusu politikanın etkisiyle, uluslararası alanda terörizm, büyük bir tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır. 11 Eylül sonrasında meydana gelen askeri ve siyasi gelişmeler ile terörist saldırılar ve bu saldırılar karşısında ABD öncülüğünde başlatılan terörle mücadele politikası bir dizi yeni terörist saldırıların gelişmesine yol açmıştır. Söz konusu olaylar Türkiye için tehdit oluşturabilecek mahiyettedir.

Terörizmin uluslararası boyut kazanmışlığı konusunda bir konsensüs vardır. Bundan dolayı terörizmle daha etkin mücadele edebilmek için alınacak önlemlerin uluslararası boyutta düşünülmesi gerekmektedir. Teröristleri cezalandıracak ve iade edilmesini sağlayacak yeni düzenlemelere ihtiyaç vardır. Ayrıca teröre destek vermeyen ülkeler arasında terörizme karşı işbirliği geliştirilmeli, teröre destek veren ülkeler siyasi ve ekonomik yollarla caydırılmalıdır.

Uluslararası terörizm ile daha etkin mücadele edebilmek için yapılması gerekenlerden biri de, konuya uluslararası hukuk açısından yaklaşılması ve yaptırım gücü kazandırılacak anlaşmalar amaçlanmasıdır. Ayrıca terörizmle mücadelede hukuki çerçeve oluşturulmalı, BM'nin etkinliği artırılmalıdır. Bu bağlamda, BM bünyesinde tüm devletlerin katılımı ile yeni ve kapsamlı uluslararası antlaşmalar imzalanmalı, alınan kararların uygulanması sağlanmalıdır.

2.5. KİTLE İMHA VE NÜKLEER SİLAHLAR

Nükleer enerjinin keşfiyle beraber meydana gelen teknolojik gelişmeler çok daha ileri bir boyuta taşınmıştır. Atom bombası kullanımıyla ilk kez hayata geçirilen nükleer enerji, insanlığın sanayi devriminin başlangıcından beri teknolojiye bilinçli ve bilinçsiz şekillerde atfettiği tanrısal erkin tam anlamıyla hayata geçişini ifade eden bir gelişim olmuştur. Artık insan, yalnızca şehirleri ve insanları değil insanlığın bütününe yok edebilme potansiyeline sahip bir silaha kavuşmuştur.¹⁷⁰

İlginçtir ki, bu yeni gücün geliştirilmesinin temelinde evrenin düzenli bir şekilde hareket eden bir makina olduğuna dayalı olan Newton fiziği görüşünü ortadan kaldıran Planck'ın Quantum teorisi ve Einstein'ın görelilik kuramları bulunmaktadır.¹⁷¹

Altı Ağustos 1945 Pazartesi günü, insanlık tarihinde bir dönüm noktasıydı. Hiroşima üstüne bir atom bombası atılması kararı alındı. İlk sonu 60.000 kadar erkek, kadın ve çocuğun ölümü oldu, 100.000 kişi yaralandı, nüfusu 250.000'i bulan bir liman şehri yanarak yerle bir oldu. Japonya yenilgiyi kabul etti, böylelikle İkinci Dünya Savaşı sona ermiş oldu.¹⁷²

İkinci Dünya savaşının sonunda savaşı bitirmek için zorunlu olarak kullanıldığı nükleer güç, Soğuk Savaş döneminde enerji kaynağı olarak da kullanılmakla beraber dünyanın genelinde bir silahlanma yarışı yaşanması sonucunu doğurmuştur. Bu durum insanlığın elindeki güce duyduğu büyük inancı derinden sarsan önemli bir gelişmeye yol açmıştır. İnsanlık kendi gücüyle yarattığı bu büyük gücün olası bir savaşta topyekün yok oluşa yol açmasının korkusunu Soğuk Savaş dönemi boyunca yaşamıştır. Amerika Birleşik Devletlerin resmi kayıtlarına göre Marshall adalarında ve Nevada eyaletinde 1054 nükleer bomba deneme yapılmıştır. Bundan başka 10 deneme Alaska, Kolorada, Missisipi ve New Mexico topraklarında yapılmıştır.¹⁷³

¹⁷⁰ J.G Coffin ve S. Meacham, **Western Civilizations**, USA, W.W. Norton and Company, 2002, s. 17.

¹⁷¹ S. M. Di Scala, **Twentieth Century Europe: Politics, Society**, USA, Culture, McGraw Hill, 2004, s. 29.

¹⁷² Di Scala, **a.g.e.** s. 29.

¹⁷³ Hasan Kösebalan, "Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslararası İlişkiler", **2023 Dergisi**, Kasım 2002, <http://www.2023.gen.tr/kasim02/yeniAmerikandoktrini.htm>.

ABD, Sovyetler Birliğinin silahlanma yarışına girmesiyle 5 trilyon dolar harcamıştır. Onun içinde 40 milyarı sadece nükleer silahı geliştirmek için harcanmıştır. Nükleer silahı kullanmaya çalışan ABD liderlerinin yeni planları dünyayı tehdit etmektedir. Nöbel ödülünü kazanmış ve nükleer bombayı yapanların içinde birinciler arasında olan Djozef Rotblat, ABD yöneticileri ve George Bush'u, dünyayı nükleer felakete itiyorsunuz diye suçlamaktadır. Wasington "Nükleer Denemelerin Kısmen Yasaklayan Antlaşmayı" hala imzalamamış ve Füzeye Karşı Korunma Sisteminde yeni denemeler yapmaya hazırlanmaktadırlar. Füzeye Karşı Korunma Sistemi için Pentagon 2005 yılında 9,1 milyar dolar'ın ayrılmasını planlamışlardı.

Bundan 10 yıl önce Bill Clinton döneminde nükleer başlıklı gücü 5 kilotona eşit küçük kapasiteli nükleer silahların geliştirmek amacıyla 15 milyon dolar ayrılmıştır. ABD Başkanı George Bush yeni nükleer silahların geliştirilmesi için, bütçeden para verilmesi için yeni kanuna imza atmıştır. Nevada poligonunun geliştirilmesi için Beyaz Saray 24,9 milyon dolar ayırmıştır. Pentagon yeni nükleer başlıklı "Hafnium bombası" silah türünü yapmaya başlamışlardır. Bu silah türü nötron bombasına benzer ve bütün canlıları yok edebilir. Bomba patladıktan sonra Hafnium dan etrafa öldürücü gama ışıkları bulaşır. Yıkma kapasitesi 1 gram Hafnium- 50 kilogram trotille eşittir.¹⁷⁴

Rusya Federasyonu: Uluslararası platform da Rusya, "düşmekte olan süper güç" SSCB'nin hukuki pozisyonlarını izledi. SSCB'nin Birleşmiş Milletlerdeki, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki ve diğer uluslararası organizasyonlardaki yerini üstlendi. NATO'nun Yugoslavya'ya karşı giriştiği hareket karşısında Rusya Güvenlik Konseyi'nin 29 Nisan 1999 tarihinde yaptığı bir toplantıda, kısıtlı tahrip kapasitesine sahip yeni nesil nükleer silahları geliştirme konusunda programı uygulama kararı aldığı haber verilmiştir. Bu nükleer silahlar bölgesel askeri ihtilaflarda kullanılmak için tasarlanmıştır ve "nükleer savaşı" bir kere daha stratejik olmayan seviyede mümkün kılmaktadır.¹⁷⁵

Tahminle Rusya'da 2500 adet nükleer silah bulunmaktadır. Rusya MİG 29 ve TU 334 uçaklarını üretmektedir. Onunla birlikte yakın mesafeler için "İgla", uzak

¹⁷⁴ Di Scala, a.g.e. s.33.

¹⁷⁵ Asem Nauşabay Hekimoğlu, **Rusya'nın Dış Politikası I**, Ankara, Vadi Yayınları, 2007, s. 129.

mesafeler için de “S 300” roket savar sistemleri üretilmektedir. “S 400” roket savar sistemleri ise henüz deneme aşamasındadır.¹⁷⁶

Fransa ilk denemesini 1960 yapmıştır. Fransa 1960 yılında başladığı nükleer denemelerine, 26 Ocak 1996’da son vermiş ve bu süreç içerisinde 200 nükleer deneme gerçekleştirmiş olup 350 adet de nükleer savaş başlığı imal etmiştir. 1996 yılındaki son nükleer denemelerinden sonra, aynı yıl Başbakanlık görevini sürdüren Jacques Chirac, Soğuk Savaşın sona erdiği gerçeği ile hareket ederek, Fransız silahlı kuvvetlerinin yapısının (özellikle nükleer güç yapılanmasının) değiştirilmesi ile ilgili bir çalışma başlatmıştır. Fangataufa, Moruroa, Reggene ve Aljir’deki Ekker topraklarında toplam 210 nükleer deneme yapılmıştır.¹⁷⁷ Tahmin olarak Fransa’da 400 adet nükleer silah bulunduğu söylenmektedir.

İngiltere: Toplam 45 nükleer deneme (21 deneme Avustralya’da, 9’u Güney Avustralya’nın Maralinge ve Emu Fild’e, diğer ortaklaşa yapılan denemeler ise ABD topraklarında) yapılmıştır. 1998 yılına kadar geçen zamanda 200 adet stratejik, 148 adet de taktik nükleer savaş başlığı üretmiştir. Temmuz 1998’de, Stratejik Savunma yaklaşımını yeniden belirleyen İngiltere, nükleer güç olarak, içinde 48 adetten fazla nükleer savaş başlığı olmayacak şekilde sadece tek bir denizaltıyı işlevsel halde tutmanın yeterli olacağını kabul etmiştir. Tahminen İngiltere’de 200 adet nükleer silah bulunduğu söylenmektedir.¹⁷⁸

Çin Halk Cumhuriyeti: Çin Halk Cumhuriyeti ilk kez 1958 yılında Sovyetler Birliği’nden bir nükleer reaktör almıştır. Dev iki devlet arasındaki çatışma açıkça ortaya çıkınca, Çin kendi atom silahlarını kendi olanakları ile geliştirme yoluna gitmiştir. 1960 Çin nükleer denemelerini yapabilmek için çalışıyordu. 16 Ekim 1964 yılı ilk nükleer bombasını patlatarak, nükleer devlet olmuştur.¹⁷⁹

Toplam 45 nükleer deneme (Lob Nor poligonu Malan’da 23 yerüstü ve 22 yeraltı) yapılmıştır.¹⁸⁰ Tahmin olarak Çin’de 400 adet nükleer silah bulunduğu söylenmektedir.

¹⁷⁶ Hekimoğlu, a. g.e. s. 129.

¹⁷⁷ Salih Özgür, **Kitle İmha Silahları**, İstanbul, İQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s. 89.

¹⁷⁸ Özgür, a.g. e. s. 91.

¹⁷⁹ Mehmet Gönlübol, **Uluslararası Politika**, 5. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2000, s. 467.

¹⁸⁰ Özgür, a.g. e. s. 90.

Hindistan: Hindistan nükleer alandaki çalışmalarını 1930'larda başlamış, 1945 yılında ilk temel Nükleer Fizik Araştırma Enstitüsünü kurmuş ve 1948 yılında da kendi Atom Enerji Komisyonunu kurup işletmeye başlamıştır. 1958 yılına kadar nükleer enerji konusuna yoğunlaşan Hindistan, 1966 yılı itibari ile nükleer silah teknolojisi üzerine eğilmeye başlamış ve takip eden 18 ay içerisinde nükleer silah üretebileceğini açıklamıştır. Nükleer güce ulaşmada açıkladığı zaman sürecine uyamamasına rağmen, 6,5 yıllık bir gecikmeyle 1974'te, Hindistan ilk nükleer denemesine "barış amaçlı nükleer patlama" adını vermiş ve 15 kilotonluk bir atom bombası patlatarak bu denemeyi başarıyla gerçekleştirmiştir.¹⁸¹ Hindistan toplam Pohran'da 6 yeraltı nükleer deneme yapmıştır. Tahmin olarak 35 adet nükleer silah bulunduğu söylenmektedir.

Hindistan'ın nükleer çalışmaları ele alındığı zaman ülkelerin nükleer çalışmaları gelişme amaçlı yada savunma amaçlı geliştirdiklerini dikkate almak gerekir. Birinci kategorideki ülkelerin nükleer çalışmaları geliştirmenin genel motivasyonu ekonomi amaçlı nükleer enerjiyi elde etmek bu durumda ülkeler için tehdit unsuru bulunmamaktadır çünkü uluslararası arenada nükleer çalışmaların ekonomi amaçla yürütülmesi yaygın bir görünüştür. Bu çalışmaların arkasında daha çok ülkenin uluslararası arenadaki prestiji ve ulusal gururu yatmaktadır. Şüphesiz ki bir ülkenin nükleer silahları elde ettiği zaman komşu ülkeler kendilerini güvensiz hissedeceklerdir. Ve eğer bu ülkelerin yeterli kadar kaynakları ve motivasyonu varsa bölgesel silah yarışması kaçınılmazdır.¹⁸² Bu durumda güvenlik sorunları önceki güvenlik dışı kararlarının nükleer silah kabiliyetine uygulanması söz konusudur.

İkinci kategorideki devletler nükleer çalışmaları güvenlik sorununa bağlamaktadır. Düşman devletlerle çevrilme hissi ve devletler tarafından ülkenin siyasi bir varlık olarak ortadan kaldırılma korkusu ülke yöneticilerin nükleer silahları elde etmeye motive etmektedir. Nükleer silah ülkenin var olmasının sürdürülmesinde kesin bir çözüm olarak algılanmaktadır. Bazı durumlarda nükleer çalışmaları çift amaçlı sürdürülmektedir. Yani barışçıl amaçlı nükleer çalışmaların çatısı altında nükleer silah çalışmaları yürütülebilmektedir. Hindistan, Tayvan ve Güney Kore ülkeleri orta kısımda bulunmaktadır.

¹⁸¹ Özgür, a. g. e. s. 93.

¹⁸² Seema Gahlaut, "India in the World Order: Searching for Major-Power Status", **Book Reviews-International Relations**, Vol.3, No.4, University of Georgia, 2005.

Pakistan, İsrail ve Güney Afrika gibi ülkeler bölgesel güvenlik sorunları ile boğuşmaktadırlar. Devletin varlığını tehdit etmeyen önemli kriz anlarında nükleer silahlar tehlikeleri defetmede kullanışlı bir araç olarak kullanılabilir.

Kuzey Kore: Kuzey Kore'nin nükleer politikalarının oluşum ve gelişim safhalarını ve bu çerçevede diğer ülkelerle ilişkilerini açıklamada kullanılan temel varsayımlardan bir takım önemli sonuçlara varılabilir. Örneğin, Kuzey Kore kurulduğundan bu yana ABD'den nükleer tehdit algılamıştır. 1990'ların başında, SSCB'nin dağılması ve Güney Kore'nin başlattığı sosyalist ülkelerle yakınlaşmayı hedefleyen "Kuzey Diplomasisi"nin başarıyla sonuçlanması, Kuzey Kore'nin geleneksel müttefikleri olan Çin Halk Cumhuriyeti ve SSCB'den sağladığı iktisadi, mali ve askeri yardımların kesilmesinin bir anlamda sebebi olmuştur. 2001-2003 yılları arası, Kuzey Kore'nin ekonomik durumunun daha da kötüleşmesi ve ABD karşısında yalnız kalması gibi faktörler, uluslararası otoriteler tarafından ülkenin ulusal güvenliğinin ve rejiminin korunmasında "nükleer silah" elde etmenin öneminin giderek arttığının göstergeleri olarak kabul edilmiştir.¹⁸³

Ulaşılan diğer bir sonuç ise, dış güvenlik sorununun, devletin uyguladığı dış politikaya olan etkisidir. Doğrudan varoluşa ilişkin bir konu olarak algılandığı için güvenlik sorunu belli bir aciliyet ve önem taşımaktadır. Örneğin, Kuzey Kore'deki siyasal otoriteler, nükleer politikalar çerçevesinde Soğuk Savaş döneminde ve sonrasında özellikle Kore Yarımadası'nda yarattığı tehdit ve tehlike ile kısa ve orta vadede kendi güvenlik sorununu ortadan kaldıracağını düşünmüşlerdir.¹⁸⁴

Örneğin uluslararası ilişkilerde realist yaklaşımı düşündüğümüzde, bütün ülkelerin nihai hedefinin anarşik uluslararası ortamda güvenliklerini sağlamak olduğu görülecektir. Bu nedenle, bütün politikalar ulusal güvenliği sağlayacak güç hesaplarıyla belirlenir. Durumlarından memnun olan devletler dış politikalarında mevcut durumlarını korumaya çalışırken, memnun olmayanlar ise yayılımacı bir dış politika izlerler. Bu bakış açısıyla, bir devletin gücünü artırmayı amaçlayan politikaları ulusal çıkarıya da uygundur. Soğuk savaş boyunca başta ABD yönetimleri olmak üzere bölge üzerinde söz sahibi olan olmak isteyen diğer büyük güçler de

¹⁸³ Nicola Butteler, "Slow Road to Nowhere: North Korea and the Six Party Nuclear Talks", **Disarmament Diplomacy**, Issue No.79, April/May 2005, s. 44.

¹⁸⁴ James Clary Molz, "Future Nuclear Proliferation Scenarios in North East Asia", **The Nonproliferation Preview**, Volume 13, Number 3, November 2006.

bölgede kendi ulusal ve uluslararası çıkarlarına uygun bir harita çizmeye çalışmışlardır. Karşılığında, Kuzey Koreli otoriteler de bu bahsedilen çıkarlara bir anlamda karşı koyabilmek amacıyla nükleer politikalarını geliştirme yoluna gitmişlerdir.

İsrail Orta Doğu coğrafyasında bulunan ve bu coğrafyadaki hemen hemen tüm devletlerin düşmanı olan İsrail, bu gerçeği kurulduğu ilk zamanlarda dahi iyi analiz etmiş ve güvenliğini sağlamak açısından başvurulabilecek en doğal yol olan silahlanma konusuna her zaman önem vermiştir. Silahlanmanın etkili bir caydırıcı güç olabilmesi adına da, kitle imha silahlarının üretimine 1950'li yılların sonlarına doğru başlamıştır. Araştırma merkezini kurmuş ve günümüze kadar da faal olarak bu merkezde nükleer silah üretimine devam etmiştir. Bu konuda Fransa'nın İsrail'e büyük yardımlarda bulunduğu bilinmektedir. Buna karşılık İsrail, Orta Doğu, ABD ve Avrupa hakkındaki istihbaratını Fransızlarla paylaşmayı kabul etmiştir.¹⁸⁵

İslam ülkeleri analizcileri yorumlarına göre Tel-Aviv'de belli bir miktarda nükleer silahane ve nükleer bomba üretmek için gerekli parçaların olduğu söylenmektedir. Tahmin olarak 20 adet nükleer silah bulunduğu söylenmektedir.

Pakistan: 1970'li yılların başında uranyum zenginleştirme faaliyetine başlayan Pakistan, Amerikan istihbarat birimlerinin verilerine göre, 1990 yılı itibari ile birinci nesil nükleer silahları üretebilme kapasitesine ulaşmıştır. Pakistan, Hindistan'ın nükleer stratejisi ile aynı doğrultuda hareket etmiştir ve 1998 yılı Hint nükleer denemelerinin hemen ardından kendi denemelerini başarıyla gerçekleştirmiş, bu denemelerinin ardından da nükleer devlet olduğunu dünyaya açıklamıştır.¹⁸⁶

SSCB'nin yıkılışı soğuk savaş döneminde nükleer silahlanma yarışı üzerindeki denetimin deyim yerinde ise ortadan kalktığı bir dönem olmuştur. Nükleer yada kitle imha silahlarının küçük ülkeler ve özellikle çeşitli terör örgütlerine geçmesi dünya için yeni bir tehdit unsurunu doğurmuştur. Özellikle SSCB'nin dağılma sonrası ve Rusya Federasyonunun iç karışıklıklarla geçen döneminde nükleer teknoloji özellikle Rus mafyası ve benzeri yasa dışı güçler tarafından ülke dışına ulaştırılmıştır. Kitle imha silahlarının edinimi konusunda birçok uluslararası gücün rekabete girmesini, güvenlik olgusu bağlamında düşündüğümüzde uluslar

¹⁸⁵ Özgür, a. g. e. s. 97.

¹⁸⁶ Gönlübol, a. g. e. s. 469.

arası konuların daha karmaşık ve sorunlu hale gelmesi söz konusu olmuştur. Nükleer dönemde, silahsızlanma ve silahların denetimi konuları eski dönemlerde olduğundan daha farklı bir anlam kazanmıştır. Nükleer teknolojinin dış politika aracı olarak kullanılması, esas itibariyle ABD ve SSCB açısından söz konusu olmaya başlamış, zaman zaman ikinci derecede nükleer güçler olan İngiltere, Fransa, Çin Halk Cumhuriyeti ve kendi nükleer güçlerini geliştirmeye çalışan bazı ülkeler de benzer çabalara yönelmişlerdir. ¹⁸⁷Günümüzde nükleer güce sahip olmak amacıyla çeşitli çalışmalar yapan İran, özellikle ABD'nin tepkisini çekmektedir. ABD bu tehdit ülkenin bir haydut devlet olduğu gerekçesiyle nükleer güç sahibi olmasını uluslararası barışa tehdit olduğunu belirtmektedir. İran'a göre ise nükleer enerjiye sahip olmak bir haktır ve İran nükleer enerjiyi; teknolojik gelişmenin, özellikle de tıp, tarım ve elektrik üretiminin temeli olarak nitelendirmekte ve bu enerjiye barışçı amaçlarla kullanma hedefi doğrultusunda sahip olacağını açıklamaktadır. El kaide gibi terör örgütlerinin bile elinde kitle imha ya da nükleer silah bulunduğu dair tahminlerin olduğu bir ortamda güvenlik algısı çok boyutlu bir hale gelmiştir. Çünkü eskiden güvenlik tehdidi belli bir devlet ya da devletler grubundan gelirken, günümüzde büyük metropollerin arka sokaklarında bile devletler için tehdit unsurları söz konusudur.

¹⁸⁷ Sönmezoğlu, a.g.e. s. 89.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPADA GÜVENLİK YAPISININ OLUŞUM SÜRECLERİ

3.1. BATI AVRUPA BİRLİĞİ (BAB)

İkinci Dünya Savaşı esnasında Sovyetler Birliğinin izlemiş olduğu politikanın tehlikesini ilk gören Birleşik Devletler ve İngiltere olmuştur. Doğu Avrupa'nın üzerine bir demir perde inmiş oldu. Sovyetler Birliği'nin kendi ideolojisini, Batı Avrupa'ya yalnız ideoloji olarak değil, aynı zamanda silahları ile fiilen götürme teşebbüsü Batılıları tehlikenin büyüklüğü konusunda bir kanaate vardırmıştır. İkinci dünya savaşı sonrasında, Avrupa'nın Avrupalılar tarafından savunulması düşüncesi öncelikle 4 Mart 1947 tarihinde İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Dunkerk antlaşması ile somutlaşmıştır. Şubat 1848'de Prag darbesi ve Berlin Ablukası ile ortaya çıkan "Avrupa'nın bölünmesi" tehdidi karşısında 17 Mart 1948 tarihinde Benelüks ülkeleri, Fransa ve İngiltere arasında imzalanan Brüksel Antlaşması ile Batı Avrupa Savunma Topluluğu oluşturulmuştur. Kuruluş, Almanya'nın yeniden silahlanmasına engel olma ABD'yi Avrupa savunmasına çekme ve SSCB'nin Avrupa'daki yayılmasına engel oluşturma amaçlarını taşımış ancak NATO'nun kurulması ile işlevsiz duruma düşmüş, 1950 yılında genelkurmay başkanlarından oluşan askeri kanat ile Batı Avrupa Daimi Başkomutanlığı NATO içinde kurulan SECEUR ile birleştirilmiştir.¹⁸⁸ Brüksel Antlaşması olarak da bilinen ve 50 yıllık bir süre için imzalanan bu antlaşma, daha sonra "Brüksel Antlaşması Teşkilatı" diye anılacak "Batı Birliği Savunma Örgütü"nü (Western Union Defence Organization) oluşturmaya yönelik üst düzeyli siyasi ve askeri işbirliği formunu meydana getirmiştir. Bu arada, Doğu Almanya'ya ilhak etmek amacıyla Sovyetler Birliği, müttefiklerin kontrolünde olan Batı Berlin'i ablukaya almıştır. 1948 tarihinde Batı Birliği diye anılan "Batı Birliği Savunma Örgütü"nü kurmuşlardır. Brüksel Antlaşması Teşkilatı, Batı Avrupa'nın ortak savunması için geniş bir planın uygulandığı ilk yıllarda çok başarılı olmuştur. Bu plan, ortak bir komuta merkezi ve radar kullanımına dayalı olarak, hava savunma sisteminin bütünleştirilmesini de

¹⁸⁸ Dedeoğlu, a.g.e. s. 258.

içermiştir. Sınırlı sayıda da olsa ortak tatbikatlar yapmanın yanı sıra karşılıklı yardımlaşma esasına dayalı silah ve teçhizat üretimi organize etmek suretiyle anılan beş kurucu üye, askeri eğitim ve silah konularında ortak standartlar geliştirmişlerdir.¹⁸⁹Brüksel Antlaşması Teşkilatı, müşterek yaşamının, insan haklarının ve demokratik prensiplerin güçlendirilmesini amaçlamıştır. Anılan antlaşmanın 4 üncü maddesine göre, taraflardan birisi Avrupa’da silahlı saldırıya uğradığı takdirde diğerleri ona, BM Antlaşmasınının 51’nci maddesine uygun olarak, güçleri dâhilindeki her türlü vasıtalarla askeri ve diğer yardımlarda bulunacaklardır.¹⁹⁰Savaşın açtığı yaraları henüz saramamış olan Batı Avrupa Devletlerinin, Soğuk Savaş dönemine girildiğinde, iki kutuptan biri olan ABD’ nin katılımı olmaksızın bir savunma örgütü kurmaları, örgütün SSCB’ye karşı caydırıcılığını azaltıyordu. Kâğıt üzerinde Almanya’ya ama aslında Sovyetler Birliği saldırganlığına, komünist ideolojiye karşı kurulmuş olan Brüksel İttifakı baştan böyle bir ittifakın sağlayacağı savunma gücüne inanmayarak ABD’ye dayanmaya ve ittifakın üyeleri de ABD’yi de bu ittifakın içine çekmeye çalıştılar. Bununla birlikte, hatları iyice keskinleşmeye başlayan Doğu Bloğu içerisinde ittifak anlaşmaları yapılırken ABD Batı Avrupa’da bunun ortaya çıkmasından yanaydı ve ABD’ye göre Batı Avrupa ülkeleri ilk olarak kendi aralarında örgütlenmeliydi. Brüksel Anlaşması da bu mantığın iyi bir bahane olarak kullanılarak gerçekleştirilmesiydi. Söz konusu antlaşma ile savunma ve güvenlik alanında bir Avrupa hareketinin başlatılması öngörülmüştür. Antlaşmanın 5’inci maddesine göre BAB üyelerinden birinin herhangi bir silahlı saldırıya uğraması hâlinde diğer üyelerin ortak hareket edeceği belirtilmektedir. Almanya ve İtalya 23 Ekim 1954’te imzalanan Paris Antlaşması ile Brüksel Antlaşması’na taraf olmuş ve Batı Birliği örgütünün bir uzantısı olarak Batı Avrupa Birliği (BAB) kurulmuştur. BAB, savunma politikalarının dışında Avrupa’da refahı sağlayacak iktisadi, sosyal ve kültürel politikaların da geliştirilmesi gerektiğini kabul etmiştir. 6 Mayıs 1955’te yürürlüğe giren bu düzenlemeler ile İtalya ve Almanya Brüksel Antlaşmasına dahil edilmiş, böylece Brüksel Antlaşması üzerine inşa edilen Batı Avrupa Birliği yedi üyeli bölgesel bir örgüt haline dönüşmüştür. BAB, ABD istekleri doğrultusunda Almanya’nın silahlandırılmasını sağlayarak bu ülkenin bir NATO üyesi olması yolundaki pürüzleri gidermiş, diğer yandan da

¹⁸⁹ Çakmak, **a.g.e.** s. 1 66-167; Özgöker, **a.g.e.** s. 102.

¹⁹⁰ Aslan Gündüz, **Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar**, Beta yayınları, 1998, İstanbul, s. 92-93.

Almanya'nın askeri bir güç olarak sivrilmemesini dizginleyecek bir formülle Fransız kaygılarını ortadan kaldırmıştır.¹⁹¹

Silah denetimi hakkında 3 No'lu Protokol ile Almanya'nın kendi topraklarında atom silahları, kimyasal ve biyolojik silahlar, savaş gemileri ve bombardıman uçakları üretmesi yasaklanmış; BAB Kuvvetleri Hakkında 2 No'lu Protokol ile Almanya'nın sahip olabileceği kara kuvvetleri toplam 12 tümen ile sınırlandırılmıştır. Sonuç itibarıyla Avrupa Savunma Topluluğu projesi ile savunma alanında bütünleşemeyen Avrupa, Batı Avrupa Birliği ile tehditler karşısında güvenlik politikası olarak yeniden işbirliğine yönelmiştir.¹⁹² 1954 yılından 1973 yılına kadar BAB Avrupa'da danışma ve işbirliğinin geliştirilmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.¹⁹³

Bu bağlamda BAB'ın rol aldığı önemli görevler kapsamında;

- Federal Almanya Cumhuriyeti'nin NATO'ya kabulü,
- Silahların kontrolüne dair sorumluluklar üstlenilmesi ile batı Avrupalı ülkeler arasında güvenin yeniden tesis edilmesi,
- Fransa ve Federal Almanya arasında sorun olan Saar bölgesi sorunun çözülmesi,
- İngiltere'nin 1973 yılında Avrupa Topluluğu'nu girişine kadar üye ülkeler ile İngiltere arasında danışma mekanizması olmasıdır.

ABD ile SSCB arasında orta menzilli nükleer güçlerin geri çekilmesi konusunda yapılan müzakereler, savunma konusunda Avrupalıların daha yakın bir işbirliğine ihtiyaç duydukları fikrinin güçlenmesine neden olmuştur. BAB Bakanlar Konseyi tarafından Ekim 1987'de "Avrupa Güvenlik Çıkarları Platformu"nu iki blok arasındaki ilişkileri geliştirmek için benimsemiştir. 1954 yılından 1973 yılına kadar BAB Batı Avrupa istişare ve işbirliğinin geliştirilmesi yolunda bir rol üstlenmiştir. 1973 ile 1984 yılları arasında BAB'ın hükümetler arası bir teşkilat olarak faaliyetleri tedricen yavaşlamıştır. Ancak silahlanmanın kontrolü ajansı ve daimi silahlanma

¹⁹¹ Ercüment Tezcan, **Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku**, USAK, Ankara, 2005, s. 81.

¹⁹² Çakmak, **a.g.e.** s. 167-168.

¹⁹³ Türker, **a.g.e.** s. 52-53.

komitesi çalışmalarına devam etmiştir. BAB'ın iktisadi, sosyal ve kültürel rolleri Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve Avrupa Konseyi tarafından devralınmıştır. Avrupa Siyasi İşbirliğinin geliştirilmesi ile de BAB Konseyi'nin siyasi faaliyetlerdeki etkinliği ortadan kalkmıştır.¹⁹⁴

1980'li yılların başları Avrupa güvenliği üzerindeki tartışmaların ortaya çıkmasına tanıklık etmiştir. Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ) güvelliğın iktisadi yönü dışında gelişim gösterememiştir. ASİ'nin kapsamını güvenlik ve savunmayı içine alacak biçimde genişletmek amacıyla ortaya konan Genscher-Colombo inisiyatifinin Kasım 1981 tarihinde başarısızlıkla sonuçlanması, bahse konu inisiyatife taraftar olan devletleri başka çözümler aramaya yöneltmiştir. Bu bağlamda, Batı Avrupa Birliğı en iyi çözüm seçeneğı olarak görölmüştür. 1992 yılına kadar BAB, İıan-İıak savaşında üyelerin, Körfez bölgesinde ulaşım serbestliğinin sağlanması, mayın tarama operasyonları ve İıak'ın Kuveyt'i işğali sırasında Körfez'e savaş gemisi gönderilmesi gibi konularda beraber hareket etmişlerdir. BAB'ın etkinlik alanı, soğuk savaş sonrasında 1992 Maastricht Anlaşması'na kadar tam olarak tanımlanamamış, ancak bu anlaşma sonrasında Avrupa Birliğı'nin savunma ile ilgili karar ve eylemlerini hazırlamak ve uygulamak konusunda yetkilendirilmiştir. Buna göre BAB, insani operasyonlar ve kurtarma çalışmaları, barış koruma, barış sağlama ve kriz yönetimi konularında yetkilendirilmiştir. Bu kapsamda da BAB, Yugoslavya olaylarında ve Arnavutluk'taki krizde, bazı çalışmalarda bulunmuştur. 1991 tarihli Batı Avrupa Birliğı'nin rolü ve Avrupa Birliğı'yle ve Atlantik Pakti'yla İlişkilerine Dair Bildiri'de, üye devletler BAB'ın aşamalı olarak takviye edilmesini kararlaştırmışlardır. Bunu sonrasında, 2000 tarihli Nice Antlaşması ile BAB tamamen feshedilmiş, mevcut yetkileri Avrupa Güvenlik ve Savunma Politika'sına aktarılmıştır.¹⁹⁵

BAB, birçok zorluklara rağmen, Avrupa'nın yeni güvenlik yapılanmasını oluşturma yolunda önemli bir yol almıştır. Fransa, BAB'ın NATO'dan bağımsız olarak Avrupa savunmasını fiilen üstlenebilecek kendine yeterli bir hale gelmesini istemektedir. İngiltere ve diğer bazı BAB üyeleri ise, ABD'nin Avrupa

¹⁹⁴ Türker, a.g.e. s. 53.

¹⁹⁵ Tunçsiper, a.g.e. s. 21-22.

savunmasındaki rolünü sürdürmesini ve bu sebeple de BAB'ın NATO'nun Avrupa ayağı olarak gelişmesini savunmaktadırlar.¹⁹⁶

BAB kurulduğu tarihten itibaren etkin bir savunma örgütü kimliğini kazanamamıştır. BAB, NATO'nun gölgesinde varlığını sürdürmektedir. Soğuk Savaş sonrası Batı Avrupa Birliği yeniden düzenlenerek, Avrupa Savunma Kimliği'nin önemli bir unsuru haline getirilmiştir.¹⁹⁷

BAB'a üye devletler ilk kuruluştan itibaren NATO ile yakın işbirliği içinde çalışmak üzerinde anlaşma sağladıklarından ve "NATO'nun askeri güçlerinin bir benzerinin oluşturulmasının arzu edilmediğini" (IV. Maddede) kabul ettiklerinden, BAB kendi bütünleşmiş askeri kumanda yapısını ve genel karargâhını oluşturmadı. Bu yüzden bir ortak savunma ittifakı olarak inandırıcılığı şüphe altında kaldı. BAB'ın 1980'lerde yeniden faaliyete geçişine kadar, örgüt bir anlamda rafa kaldırılmıştır. NATO, Soğuk Savaş sırasında Batı Avrupalıların Atlantik ötesindeki müttefikleriyle yakın işbirliği halinde kendi savunma çabalarını örgütledikleri temel çerçeveydi.¹⁹⁸

Soğuk Savaşın sona ermesi BAB'a yeni oluşan AGSK'nın bağlantı noktası haline gelme imkanı sağladı. BAB'ın AB ile NATO arasındaki köprü konumu, hem BAB'ın iki örgüt arasındaki temel bağ olarak taşıdığı öneme hem de bu konumunun geleceğinin aslında belirsiz olduğuna işaret etmektedir. 1996 -1997 hükümetler arası konferansında gerçekleşen, AB-BAB ilişkilerinin canlandırılmasında yönelik yoğun müzakerelerde, BAB'a üye devletler, özerk bir BAB ile AB arasındaki ortaklığın güçlendirilmesi ve (ister hemen, ister zaman içinde olsun) iki örgütün birleşmesi seçenekleri üzerinde durdular.

Çeşitli nedenlerden dolayı, İngiltere, Danimarka, İrlanda, İsveç, Finlandiya ve Avusturya ilk seçeneğe destek vermektedir. Diğer AB-BAB üyesi devletler ise (farklı derecelerde de olsa) ikinci seçeneği tercih etmektedir. AB ile BAB'ın tamamen birleşmesinin kurumsal ilişkilere çekidüzen vereceği, AB'nin diplomatik gücünü

¹⁹⁶ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta, 2005, s. 11-15.

¹⁹⁷ Çakmak, **a.g.e.** s. 168-169.

¹⁹⁸ Dedeoğlu, **a.g.e.** s. 171-174.

arttıracığı ve Avrupa'nın dış politika, güvenlik ve savunma politikaları alanlarındaki eylemlerinin daha uyumlu hale gelmesini sağlayacağına şüphe yoktur.¹⁹⁹

Sonuçta İngiltere, Danimarka ve tarafsız ülkeler, Fransa ve Almanya'nın 16-17 Haziran 1997 tarihinde Amsterdam Zirvesinde AB ile BAB'ın birleştirilmesi için karar alınması yönündeki çabalarını engellemişlerdir. Amsterdam Antlaşması, AB'ye Petersberg görevleri için BAB'dan faydalanma izni verse de, ayrıca AB'nin zaman içinde ortak bir savunma politikası geliştirmesi yönünde gevsek bir taahhüt de içermektedir. AB'nin AGSK'sı ile NATO arasındaki doğal bağ olan BAB, gelecek yıllarda Avrupa'nın gelişmekte olan güvenlik çerçevesi içinde önemli bir rol oynamaya devam edecektir. Güvenlik ve savunma alanlarında Avrupa düzeyindeki işbirliği de, ortak jeopolitik amaçlar ve azalan savunma harcamaları nedeniyle ilerlemeye devam edecektir.

Bununla birlikte, su an için, ABD'nin üyesi olması, gerekli askeri donanımına sahip olması ve ortak operasyonlar için denenmiş ve test edilmiş süreçler bulunmasından dolayı NATO hala lider konumdadır. NATO, Soğuk Savaş sonrası geliştirdiği yeni strateji anlayışında Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Kimliğinin geliştirilmesini desteklediğini belirtmiştir. Rusya'nın iç ve dış politikalarının gidişatının belirsizliği, Avrupa'nın ABD'nin Avrupa'nın güvenliğinin bekçisi olmaya devam etmesini garanti altına alma ihtiyacını artırmaktadır.²⁰⁰

BAB ve NATO arasında BMGG oluşturulması ve Fransa'nın NATO ile daha yakın bir askeri işbirliği içine girmesiyle birlikte, özellikle Batı Avrupalılar NATO'ya paralel bir askeri kuvvet oluşturmak için gerekli siyasi irade ve maddi kaynaklara sahip olmadıklarından, BAB'ın gelecekteki bir Avrupa ordusunun çekirdeğini oluşturması uzak bir ihtimal gibi görünmektedir. Dolayısıyla BAB, AGSK'nın oluşturulması ve AB'nin kendi çevresindeki krizlere karşı eşgüdümlü tepkiler vermesi için gerekli hazırlıkların yapılmasına en uygun platform olmaya devam edecektir²⁰¹. Bu sürecin birkaç yıl içinde tamamlanacağını ummak oldukça iyimser bir yaklaşımdır. 1996-1997 hükümetler arası konferansı ve onu takip eden

¹⁹⁹ Engin Erdem, "Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenliği", **Avrasya Dosyası**, Cilt.5, Sayı.4, Kış 1999, s. 199.

²⁰⁰ Çağrı Erhan, "Türk dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar", **Nato Stratejileri ve Türkiye**, Ed. Baskın Oran, İstanbul, 2005, s.571.

²⁰¹ Erdem, **a.g.e.** s. 199-200.

Amsterdam Antlaşması bu yüzden nihai kararlar olarak değil, BAB'ın rolünün yeniden tanımlanacağı, daha olgun ve güçlü bir Avrupa'ya yönelik olarak atılmış büyük bir adım olarak kabul edilmelidir.

3.2. BAB ORGANLARI

BAB Konseyi: Konsey BAB'ın temel organıdır ve değiştirilmiş Brüksel antlaşmasının VII. Maddesi uyarınca örgütlenmiştir. Görevi antlaşma, protokoller ve eklerde yer alan hususların gerçekleştirilmesini incelemektedir. BAB'a farklı statülerde üye olan 28 ülke aynı zamanda BAB Konseyi üyesidir.²⁰²

Bakanlar Konseyi: Konsey savunma ve dışişleri bakanları düzeyinde yılda iki defa toplanır. Bu toplantılar dışişleri ve savunma bakanlarını bir araya getirir ve gerekli görüldüğünde bakanlar ayrı ayrı toplanırlar. Başkanlık altı aylık dönemler halinde AB başkanlığı ile aynı dönemlerde üstlenilmektedir.

Daimi Konseyi: Teşkilatın yerleşik olduğu Brüksel'de Genel sekreter başkanlığında askeri temsilcilerin desteğiyle BAB üyesi ülkelerin atadığı büyükelçi düzeyinde daimi temsilcilerle toplanır. Bir bütün olarak örgütün her gün takip etmekle yükümlü olduğu işlerden sorumlu merkezi bir organdır. Gerekli olduğunda her zaman, normal koşullarda haftada bir esasına göre belirlenen takvimle toplanmaktadır.²⁰³

BAB Genel Sekreterliği: Brüksel'de yerleşik genel sekreter Konsey ile yan organlar arasındaki teması sağlar ve raporlar hazırlar. Daimi Konsey'e 10 tam üye ülkenin seçtiği Genel Sekreter başkanlık yapar.

Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü: Konseyin bir yan organı olan Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü, Konsey'in 13 Kasım 1989 tarihli kararı ile kurulmuş ve 1 Temmuz 1990 tarihine faaliyete geçmiştir. Üç ana görevi vardır. Statüsü ne olursa olsun BAB üyesi ülkeler, diğer Avrupa ülkeleri Amerika ve Avrupa güvenliğine

²⁰² Uğur Özgöker, *Uluslararası Siyasi, Askeri ve Ekonomik Örgütler*, Der Yayınları, İstanbul, 2006, s. 104.

²⁰³ Özgöker, *a.g.e.* s. 104.

ilişkin konulardaki tartışmalara katkıda bulunmak, araştırma yapmak ve analiz hazırlamakla görevlendirilmiştir. Özerk ve hükümetler arası bir organdır.²⁰⁴.

Konsey Çalışma Grupları, Daimi konseye çeşitli çalışma grupları yardımcı olmaktadır.

- **Konsey Çalışma Grubu:** Brüksel'deki BAB ulusal delegasyon temsilcilerinden oluşmaktadır. Genel sekreterlik üyeleri konseyin tüm toplantılarını hazırlar ve siyasi, kurumsal ve genel nitelikteki tüm sorunlarda yardımcı olur.

- **Siyasi-Askeri Grup:** 1994 Ocak ayında Atlantik ittifakı zirvesinde alınan Birleşik Müşterek görev kuvveti, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği kararından sonra konsey söz konusu kavramları birleştirerek Siyasi-askeri grup oluşturmuştur. Ortak Avrupa savunmasına ilişkin ilk belge 1994'te Noodwijk'de kabul edilmiştir. Ulusal delegasyonların siyasi ve askeri yetkililerinden oluşmaktadır.²⁰⁵

3.3. AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA KİMLİĞİ (AGSK)

Soğuk Savaş sonrasında, siyasal bölünmüşlüğü ortadan kalkan Avrupa'da entegrasyon ve işbirliği ilkeleri yayılmaya başlamıştır. Orta ve Doğu Avrupa'daki Sovyet hegemonyasından kurtulan ülkeler liberal ekonomi ve demokrasiyi benimseyip Avrupa Birliği'ne (AB) girme hesapları yaparken AB üyeleri de sürdürdükleri ekonomik bütünleşme hareketini daha da derinleştirerek siyasal bütünleşme yolunda adımlar atmak için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Değişen bu yeni ortam, NATO ve AB'nin birlikte hareket ederek Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) (European Security and Defence Identity-ESDI) açılımını gerçeğe dönüştürmelerini gerekli kılmıştır.²⁰⁶ AGSK'nin oluşum aşamasında birden fazla gelişmeden bahsedilebilir. Bunlardan bir tanesinin BAB Maastricht Zirvesi olduğu bilinmektedir. 1991 Aralık ayındaki Maastricht BAB Bakanlar toplantısında, üye devletler AGSK'yi kabul etmiş, BAB'ın NATO'nun Avrupa ayağı ve savunma

²⁰⁴ Özgöker, a.g.e. s. 105.

²⁰⁵ Özgöker, a.g.e. s. 105.

²⁰⁶ B.Esra Çayhan, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye", **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, No 3, 2002, s. 47.

bileşeni olarak görev yapmasını öngörerek savunma konularında daha fazla sorumluluk ihtiyacının olduğuna ilişkin bir deklarasyon yayınlamışlardır.²⁰⁷ BAB içinde Planlama Hücresi oluşturulması, daha yakın askeri işbirliği geliştirilmesi, savunma bakanlarının sürekli toplanmaları gibi önemli adımlar da atılmış ve AB-BAB-NATO üçgeninin arasındaki asimetrinin, bu üç kurumun çalışmasına engel olma ihtimalini yok etmek ve aralarında tutarlılık sağlamak için BAB içinde tam üyelikten başka statüler de geliştirilmiştir.²⁰⁸ 1992 Kasım ayında yapılan BAB Roma Bakanlar Konseyi toplantısında ise belirlenen bu statülere devletlerin davet edilmesi aşamasına geçilmiştir. Böylece Yunanistan tam üye olurken; Türkiye, Norveç ve İzlanda, ortak üye; Danimarka, Avusturya, Finlandiya, İsveç ve Hollanda gözlemci; Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovenya, Slovakya ve Slovenya ise ortak partner statüsü almışlardır.²⁰⁹ Ancak 2004 yılındaki tam üyelik sonrasında bu ülkelerin statüsü değişmiştir. Maastricht Antlaşması henüz yürürlüğe girmeden önce, 19 Haziran 1992 tarihinde Bonn yakınlarındaki Petersberg'de toplanan BAB üye devletleri Dışişleri ve Savunma Bakanları ise, BAB'ın temel yasası niteliğinde olan ve Birliğin operasyonel rolünün güçlendirilmesini içeren Petersberg Bildirisi'ni yayınlamışlardır. Bildiri'nin, BAB'ın, AB'nin savunma kolu olarak geliştirilmesinde ve NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirilmesinde çok önemli bir yeri olduğu değerlendirilmektedir. Bu bildiri ile, Birlik'in gelecekteki gelişmesi belirlenmiş ve Washington Anlaşması'nın ve Değiştirilmiş Brüksel Antlaşması'nın 5. maddesinin gerektirdiği ortak savunmaya verilecek destek üzerinde uzlaşmıştır. Yine bildiriyle, BAB üyeleri, konvansiyonel silahlı kuvvetlerinden gerektiği kadar BAB yetkisi altındaki askeri görevlere tahsis etmeye hazır olduklarını bildirmişlerdir. Birliği'nin üstleneceği asıl görevler, yeni uluslararası konjonktüre uygun olacak şekilde yeniden tanımlanarak kolektif savunma dışı görevler olarak belirlenmiştir. "Petersberg Görevleri" olarak bilinen bu görevler bildiri'de belirtilmiştir. Bu esaslar, çalışmanın kuramsal çerçeve bölümünden hatırlanacak olan 'Yumuşak Güvenlik' ilkelerine dayanmaktadır.²¹⁰ AGSK oluşturma planlarının devam ettiği sırada en yoğun tartışma konusu, oluşumun NATO bünyesinde mi yoksa NATO'nun dışında mı gerçekleştirileceği odaklıydı. AGSK'nın NATO içinde ve BAB ile oluşturulması

²⁰⁷ Çakmak, a.g.e. s. 183-184.

²⁰⁸ Çakmak, a.g.e. s. 183-184.

²⁰⁹ Türker, a.g.e. s. 56-57.

²¹⁰ Dedeoğlu, a.g.e. s. 261.

ABD'nin Avrupalı müttefiklerine zaman zaman dillendirdiği arzusunu da ortaya koymaktadır. AGSK'nın amacı, AB çerçevesinde ortak bir savunma politikasının gerçekleştirilmesi ve NATO çerçevesindeki savunma ile tutarlı, ortak bir savunma politikasının oluşturulması olarak belirlenmiştir. AGSK'nın Avrupa'nın güvenliğine dair kıta-içi bir yapılanmanın ortaya çıkışı ile Avrupa ile Atlantik-ötesi ilişkilerin yürütülmesinde temel şart olma özelliğini ifade ettiği söylenebilir. Brüksel Zirvesi'nde ayrıca, BAB'ın NATO'nun olanaklarını kullanabileceği kabul edilerek geçiş döneminde NATO'nun komuta-kontrol, haberleşme olanakları ve birliklerinden BAB yararlanırken, NATO da AGSK'nın kendi eksenini etrafında gelişmesini sağlamış olacaktır.²¹¹NATO, AGSK, BMGG ile tüm yeni misyonlara cevap verebilmek için kuvvetlerin daha fazla operasyonel esnekliğe sahip olmalarını ve müttefik olmayan ülkelerin de entegrasyon imkanını amaçlamaktadır. BMGG, aynı zamanda BAB tarafından kullanılacak ayrılabilir ama ayrılmadan konuşlandırılabilir karargâhlar sağlamayı amaçlamaktadır. Roma Zirvesinde 1991 yılında kabul edilen stratejik kavram kendinden önce gelen kavramlardan büyük değişiklikler gösterir. NATO tarihinde ilk kez bir stratejik kavram kamuoyuna açık bir metin olarak sunulmuş, meclislerin, strateji uzmanlarının, gazetecilerin ve halkın eleştirisine açık hale getirilmiştir.

1991 Kasımında Roma toplantısında kabul edilen bu strateji ana olarak eski düşmanlıkları bir yana bırakarak çatışma yerine işbirliğine gitme konusunu vurgulamıştır. Bu kavrama göre, NATO'nun ana amacı üye devletlerin güvenliğini sağlamak, buna ek olarak ise, güvenliği tüm Avrupa'yı kapsayacak şekilde genişletmek ve geliştirmektir.²¹²AGSK, ilk kez 1994 NATO Brüksel Zirvesi'nde ortaya atılan bir açılamdır. AGSK oluşturma düşüncesinin altında Avrupalı devletlerin Soğuk Savaş sonrası Avrupa'da değişen güvenlik algılamalarına paralel bir şekilde daha fazla sorumluluk üstlenerek NATO içerisindeki etkinliklerini arttırmak istemeleridir. AGSK daha çok askerî-teknik bir düzenleme olarak ortaya çıkmaktadır. Avrupa'nın güvenliği bağlamında Avrupalı devletlerin daha fazla sorumluluk almaları için kendilerinde olmayan gücü NATO imkân ve kabiliyetlerinden faydalanarak sağlamaları amacıyla AGSK ortaya konulmuştur.

²¹¹ İlhan Uzgel, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Baskın Oran (der.) **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, İstanbul: İletişim Yayınları, C 2, 2004, s. 312.

²¹² Çakmak, a.g.e. s. 184-186.

1994 Brüksel ve 1996 Berlin’de yapılan NATO toplantıları AGSK konusunda önemli gelişmelerdir. Bu bildirimlerde BAB-NATO işbirliğine önemle değinilmiştir. Bu işbirliğinin amacı; AGSK’nin ek bir harcama yapılmadan, NATO imkân ve kabiliyetlerinin BAB tarafından kullanılarak gerçekleştirilmesinin sağlanmasıdır. Bu zirvelerde bu yönde yolunda kararlar alınmıştır²⁰⁹. Bu şekilde temelleri atılan BABNATO ilişkisinde Berlin zirvesinden sonra, NATO’nun BAB liderliğindeki operasyonlara vereceği desteğin, bütün görevleri karşılayabilecek şekilde uyarlanması için yapacağı düzenlemeler tanımlanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır;

NATO’nun kuvvet ve yetenek geliştirmesi ile ilgili yeni savunma planlanma yöntemleri içinde, BAB gereklerinin göz önünde bulundurulmak.

BAB’nin Kuzey Atlantik Konseyi’nin onayıyla kullanmak isteyebileceği NATO varlık ve yeteneklerini belirleyecek yöntemler oluşturmak.

NATO içinde, BAB’nin politik kontrolü ve stratejik yönetimi altındaki bir operasyonu hazırlamak, desteklemek, komuta etmek ve yürütmek için kullanabilecek, çok uluslu Avrupa komuta düzenlemeleri yapmak.

NATO desteği ile yürütülen bir BAB operasyonunda gerek duyulan es güdümü sağlayacak danışma ve bilgi paylaşma düzenlemelerini yapmak.

BAB görevleri için askeri planlama ve tatbikatlar geliştirmek²¹⁰. Bütün bu düzenlemelere rağmen ortaya çıkması muhtemel sorunlar şunlardır;

Hangi kuruluşun (NATO veya BAB) harekâtı yürüteceğine kim karar verecek?

NATO üyelerinin NATO’nun 5. maddesini sekteye uğratacağına inandıkları bir imkân devri durumunda ne olacak?

NATO sadece karargâh imkânlarını mı verecek, yoksa birlik tahsisi de yapacak mı?

İmkânlar tahsis edildikten sonra bir ülke için daha öncelikli bir durum ortaya çıkarsa tahsis ettiği imkânlarını nasıl geri çağıracak?

Diğer kuruluşlar tarafından yürütülen bir operasyonda, NATO imkânlarının uygun kullanıldığı nasıl denetlenecek?

Diğer kuruluşlar tarafından NATO imkânları kullanılarak icra edilen başarısız bir harekâtın NATO'nun itibarına etkisi ne olacak?

AGSP'yi Rusya açısından ele aldığımızda, ABD'den farklı bir bakış ortaya çıkacaktır. Komünist Rusya'nın dağılmasından sonra Avrupa ile çeşitli platformlarda yakınlaşma gerçekleştirmeye başlamıştır. AGSP, Rusya tehdit olarak değerlendirilerek oluşturulmamıştır.

Bu durum ise başlı başına olumlu bir başlangıç için yeterli olabilir. AGSP'nin oluşturulması yolundaki adımlar, Rusya tarafından ABD'nin içinde olmadığı bir savunma yapısının oluşturulması açısından bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Rusya'da AB'nin AGSP'ne ilgi yüksek düzeyde olsa dahi, temel işbirliği noktasını sadece AGSP kapsamında ele almak yanlış olacaktır. Güvenlik alanında bazı işbirlikleri yapmak öncelikli olarak AB tarafından başlatılmıştır. 2000 Paris zirvesinde "Avrupa'da politik ve güvenlik alanlarında diyalog ve işbirliğinin geliştirilmesi" konusunda bildiri yayınlanmıştır.

Rusya AB ilişkileri ABD'li uzmanlar tarafından, Rusya tarafından AB ile iyi ilişkiler geliştirilerek, ABD'nin Avrupa kıtasından dışlanması ve ittifak ilişkilerinin zedelenmesi için girişimler olarak değerlendirilmiştir. Fakat aslında tamamen farklıdır. Moskova'nın politikaları Avrupa ile daha güçlü ekonomik ilişkiler geliştirmek üzere tasarlanmıştır.

3.4. AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASININ OLUŞUMU

Avrupa Savunma Topluluğunun 1954 yılında ortadan kalkmasından sonra savunma konuları genel olarak Avrupalılar için tabu olarak görülmüştür. NATO'nun tek güç olması nedeniyle İkinci dünya savaşı sonrasında Avrupa Güvenliğini sağlamak amacıyla atılan ilk adım Mart 1947'de imzalanan Dunkirk antlaşması olduğu konusuna daha önceden değinilmişti.²¹³ Soğuk savaş döneminde Avrupa

²¹³ Türker, a.g.e. s. 50.

güvenliğini beş ana dönem halinde incelemek gerekirse bu dönemler temel eğilimlerdeki değişimlerin gözlemlendiği 1945-1952, 1954-1962, 1962-1968, 1968-1978 ve 1978-1987 dönemleri olarak özetlenebilir. 1945 ile 1952 yılları arasındaki dönemde geçmişte Almanya'yı durdurma konusunda başarı sağlayamayan ulusal güvenlik konusundaki egemenlik anlayışının aşılmasına çalışılmıştır. Bu kapsamda, uluslararası ve uluslar üstü güvenlik yapılanmaları oluşturulmaya çalışılmıştır. 1952 yılı ardından Avrupa Savunma Topluluğu dış politika koordinasyonu ile desteklenen ortak bir savunma sistemi oluşturmak amacıyla kurulmuş ancak Fransa'nın antlaşmayı kendi meclisinde onaylatamaması, bu projeyi başlamadan sona erdirmiştir.²¹⁴ 1954-1962 yıllarında savunma politikaları ise, Fransa'nın olumsuz tavrı nedeniyle ciddi bir gelişme gösterememiştir. 1962-1968 arası dönemde ise ABD'nin NATO'yu dönüştürmeye çalıştığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde Avrupa'nın NATO kuvvetlerinde daha fazla yer alması konusu gündeme gelmiştir. Bu süreç ise NATO'nun Avrupa ayağının oluşturulması konusunu gündeme getirmiştir. 1968-1978 arasındaki dönemde Harmel Raporu ertesinde ittifak yeni bir caydırma ve yumuşama dönemine girmiştir. Bu dönemde Avrupa'ya özgü güvenlik yaklaşımları iki boyutta ortaya çıkmıştır. Yükün paylaşılmasında bir araç ve NATO içinde Avrupa'nın sesinin yükseltilmesi Avrupa'nın gelişmekte olan ekonomisi, ABD'nin yaşadığı iktisadi güçlükler ve Bretton sisteminin çöküşü ABD'nin bakışını iktisadi hale getirmiştir. 1978 ile 1987 arasındaki dönemde ise güvenlik konusunda Atlas aşan ilişkilerde kırılmalar meydana gelmiştir. ABD'nin SSCB ile yaptığı antlaşmalar ve ABD'nin kendi başına hareket etme yönündeki tavrı bu dönemde etkili olmuştur.²¹⁵ AGSK, NATO bünyesinde ortaya konulan bir girişim iken AGSP ise kesin çizgilerle AB çerçevesi ile sınırlandırılmış bir oluşumdur. AGSK, NATO içerisinde geliştirilmek amacıyla çerçevesi belirlenen bir proje olup AGSP ise daha sistemli ve planlı bir yapılanmayı öngörmektedir. AGSK, NATO ve Avrupa koşullarının yönlendirdiği fiilî bir gerçekliği ifade ederken AGSP ise AB tarafından Avrupa güvenliğinde daha fazla söz sahibi ve daha etkin olabilmek amacıyla askerî güç oluşturma yönündeki girişimlerin bir göstergesidir. AGSP'nin ortaya çıkışı ve gelişiminde AGSK oluşumunun önemli rolü olmuştur. Bu iki yapılanmanın birbiriyle uyumlu ve güçlü bir işbirliği temeline dayalı olarak yürütülmesinde AGSK'nin ileriye dönük açılımlarının ABD tarafından kabulü büyük önem arz etmektedir.

²¹⁴ Türker, a.g.e. s. 51.

²¹⁵ Türker, a.g.e. s. 52.

Nitekim AGSK ve AGSP oluşum süreçlerine bakıldığı zaman ABD Kongresi'nin iki yapılanmayı uzlaştırıcı dış politika eğilimlerinin ne derecede etkili olduğu görülecektir. Nitekim ABD'nin NATO Parlamenterler Toplantılarındaki Meclis Delegasyon üyelerinden Douglas Bereuter 1999'da NATO Madrid Parlamenterler Toplantısındaki konuşmasında Avrupa savunmasının güçlendirilmesi amacıyla ortaya konulan gerek AGSK gerekse AGSP'na yönelik olarak NATO ile AB arasındaki iletişimin artırılması, işbirliğinin güçlendirilmesi ve ilişkilerde şeffaflığın sağlanması gerektiğini belirtmiştir.

AB'nin AGSP geliştirmesi yolunda ilk büyük temel adımın Maastricht Antlaşması ile başladığı söylenebilir. Yaklaşık kırk yıl süren Avrupa'nın inşası sürecinde, ODGP'ye varan yolun, siyasi birliğin temel taşlarından birinin, 'Dış Politika Alanında Avrupa İşbirliğine İlişkin Hükümler'le ATS içinde düzenlenmiş olduğu görülür. Ancak, AT üyelerinin her ne kadar uluslararası siyasi konularda işbirliği yapma ve ulusal diplomalarının diyalog yürütme gayreti olmuş olsa da, Maastricht Antlaşması'na kadar hiçbir antlaşmada ODGP hedefine yer verilmemiştir. Maastricht Antlaşması ile ise ODGP, ASİ'nin yerini almıştır ve Birlik yapısı içinde ayrı bir hükümetler arası sütun oluşturulmuştur. Gerçekten de daha önce genel nitelikli her dış politika sorunu konusunda birbirlerine bilgi vermek, danışmak, tutum ve ulusal girişimlerinde diğer üyeleri de hesaba katmakla yükümlü olan ve kendilerinden Topluluğun bütünü için ortak ilke, tutum ve hedefler geliştirerek uluslararası ilişkilerde uyumlu ortak hareket imkânlarını artırarak etkinliklerini sınırlayacak eylem ve tutumlardan kaçınmaları beklenen üyeler, AB'yi kurarak önemli bir dönüm noktası haline gelen, Şubat 1992'deki Maastricht Zirvesi'nde imzalanarak 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren AB Antlaşması ile daha bağlayıcı sorumluluklar yüklenmişlerdir.

3.4.1. AGSP İŞLEYİŞİ VE YAPISI

AGSP, uzlaşmaya dayanan saf bir hükümetler arası politikadır. Oybirliği zorunludur, ne olursa olsun nitelikli çoğunluk için tolerans yoktur, üye devletler oylamayla yenilmezler veya kendi istekleri dışındaki operasyonlar için güçlerini ortaya sürmeleri ve masrafları karşılama hususunda zorlanamazlar. Bir uzlaşma yoksa ortak bir politika da yoktur.

3.4.1.1. YÜKSEK TEMSİLCİ

Amsterdam Antlaşması'nın 26. maddesi ile oluşturulan ODGP Yüksek Temsilciliği, ODGP konularında, AB Başkanlığı'na yardımcı olmakla görevlendirilirken; bu görevi kapsamında ODGP ile ilgili siyasi kararların uygulanması, hazırlanması ve formülasyonuna katkı yapmak ve gerektiğinde AB Konseyi Başkanlığı'nın istemiyle AB Bakanlar Konseyi adına hareket ederek üçüncü kişilerle siyasi bir diyalogu yürütmekle yetkilendirilmiştir.²¹⁶ İlk olarak Javier SOLANA tarafından yürütülen bir pozisyon olan ODGP Yüksek Temsilciliği gelir. Başlangıçta Fransa tarafından önerilen, bu yeni işlev, Haziran 1997'de Amsterdam Antlaşması'yla oluşturulmuş ve esasen Maastricht Antlaşması'nda zaten var olan Konsey Genel Sekreteri'nin işlevlerine eklenmiştir. Yüksek Temsilci ile bağlantılı olarak, daha sonraki yıllarda AGSP'nin, özellikle Konsey Sekreterliği'ne yüklediği artan politika oluşturma ve uygulama yüküyle bas etmek amacıyla ilave organ ve pozisyonlar meydana getirildi.²¹⁷

3.4.1.2. GENELSEKRETER YARDIMCILIGI

Genel Sekreter ve Genel Sekreter Yardımcısı başkanlığa yardım eden, örgütle ilgili tüm seviyelerdeki Konsey çalışmasının hazırlıklarını yapan ve bu çalışmanın diğer biçimde yürütmesini sağlayan Konsey Genel Sekreterliği'nden sorumludurlar. Yüksek temsilcinin yönetimi altında bulunan Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü (DİGM), üç önemli konuyu içine alır: dış ekonomik ilişkiler, ODGP coğrafi işleri ve Güvenlik Savunma Politikası için “siyasi-askeri yapı”.²¹⁸ Konsey'i ve ona bağlı organları tüm çalışmalarında desteklemek yanında, DİGM, kendi yetkisine giren alanlarda Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşlar arasındaki politik diyalog ve çalışma ilişkisinin hazırlanması, yönetilmesi ve izlenmesinden sorumludur. Halen özellikle Birleşmiş Milletler, Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, NATO ve Avrupa Konseyi ile ilişkiler güçlendirilmektedir. Amsterdam Antlaşmasına ilişik bir deklarasyon ile kurulan “politika planlama ve erken uyarı birimi” yani Politika Birimi'nin adı Politika ve Güvenlik Komitesi olarak değiştirilmiştir. Bu komite Yüksek Temsilcinin sorumluluğu altındadır. Politika ve Güvenlik Komitesi'nin personeli Konsey

²¹⁶ Şalcı, a.g.e. s. 131.

²¹⁷ Şalcı, a.g.e. s. 131.

²¹⁸ Uğur Özgöker, “Avrupa Birliği Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”, <http://www.subconturkey.com> 2009 Subat koseyazisi Avrupa Birliği Ortak Dış ve Güvenlik Politikası II.html.

Sekreterliği, üye devletler, Komisyon ve Batı Avrupa Birliği (BAB) tarafından sağlanır. Konsey Genel Sekreterliği nezdinde görevlendirilen üye devletlerin askeri uzmanlarından oluşan Avrupa Birliği Askeri Kadrosu (ABAK), doğrudan doğruya yüksek temsilciye bağlıdır. ABAK'ın görevi, ulusal ve çok uluslu Avrupa güçlerinin belirlenmesi dahil, kriz yönetim operasyonları için erken uyarı, durum değerlendirilmesi ve stratejik planlama sağlamak ve yardım ettiği Askeri Komite tarafından verilen talimatlara göre politikaları ve kararları uygulamaktadır.

3.4.1.3. ÜYE DEVLETLER

AB Antlaşmasında üye devletler, ortak dış ve güvenlik politikasını, sadakat ve karşılıklı dayanışma ruhu içinde etkin biçimde, kayıtsız şartsız desteklemeyi taahhüt etmişlerdir. Üye devletler, ODGP ile ilgili herhangi bir konuyu Konseyde gündeme getirebilir ve bu konuda Konseye öneriler sunabilir. Üye devletler, kendi ulusal politikalarının ortak tutumlara uygun olmasını temin ederler. Genel olarak Başkanlık tarafından savunulan bu ortak tutumlara uluslararası forumlarda destek verirler. Uluslararası kuruluşların ve konferansların görüşmelerine katılmayan başka üye devletlere, ortak çıkarları ilgilendiren bütün konularda bilgi verirler. Üye devletler ortak eylemleri desteklemeyi taahhüt ederler. Yurt dışındaki diplomatik servisleri, ortak tutumların ve ortak eylemlerin uygulanmasını ve bunlara uyulmasını sağlamak için işbirliği yaparlar. Konsey Sekreterliği, Komisyon ve üye devletlerin başkentleri, mesaj alışverişi yapmalarına ve danışmalarda bulunmalarına imkân veren şifreli bir haberleşme sistemi yoluyla sürekli bağlantı içindedirler. Aday ülkeler de, şifreli bir bilgisayar şebekesi yoluyla Konsey Sekreterliğine bağlıdırlar.²¹⁹

²¹⁹ Uğur Özgöker, "Avrupa Birliği Ortak Dış ve Güvenlik Politikası", [www.subconturkey.com2009Subatkoseyazisi-Avrupa Birliği Ortak Dış ve Güvenlik Politikası II.html](http://www.subconturkey.com2009Subatkoseyazisi-Avrupa%20Birliği%20Ortak%20Dış%20ve%20Güvenlik%20Politikası%20II.html).

3.4.1.4. SİYASİ VE GÜVENLİK KOMİTESİ

AB Avrupa Konseyi'nin 7-8 Aralık 2000 tarihleri arasında Nice'de yapılan Zirvesi'nde AB'nin Askeri Yapısı belirlenmiştir. Bu yapı;

- Siyasi ve Güvenlik Komitesi (PSC),
- AB Askeri Komitesi (EUMC),
- AB Askeri Personeli (EUMS)'dir. Siyasi ve Güvenlik Komitesi (PSC), AB'yi oluşturan Antlaşmanın 25. maddesinde belirtilen bütün görevleri yerine getirecektir.

Bu kapsamda; ODGP alanında uluslararası gelişmeleri dikkatle izleyecek, Konsey'in isteği ile ya da kendi isteği ile konsept belirleyip politika üretilmesine yardım edecektir. AB'yi oluşturan antlaşmanın 207. maddesine önyargısız olarak kabul edilen politikaların uygulanmasını denetleyecektir. ODGP içerisindeki konular hakkında diğer Komiteler için rehberlik sağlayacak ve aynı zamanda Yüksek Temsilci Genel Sekreter ile Özel Temsilciler arasındaki ilişkileri düzenleyecektir. Siyasi ve Güvenlik Komitesi aynı zamanda Askeri Komiteye rehberlik edecek, Askeri Komite'nin düşünceleri ve önerilerini inceleyecek ve gerekli durumlarda bu Komitenin yerini alacaktır.²²⁰ Kriz yönetiminde sivil kuruluşların düşünceleri, bilgi ve tavsiyelerini alacak ve rehberlik edecektir. Siyasi ve Güvenlik Komitesi aynı zamanda konunun ana hatlarını göndereceği raporlarda detaylı olarak açıklayacak ve kendi yeteneğince ve antlaşmalarda belirtilen formlarda siyasi diyaloga liderlik edecektir. Siyasi ve Güvenlik Komitesi, AB'nin krize askeri müdahalesinin siyasi kontrol ve stratejik yönünü inceler bunun sonucunda düşünceleri Askeri Komite'nin tavsiyeleri temelinde özellikle komuta, operasyon konsepti, operasyon planı ve diğer stratejik askeri opsiyonlar şeklinde Konsey'e sunulur ve Konsey tarafından gerekli değerlendirmeler yapılır. Savunma ve Güvenlik Komitesi aynı zamanda gelişmeler paralelinde Yüksek Temsilci Genel Sekreterliği'nin durum merkezindeki aktiviteleri yönetir. Kriz yönetimine ilişkin uygun bilgi ve istihbarat sağlar.²²¹

²²⁰ Şalcı, a.g.e. s. 132.

²²¹ Şalcı, a.g.e. s. 132.

3.4.1.5. AVRUPA BİRLİĞİ ASKERİ KOMİTESİ

Askeri Komite (EUMC) bütün AB ülkelerinin savunma konusundaki en üst düzey yetkililerinden veya uygun olduğu takdirde onların askeri temsilcilerinden oluşmaktadır. Askeri personele yön verirken Siyasal ve Güvenlik Komitesine askeri konularda tavsiye vermekte ve önerilerde bulunmaktadır. Başkanı, üç yıllık bir dönem için seçilmektedir ve savunma boyutları olan kararlar alınacağı zamanlar Konsey toplantılarına katılır. Askeri Komite'nin bir özelliği de, bazı üyelerinin ayrıca NATO'nun Askeri Komitesi'nde yer almasıdır. AB üye devletleri arasında askeri danışma ve işbirliği için oluşturulmuş bir forumdur. Siyasi güvenlik komitesi yaptığı askeri tavsiyeler aşağıdaki konularla ilgilidir:²²²

- Askeri yönleriyle kriz yönetimi teriminin geliştirilmesi
- Kriz yönetimi operasyonları ve durumlarının siyasi kontrolü ve stratejik yönüne ilişkin askeri yönler
- Potansiyel krizlerin risk değerlendirmesi
- Özellikle sonraki idaresi sırasında, kriz durumu ve etkilerinin askeri boyutu
- Üzerinde anlaşmaya varılan prosedürlere göre yetenek hedeflerinin değerlendirilmesi ve gözden geçirilmesi
- AB'nin, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO üyeleri, aday ülkeler, diğer ülkeler ve NATO dâhil diğer kuruluşlar ile askeri ilişkileri Operasyon ve tatbikatların maliyet tahmini Avrupa Birliği Askeri Komitesi, AB Askeri Personeli tarafından geliştirilen stratejik askeri seçenekleri değerlendirir, değerlendirmesi ve tavsiyeleri ile birlikte Siyasal ve Güvenlik Komitesine iletir. Komitenin atama ile göreve gelen, orgeneral rütbesinde daimi bir Başkan bulunur. Başkan, tüm AB Askeri Komitesi toplantılarına başkanlık eder, SGK' ne katılır gerekli durumlarda. Savunmaya etkisi olabilecek Konsey toplantılarına da iştirak eder. Ayrıca kriz

²²² Uğur Özgöker, "Avrupa Birliği Ortak Dış ve Güvenlik Politikası", <http://www.subconturkey.com2009Subatkoseyazisi>, Avrupa Birliği Ortak-Dış ve Güvenlik Politikası II.html.

yönetimi hususunda, askeri konularda, AB Yüksek Temsilcisine danışmanlık yapar.²²³

3.4.1.6. AVRUPA BİRLİĞİ ASKERİ PERSONELİ

Helsinki Zirve Sonuç Bildirisi'nde belirtildiği gibi, AB Askeri Personel organizasyonu AGSP'de AB liderliğindeki operasyonların yürütülmesi dahil, askeri bilgi ve destek sağlar. Bu amaçla AB Askeri Personeli, ulusal ve uluslararası kuvvetlerin kimliklendirilmesini gerçekleştirir. Aynı zamanda Petersberg Görevleri için askeri personel erken uyarı, durum değerlendirmesi ve stratejik planlamalar yapar. AB Askeri Personeli'nin rol ve nitelikleri şunlardır:²²⁴

- AB'nin askeri yeterliliğinin kaynağıdır,
- AB Askeri Komitesi ile AB'nin askeri kaynakları arasında ilişki kurar, Askeri komite tarafından yönlendirildiği takdirde AB'nin organlarına askeri personel verir,
- Erken uyarı niteliğini sağlar. Kriz yönetimi konsepti ve genel askeri strateji açısından planlamalar ve değerlendirmeler yapar ve önerilerde bulunur,
- Askeri Komite'nin kararlarını ve tavsiyelerini uygulamaya koyar,
- AB liderliğindeki bütün operasyonlarda AB'nin ister kendi yetenekleri, isterse NATO'nun imkân ve yetenekleri ile yapılınsın Askeri Komite'yi durum değerlendirmesi ve stratejik planlama konularında destekler,
- Ayrıntılandırma, değerlendirme ve yetenek hedeflerinin gözden geçirilmesini sağlar, üye ülkelerin NATO Savunma ve Planlama Prosedürü ve Barış İçin Ortaklığın Planlama ve Değerlendirme Prosedürüne uygunluğunu sağlar.

3.4.1.7. AVRUPA BİRLİĞİ UYDU MERKEZİ

BAB tarafından 1993 yılında oluşturulan SATCEN' in merkezi, İspanya'nın Torrejon kentindedir. Merkezin görevi AB ve üye devletler için uydu görüntülerine ve bilgilerine dayanan analiz ve belgeleri sağlamaktır. Bunun yanında Petersberg

²²³ Uğur Özgöker, "Avrupa Birliği Ortak Dış ve Güvenlik Politikası", <http://www.subconturkey.com> 2009 Subat koseyazisi, Avrupa Birliği Ortak Dış ve Güvenlik Politikası-II.html.

²²⁴ Şalcı, a.g.e. s. 135.

Görevleri gibi misyonlar da Birliğe destek sağlamaktır. Üstlendiği görevler şunlardır.²²⁵

- AB'nin ilgi alanı olan bölgelerin genel güvenliğini gözetim altında tutmak,
- Antlaşmaların doğrulanmasına ve teftişine destek vermek,
- Silahlanma ve nükleer yayılmanın kontrolüne destek vermek,
- Denizlerle ilgili gözetim/kontrol,
- Çevreyle ilgili gözetim/kontrol,
- Uluslararası terörizmle savaşa destek vermek,
- İlgili kuruluşların uygulamalarını desteklemektir. (AB, NATO, EUCORPS vs.)

Avrupa Birliği Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü (EUISS) Özerk statüsü ve entelektüel bağımsızlığı ile EUISS hiçbir şekilde ulusal çıkarları savunmamakta veya temsil etmemektedir. Amacı stratejik tartışmaları zenginleştirmek ve Birliğin çıkarlarını sistematik olarak artırmak için Avrupa Güvenlik Kültürü'nün yaratılmasına yardımcı olmaktır. EUISS, ODGP' nin gelişimine üç fonksiyonu ile katkıda bulunmaktadır.²²⁶

3.4.2. AGSP OPERASYONLARI

Avrupa Birliği Kopenhag Zirvesi'nde NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanımını konusundaki sorunların çözülmesi üzerine, AGSP kapsamındaki harekâtlara 01 Ocak 2003 tarihinde Bosna-Hersek'te başlayan AB Polis Misyonu ile başlamıştır. Bu harekâtların büyük çoğunluğu polis misyonu ve hukukun üstünlüğü gibi yumuşak güvenlik kavramı içinde sayılabilecek harekâtlardır. AGSP

²²⁵ Şalcı, **a.g.e.** s. 136.

²²⁶ Şalcı, **a.g.e.** s. 136.

kapsamında şimdiki kadar icra edilen, hâlen devam eden ve başlamasına karar verilen harekâtlar şunlardır:²²⁷

- A Avrupa Birliği Polis Misyonu (Bosna-Hersek)
- B Concordia Harekâtı (Makedonya)
- C Proxima Polis Misyonu (Makedonya)
- Ç Artemis Harekâtı (Demokratik Kongo Cumhuriyeti)
- D Kinshasa Polis Misyonu (Demokratik Kongo Cumhuriyeti)
- E Themis Hukukun Üstünlüğü Misyonu (Gürcistan)
- F Althea Harekâtı (Bosna-Hersek)
- G Lex Tümüleşik Hukukun Üstünlüğü Misyonu (Irak)
- Ğ EUPAT AB Polis Tavsiye Timi (Makedonya)
- H EUPOL COPPS AB Polis Misyonu (Filistin)
- I EUBAM Refah AB Sınır Destek Misyonu (Filistin)
- İ EUFOR RD Congo, AB'nin MONUC'a Destek Harekâtı (Demokratik Kongo Cumhuriyeti)
- J EUSEC DR Congo AB Güvenlik Sektörü Reformu Misyonu (Demokratik Kongo Cumhuriyeti)
- K AB'nin AMIS H'ye Desteği (Sudan)
- L Aceh İzleme Misyonu (AMM) (Endonezya)
- M Moldova ve Ukrayna'ya Sınır Desteği Misyonu

Harekâtların ayrıntılarına girilmeden önce harekâtların finanse edilmesi için oluşturulan ve ATHENA adı verilen finans mekanizmasının incelenmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir. ATHENA Finans Mekanizması: Avrupa Birliği'nin

²²⁷ Türker, a.g.e. s. 115.

askerî veya savunmaya yönelik harekâtlarının ortak masraflarını finanse edebilmek amacıyla 23 Şubat 2004 tarihinde ATHENA adı verilen bir finans mekanizması oluşturulmuştur.²²⁸ATHENA'nın işletilmesinden Yönetici, Harekât Komutanı (her bir harekât için atanan komutan) ve Muhasebeci sorumludur. Bahse konu personel Özel Komite'nin otoritesi altında görev yapmaktadır. ATHENA ayrıca AB'nin mevcut idarî yapılarından mümkün olan en geniş ölçüde yararlanabilmektedir. Özel Komite, harekâta iştirak eden üye devletlerin temsilcilerinden oluşmaktadır. Oy hakkı olmaksızın bir AB Komisyonu temsilcisi Özel Komite toplantılarına iştirak eder. Özel Komite bir harekâta ilişkin harcamaları tartışırken, harekâta iştirak eden üçüncü devletler de çalışmalara iştirak edebilir. Ancak bu devletler oylama oturumuna katılamaz ve oy kullanamazlar. Harekât Komutanı yada temsilcisi çalışmalara iştirak eder, ancak onun da oy hakkı bulunmamaktadır.²²⁹AB Konsey Başkanlığı Özel Komite'yi toplantıya çağırarak toplantıya başkanlık eder. Yönetici bu toplantılarda sekreter ya görevini yürütür. Yöneticinin de oy hakkı bulunmamaktadır. Özel Komite kararlarını oybirliği ile alır. Harekâtlara ilişkin bütçelerin onaylanması da Özel Komite'nin görevleri arasındadır. Concordia Harekâtı: AB, Makedonya'da Concordia harekâtını başlatmıştır. Bu, AB'nin icra ettiği ilk askerî harekâttır. AB güçleri NATO'nun "Allied Harmony" isimli harekâtı devralmışlardır. Concordia'nın amacı, Makedonyalı Slavlar ve Arnavutlar arasındaki çatışmayı önlemek ve Ağustos 2001'de üzerinde anlaşmaya varılan Ohrid Çerçeve anlaşmasının uygulanmasını sağlamak suretiyle Makedonya'da istikrarlı bir ortamı oluşturmaktır.²³⁰Proxima Polis Misyonu: Concordia harekâtı, 15 Aralık 2003 tarihinde sonlandırılmış ve bu harekâtın devamı niteliğindeki Proxima polis misyonu başlatılmıştır. Makedonya Başbakanı Branko Crvenoski'nin GSYT Javier Solana'ya yaptığı davet üzerine, 29 Eylül 2003 tarihinde Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi'nin aldığı bir Ortak Eylem kararı ile bu misyon başlamıştır. Yaklaşık 200 kişiden oluşan bir polis misyonu olan Proxima kapsamında üniformalı personel şu bölgelerde görev yapmışlardır: Üsküp, Tetovo, Kumanovo, Gusitvar ve Ohrid. Misyonun başında Tuğgeneral Jürgen Paul Scholz bulunmuştur. Devletlerin bu misyon için görevlendirdikleri personel sayısı (Tablo1-2)'da görülmektedir.²³¹AB üstlendiği bu operasyonlarda bir "aşamalı ilerleme" yaklaşımı takip etmiştir. AB, üye

²²⁸ Türker, a.g.e. s. 115.

²²⁹ Türker, a.g.e. s. 116-117.

²³⁰ Türker, a.g.e. s. 116-117.

²³¹ Türker, a.g.e. s. 117.

olmayan ülkelerle birlikte çalışarak istikrarlı operasyonel çerçeve de polis görevine (EUPM) başladı. Bu görev devam ederken, Makedonya'ya yakın bir bölgede operasyonel kapasiteyi arttıracak askerî bir kriz yönelimi görevi EUPM'yi takip etmiştir. *Concordia* olarak bilinen operasyon, imkân vermeyen bir çevrede yürütülmüş ve "Berlin-plus" Anlaşması'na dayanarak hem AB hem NATO olanaklarından yararlanılmıştır. Bir sonraki görev olan *Artemis* Operasyonu, NATO olanaklarına dayanmayan, gerçekten örnek olarak yürütülen ilk AB askerî kriz yönetimi olmuştur. Kapsam olarak küçük olmasına ve az sayıda AB ülkesinin gerçek anlamda askerî birlik sağlamasına rağmen görev, esnek olmayan bir çevrede sürdürülmüştür. 2003'teki dördüncü AGSP görevi olan *Proxima* ile AB, operasyon ihtiyaçlarına göre harekât sahasındaki hazırlık yeteneğini ispatlamıştır.

AB ÜYESİ DEVLETLER

Ülke	Toplam
Almanya	25
Avusturya	3
Belçika	6
Çek Cumhuriyeti	3
Danimarka	6
Finlandiya	8
Fransa	24
GKRY	4
Hollanda	15
İngiltere	7
İrlanda	2
İtalya	13
İspanya	10
İsveç	11
Letonya	2

Litvanya	2
Lüksemburg	1
Macaristan	5
Polonya	3
Portekiz	1
Slovenya	5
Yunanistan	9
TOPLAM	165

Tablo 1. Devletlerin Proxima Misyonu'na Katılım Durumu, 13 Aralık 2004

Üçüncü Devletler	
Ülke	Toplam
İsviçre	3
Norveç	5
Türkiye	8
Ukrayna	5
TOPLAM	21

Tablo 2. Devletlerin Proxima Misyonu'na Katılım, 13 Aralık 2004

Proxima misyonunun amacı, Makedonya'nın Avrupa ve uluslararası standartlarda bir polis gücü geliştirmesine katkı sağlamak olarak belirlenmiştir. Misyon daha ziyade örgütlü suçlarla mücadele eden Makedonya hükümetini destekleme konusuna odaklanmıştır. *Proxima* bu kapsamda aşağıdaki konularda destek sağlamıştır.²³²

- Hukuk ve düzenin sağlamaştırılması, örgütlü suçlarla mücadele ve hassas alanlara odaklanma.
- İçişleri Bakanlığı'nın kapsamlı bir reforma tabi tutulması.
- Daha geniş bir Avrupa'da bütünleşik bir sınır yönetiminin bir parçası olarak sınır polisinin oluşturulması.
- Nüfus içinde güven veren bir yerel polisin oluşturulması.
- Polisiye güvenliğin sağlanması alanında komşu devletlerle işbirliğinin geliştirilmesi.

İlk yıl için misyonun AB'ye maliyeti, başlatma maliyeti olan 7,5 milyon avro ile birlikte toplam 15 milyon avro olmuştur. Yapılan tüm harcamalar AB bütçesinden karşılanmıştır Proxima Polis Misyonu 14 Aralık 2005 tarihinde tamamlanmıştır. Artemis Harekâtı: *Artemis* harekâtı AB'nin Avrupa dışında ve NATO imkân ve kabiliyetlerini kullanmaksızın icra ettiği ilk harekât olma özelliğine sahiptir. *Artemis* harekâtının amacı, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin kuzeydoğusunda bulunan bir bölge olan Ituri'deki büyük ölçekli insani ve sivil krizi önlemek olarak belirlenmiştir. Askerî harekât BM Genel Sekreteri'nin çağrısı üzerine AB tarafından 12 Haziran 2003 tarihinde başlatılmıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin 30 Mayıs 2003 tarihinde aldığı 1484 sayılı karara istinaden başlatılan Artemis harekâtı, Bunia'daki insani durumun ve güvenlik şartlarının istikrarına katkı sağlamaya çalışan bir harekâttir.²³³ Kuvvet, çoğu Fransız 1800 askerden teşkil edilmiştir. Bu harekât 01 Eylül 2003 tarihinde sona ermiştir. Kuvvete ait son personel görevi 18000 kişilik çok uluslu bir BM misyonu olan MONUC'a devrederek Bunia'dan ayrılmıştır. Fransa bu harekâta "çerçeve" devlet olmuştur. Tümgeneral Neveux AB Harekât Komutanı ve

²³² Türker, a.g.e. s. 117.

²³³ Türker, a.g.e. s. 118.

Tuğgeneral Thonier AB Kuvvet Komutanı olarak atanmışlardır. Her iki general bölgedeki AB Özel Temsilcisi İtalyan Aldo Ajel-lo ile yakın işbirliği içinde görev yapmışlardır. Planlama Karargâhı Fransa'da Paris yakınlarındaki Centre de Planification et de Conduite des Operations'da (CPCO), Harekât Karargâhı, bir adet ileri karakolu Bunia'da bulunacak şekilde Uganda'nın Entebbe şehrinde konuşlanmıştır. Fransa'ya ek olarak İngiltere ve İsveç muharip birliklere destek sağlamışlardır. Belçika ve Almanya ise muharip olmayan kuvvetler sağlamış, AB üyesi olmayan Kanada, Güney Afrika ve Brezilya da Belçika ve Almanya'yı desteklemiştir.²³⁴ Kinshasa Polis Misyonu: 20 Ekim 2003 tarihinde Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DKC), devlet kurumlarının korunması ve iç güvenlik faaliyetlerinin güçlendirilmesi amacıyla bir Birleşik Polis Birimi'nin (BPB) kurulmasına yardım etmesi için Avrupa Birliği'ne talepte bulunmuştur. 15 Aralık 2003 tarihinde AB Politika ve Güvenlik Komitesi (PGK), AB'nin BPB'nin oluşturulmasına üç koldan katkıda bulunabileceğini ifade etmiştir: eğitim merkezinin rehabilitasyonu ve yenilenmesi; BPB'nin eğitimi; ilk eğitim safhasını müteakiben BPB'nin görevlerini icrası sırasında izlenmesi, denetlenmesi ve BPB'ye kılavuzluk yapılması. 09 Aralık 2004 tarihinde Avrupa Konseyi, Kinshasa misyonunun Ocak 2005 başında başlatılmasına, bu zamana kadar da planlama timinin bölgeye gitmesine karar vermiştir.²³⁵ Birleşik Polis Birimi Mart 2005'te tam operasyonel hâle gelmiştir. Kinshaa misyonu 2005 yılında yapılması öngörülen seçimlere kadar izleme, kılavuzluk etme ve tavsiyelerde bulunma faaliyetlerine devam edecektir. Misyon yaklaşık 30 kişilik bir personelden oluşmaktadır. Misyonun başında Portekizli Adilio Custodio atanmıştır.

3.4.3. AGSP SORUNLARI VE BEKLENTİLER

AB üye devletlerinde güvenlik ve savunma alanında bütünleşme konusunda genel bir siyasi irade eksikliği gözlenmektedir. Siyasi iradedeki eksikliğin çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bilindiği üzere ABD, AGSP'ye çok sıcak bakmamaktadır. Wallerstein'in AGSP konusunda Batı Avrupa'nın ABD'nin engellemelerine neden karşı çıkmadığına ilişkin bir yorumuna bakıldığında, bunun sebepleri arasında ilk

²³⁴ Türker, a.g.e. s. 118.

²³⁵ Türker, a.g.e. s. 118.

olarak Avrupa'da ABD'ye 'minnettar' yaşlı bir kuşak olduğunu ve ABD'ye karşılık ödemek istediklerini; ikinci olarak Avrupa'da ABD ile birlikte uygar olmayan halkların taleplerine karşı durmak gerektiğine inananların olduğunu; üçüncü ve bu çalışmanın konusu bakımından asıl önemli olarak ise Avrupalıların siyasi birliktelikte daha ne kadar ileriye ve ne hızla gitmeyi arzu ettikleri konusunda tam emin olmamalarını saydığı görülür.²³⁶ Bu son sebep, siyasi irade eksikliğinin varlığını destekleyen bir görüş olarak ileri sürülebilir. Nitekim Kagan'ın ileri sürdüğü görüşe göre de, AB'nin etkin bir uluslararası aktör olamamasının kapasite ve beceri sorunu değil, irade ve isteğin eksikliğidir.

Benzer şekilde, Avrupa Parlamentosu Güvenlik ve Savunma Alt-komitesi Başkanı Karl von Wogau'nun, AGSP'nin geleceği ile ilgili hazırlamış olduğu bir raporda, AGSP'nin gelişmesinin önündeki en büyük engel olarak üye devlet hükümetlerinin bu yöndeki siyasi isteksizlikleri gösterilmektedir. 13/07/2006 tarihinde AGS ve AGSP'nin geleceği konusundaki Avrupa Parlamentosu Oturumunda, Wogau'nun aktardığına göre, Konsey'de savunma Direktörü Claude-France Arnaud, AB içinde yeteneklerin etkin kullanılmadığını, konu askerin hayatını riske atmaya gelince siyasi direncin oluşarak üye devletlerde siyasi irade eksikliğinin ortaya çıktığını, bunun da yeteneklerde ve bütçede sorun yarattığını söylemiştir. Yine raporda, bu görüşün, bu toplantıya katılan Avrupa Parlamentosu üyeleri ve uzmanların çoğu tarafından da paylaşıldığı belirtilmektedir.²³⁷ Bir diğer husus olarak üyeler arasındaki farklılıklar sayılabilir. Üyeler arasındaki farklılıklar, gerçekten de AB'nin ciddi bir uluslararası örgüt olmasının yolunu engellemektedir. Bunu aşabilmek ve istikrar ve güvenliği sağlayabilmek için AB, politikalarını ortaklaşa olarak kabul edilen küresel bir bakış açısıyla oluşturmalıdır. Zira AB, ancak bu şekilde ortak tabanlı olarak oluşturduğu projelerde başarılı bir Avrupa güvenlik mimarisi oluşturabilir.²³⁸ AB'nde ileride önemli operasyon yürütürken sorun olabilecek en temel eksiklik, askeri yetenekler konusudur. Bu nedenle konuşlandırılabilirlik, hareket kabiliyeti, sürdürülebilirlik ve etkin müdahale için AGSP'nin askeri yönünün güçlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Üye devletler silah altında yaklaşık 1.8 milyon kişi bulundurmalarına rağmen, bu kuvvetlerin

²³⁶ Sevilay Kahraman, "Irak Krizi'nin ODGP Üzerine Etkileri", *ATAUM Bülten*, Kış-Bahar 2003, s. 5

²³⁷ Kahraman, *a.g.e.* s. 5-6.

²³⁸ Hans-Georg Ehrhart, "What model for CFSP?" *Chaillot Papers* No.55, Paris Institute for Security Studies, Ekim 2002, s. 21-22.

sadece yüzde 10-15'ini yurtdışı görevler için konuşlandırabilmektedir. Çünkü üyelerin çoğu silahlı kuvvetleri zorunlu askerlik sistemine dayandırmakta ve devlet sınırlarının korunmasına öncelik vermektedir. Bununla beraber Avrupa, askeri birliklerini ve bu birliklerin teçhizatlarını uzak mesafelere taşıma imkânlarına da sahip değildir. Bunun da ötesinde konuşlandırılabilir kuvvetlerin sayısının sınırlı olması AB'nin Birlik sınırları dışındaki askeri operasyonları sürdürebilme becerisini azaltmaktadır²³⁹ Bu ayrılıklar görüş farklılıklarını tetiklemekte, aynı zamanda üyeler arasında kara veya deniz ülkesine sahip olanlar, küçük-büyük ülkesi olanlar, federalist-statik yaklaşımlılar, küreselci ya da yerel (global-localist), kuzeyde-güneyde bulunanlar vb. şeklindeki ayrımlardan da kaynaklanmaktadır. Bu konudaki sorunun en başta, AB'nin içinde AGSP'nin en temel göreviyle ilgili uzlaşımın bulunmaması olduğu söylenebilir: 'NATO'nun destekleyici kolu mu, yoksa bağımsız bir AB gücü mü, yoksa yalnızca barış koruma ve insani yardım yapan bir kuvvet mi?' Bunların hangisi yönünde çalışma yapılacaktır? Bu konuda fikir birliği olmadıkça diğer konular zaten baştan ilerleyememeye mahkum olacaklardır. AB içinde; Kuzey-Güney, Doğu-Batı, İngiltere ve diğerleri, geleneksel-merkez sol, eski-yeni, küçük-büyük ülkeler arasında, ciddi nitelikteki yaklaşım farklılıklarının günümüzde varlığını koruması ve "Avrupalı" üst kimliğinde birleşmemeleri durumu, ortak bir tavır takınılmasını engellemektedir.²⁴⁰

Ancak hiç şüphe yoktur ki AGSP'nin gelişimi için gerekli olan yeterli operasyonel kabiliyet ile desteklenmiş bir kurumsal yapının işleyebilmesi, ancak güvenlik politikası, amaçları, çıkar ve risk tanımları ve onlara karşı nasıl hareket edileceğine dair görüşlerde uzlaşma ile gerçekleşebilir. Uzlaşma ise üyeler arasında görüş birliği olmasını gerektirir. Şu durumda, AB içinde, savunma politikalarının sınırları konusunda görüş birliği olmamasının ve bunun da ortak politikalar üretmemeye yol açmasının başlıca sorunlardan olduğu ifade edilebilir. Bir süre Polonya Dışişleri Bakanlığı da yapmış olan, 1991-2002 yılları arasındaki SIPRI Başkanı Rotfeld'in ifade etmiş olduğu gibi, güvenlik politikalarında tekrar millileşme ve bu politikayı ortak hale getirememeye, bölgesel ve ulusal güvenliğin en büyük

²³⁹ Tunçsiper, **a.g.e.** s. 137.

²⁴⁰ Şanlı Bahadır Koç, "Savaş Saatinin Tik-Takları. AB'nin Irak Pozisyonu Türkiye ve ABD", **Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Bülteni**, Ocak 2003.
<http://www.avsam.orggunlukbultenarşiv-20032901.htm.amerika>,

tehditlerindedir.²⁴¹ AGSP'ye sorun çıkartan diğer bir husus, güvenlik ve savunma politikasının net rolü konusunda Londra ve Paris arasında ortaya çıkan belirsizliktir. İdeolojik açıdan, İngiltere hala, AGSP'yi Avrupa'nın askeri imkânlarını iyileştirecek ve arkasından Atlantik-Ötesi bağlantıyı kuvvetlendirecek bir yol olarak görmektedir. Fransa ise, buna rağmen, uzun dönemde Avrupa'nın bağımsız savunma gücüne sahip olabileceğine ve bunun olması gerektiğine inanmaktadır. Maastricht Antlaşması ile AB'nin ortak politikaları arasına sokulan dış politika ve güvenlik konuları, uluslar üstü yönetim mekanizmalarının dışında bırakılmıştır. Dış politika ve güvenlik konuları ile ilgili karar alma sürecinde hükümetler arası konferanslar sistemi benimsenmiştir. Bu anlamda, tek bir Avrupa Dış ve Güvenlik Politikası'ndan çok üye ülkeler arasında işbirliğine ve koordinasyona vurgu yapılmıştır. Bu durum, tek bir üye devletin ODGP kararlarının uygulanmasını engelleyebileceği anlamına gelmektedir.²⁴² Bu temel sorunu çözülmemeyince, AB, küreselleşmenin tüm tehlikelerine açık, zengin fakat savunmasız bir serbest ticaret bölgesi olmaktan öteye gidemeyecek, üyelerin bir bölümü güvenliklerini AB dışında arayacaklardır. Bu durum da AB'nin aşması gereken zorlukların arasında olacaktır.²⁴³ Irak Krizi'nde İngiltere, İspanya, İtalya, çoğu Doğu Avrupa devleti bir tarafta, Fransa, Almanya, bazı daha küçük devletler ise diğer tarafta yer almışlardır. 29 Nisan'da Brüksel'deki; Fransa, Almanya, Lüksemburg ve Belçika'nın bir araya gelerek Avrupa savunma birliğinin ihtimalini görüştükları mini-zirvede, az sayıda devlet arasında güçlendirilmiş işbirliği fikrinin gündeme gelmesi söz konusu olmuştur. Bu dört devlet tarafından, isteyen üyelerin askeri güçlerini geliştirmeleri, savunma konusundaki sorunlarda görüşlerini paylaşmaları ve birleşik silahlanma kurumu kurabilmeleri fikri dile getirilmiştir. Ancak, İngiltere, İspanya, İtalya gibi diğer devletlerden oluşan safın, bu inisiyatife tepki olarak kendi yapılarını oluşturma ihtimali sebebiyle bu mini askeri ittifak modelinin devam etmediği görülmektedir. AGSP gelişmesi ne yönde olursa olsun askeri operasyonların çok-uluslu olacakları kesindir ve silahların standardizasyonunun önemi gitgide artmaktadır. Ayrıca, yükselen maliyetler ile bütçe kısıtlamalarının aralarındaki fark da zamanla açılmaktadır. Buradaki sorun, mali olmanın yanısıra yapısaldır da. Şöyle ki, birçok

²⁴¹ Nicholas Moussiss, **Avrupa Birliği Politikaları Rehberi**, Mega Pres, İstanbul, 2004, s. 134-137.

²⁴² Şükrü Gürkan Şalçı, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 159-160.

²⁴³ Ali Karaosmanoğlu, "AGSK Açısından Türkiye-AB İlişkileri", **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Yıl 4 Sayı 14 Şubat, Mart, Nisan 2001, s. 156-166.

Avrupa devletinin silahlı kuvvetleri küçültülmekte olduğundan bunların ulusal pazarları yeterli büyüklükteki ölçek ekonomisini sağlayamamakta ve eğer devletler üretimlerini yalnızca kendi ihtiyaçlarıyla sınırlandırıyorlarsa özellikle de kompleks silah sistemlerinde silahın birim maliyeti çok yüksek olmakta, böylelikle de ulusal düzeyde yapılan reformlar bu tür sorunları gidermede yeterli olamamaktadır. Dolayısıyla, Avrupalı devletlerin tek seçeneklerinin kaldığı söylenmektedir: Eğer yetkin silahlı kuvvetler ve kayda değer bir savunma endüstrisi kurulmak isteniyorsa silahlanma işbirliği konusunda sıçrama niteliğinde büyük bir gelişme gösterilmelidir.²⁴⁴ AB'nin Ortak Dış ve Savunma Politikası ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası kurumsallaşma noktasında çok yavaş ilerlemektedir. Zira ODGP bütçesi oldukça düşük düzeydedir Savunma ve güvenlik alanına bütçeden daha fazla para ayrılması demek, halkın refah seviyesinin ve yaşam kalitesinin düşmesi demek olacağından, AB üyesi ülke vatandaşları da bu tarz girişimlere karşı çıkmaktadır. Avrupalıların güvenliklerine eskiye nazaran daha fazla mesai harcadıkları malumdur. Ancak Avrupalıların güvenliklerini sağlayabilmeleri için daha fazla kaynak tahsis etmesi ve daha fazla kararlılık göstermesi gerekir.²⁴⁵

Nükleer savaş tehdidinin ortadan kalkması, geleceğin savaşlarının oluşacağı çevrenin farklı yapısı, askeri unsurların muharebe yeteneklerini kullanmasından ziyade müzakerenin bir unsuru olarak kullanmak istemesi, AB'nin siyasal gücü ile askeri gücü arasında orantısal bir bağ olmayışı AB'yi bir askeri güç oluşturmak için harekete geçiren nedenlerden birkaçıdır. Bu maksatla belirlediği amaca yaklaştıracak uygun görev türleri belirlemesi, bu ortamda ABD'nin yeni muharebe anlayışına benzer güç oluşturma gayreti AB'nin yapabilecekleri ve yapmayı istedikleri arasındaki farkı henüz ortadan kaldırmaya yeterli değildir. Siyasal olarak kat ettiği mesafeye rağmen askeri yeteneklerin geliştirilmesi konusunda sorunlarla karşılaşmaktadır. Bunlardan en önemlisi bütçe sorunlarıdır.

Halen AB ordularında 1,8 milyon asker silâh altındadır. Ancak bu askerlerin yalnız 170.000 kadarı gerçek muharip er olup, bunlarında 50.000'i ciddi savaş koşullarında hemen sevk edilebilecek durumdadır. Konuşlandırılabilirlik açısından AB ordularının toplamının sadece %10'u yurtdışına konuşlandırılabilir olmasına

²⁴⁴ Karaosmanoğlu, a.g.e. s. 157-160.

²⁴⁵ Şalcı, a.g.e. s. 161.

karşın, ABD için bu oran %75'tir. AB-ABD kıyaslaması yapıldığı durumda, AB üye ülkelerinin gerçek askeri yeteneği ABD'nin yaklaşık % 10'u kadardır.²⁴⁶

Askeri çevreler Avrupa Güvenlik Stratejisi (AGS) gibi bir harekât konsepti olan kuvvetin en az 150.000 seviyelerine çıkarılması gerektiğine işaret ederler. Ayrıca bunun dışında kalan öteki kuvvetlerinde, düşük yoğunluklu çatışma veya barış gücü gibi görevlerde kullanılacak düzeye getirilmesi gerekir. Bu tür görevler ancak, birbirleriyle uyumlu ve istekli güçlerin işbirliği ve AB'nin kararlı bir komuta organizasyonu yoluyla olasıdır. Bu durum şu an için ümit vaat etmemektedir.²⁴⁷

Günümüzde artan bölgesel nitelikteki etnik çatışmalar, AB güçlerinin çatışmasız özellik gösteren normal barış gücü görevlerinin çok daha ötesinde, yüksek yoğunluktaki çatışmalarda kullanılabilmelerini gerektirir. Bu kuvvetlerin değişik ülkeler koalisyonu olarak esnek komuta çerçevesinde hazırlanmasını gerekli kılar. Bu başarıyı sağlayacak öteki yardımcı unsur nitelikli ve sürekli istihbarat edinilmesidir.

Bu bakımdan NATO ve Amerikan güçlerinin yetenek ve deneyimlerine AB güçlerini uyarlamak zorunlu bir husustur. Diğer yandan AB tarafından oluşturulacak koalisyon güçleri içerisinde, küçük ve büyük ülkelerden sağlanan kuvvetler arasında, nitelik ve nicelik açısından önemli farklılıklar vardır. Bu farklılıklar çözümü zor sorunları da beraberinde getirecektir.²⁴⁸

Fransa ve pek çok diğer AB üyesi ülkede askeri kuvvetler çok sıkı bir denetim yapısı ile sivil yönetime bağlıdır. Bu nedenle siyasi karar alma süreci, silahlı kuvvetlerin hazırlanma, konuşlandırılma, harekât alanında harekete geçme süre ve seklini fazlasıyla etkilemektedir. 25 üyeli birliğin bütün ülkeleri için düşünüldüğünde durumun güçlüğü daha iyi anlaşılır.²⁴⁹

²⁴⁶ "European Defence-Industrial and Market Issues Towards an EU Defence Equipment Policy", (2003),

Brussels, s. 5, http://www.ec.europa.eu/enterprise/sectors/defence/documents/index_en.htm

²⁴⁷J.Y. Haine, "AGSP ve NATO", **AB Güvenlik ve Savunma Politikası**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2005.

²⁴⁸ Haine, **a.g.e.** s. 129.

²⁴⁹S. Rynning,, "French Military Doctrine in the 1990", s, http://www.ciaonet.org/wps/rys/01_rys01.pdf, s. 34-35.

Kosova'daki çatışmada ittifak içinde yaşanan kriz, Amerikalıların havada büyük üstünlüğe sahip olmasına rağmen, Avrupalıların sonradan planlanan hedeflere saldırılarda onay almak için yaptıkları siyasi müzakerelerden kaynaklanmaktadır²⁵⁰. Amerikalılarda ise bu hedeflere saldırılıp saldırılmayacağına bir asker ve politik danışmanları karar vermektedir.

BAB, 2001 yılında AB'nin içine yetki transferinde bulunduğundan beri yeni bir güvenlik aktörü haline gelmiş ve güvenlik sorununu çözümlmek için kriz yönetiminden uzun vadeli istikrara, hızlı askeri müdahalelerden polis gücü operasyonlarına geniş bir araçlar dizisiyle güvenlik politikasını çevrelemiştir.²⁵¹

Nükleer güç olmaktan, konvansiyonel güç olmaya geçiş, soğuk savaşın bölgesel savunma stratejilerinden hareket yeteneğine sahip birliklerle, sorunlu bölgelerde etkin olma sürecine geçişi temsil etmektedir. Bunu gerçekleştirebilmesi için asgari olarak birkaç önemli eksiğini gidermesi gerekmektedir. Bu eksiklikler;²⁵²

-Konuşlandırılabilirlik: 1,8 milyon asker olmasına karşın ancak %10- 15'lik kısmı yurtdışına konuşlandırılabilir.

-Hareket Kabiliyeti: Hareket kabiliyetinin artması için stratejik konuşlandırılma ihtiyaçlarını giderme yönünde daha fazla yatırıma gerek vardır. Ayrıca kara muharebe araçlarının modernizasyonu, hareket kabiliyetinin artması için önemlidir.

-Sürdürülebilirlik: Askeri harekâtın devamlılığı değerlendirildiğinde 60.000 kişilik müdahale kuvveti hedefi, konuşlandırılmış birlikler, eğitim ve ihtiyat olarak daha büyük bir yapıyı oluşturmaktadır.

-Etkin Müdahale: Birliklerin güvenliği için üstün teknoloji gerektiren silah sistemleri gerekmektedir.

-C4ISR: Komuta, kontrol muhabere, bilgisayar sistemleri, istihbarat, kesif, gözetleme imkân kabiliyeti günümüz muharebe sahasının en önemli unsurlarıdır.

²⁵⁰ Şalcı, a.g.e. s. 163.

²⁵¹ Haine, a.g.e. s. 129.

²⁵² S. Rynning,, "French Military Doctrine in the 1990", s.34-35, <http://www.ciaonet.org/wps/rys01.pdf>.

-Stratejik Planlama: AB içerisinde farklı düşünce kuruluşları tarafından stratejik planlama yeteneklerine sahip olunması gerektiği yönünde fikir ortaya konulmuştur. Böylece ne tür görevler için kuvvet kullanacağı, dünyanın hangi bölgelerine müdahale edeceğini ve hangi AB üyesi olmayan ülkeler ile işbirliği yoluna gideceğini planlayabilir²⁵³ ve politika çeşitliliği sağlayabilir. NATO tarafından taahhüt edilen imkânlarla ek olarak, kendi geliştireceği imkânların, en ekonomik ve NATO tarafından temin edilme güçlükleri olan imkânlar olması²⁵⁴ en mantıklı hareket tarzıdır.

AB'nin kendi askeri gücünü geliştirmesi ve tasarladığı muharebe ortamına müdahale edebilmesi bu yeteneklerin başarısına bağlıdır. Eksikliklerinin bilincinde olarak, yetenek geliştirme konferansları ile önceliklerini belirlemiş ve geliştirilmesi gereken konuları gündemine almıştır. AB'nin özellikle taktik ve operatif sahada harekât yürütmesini zorlaştıracak eksikleri;

-Keşif İstihbarat Sistemleri: AB muharebe sahasında birlik konuşlandığı takdirde, Kosova veya Afganistan gibi bir bölgedeki kesif ve istihbarat faaliyetleri, birliklerin kendisine verilen görevleri başarılmasında büyük öneme sahip olacaktır. Bu yetenekler uzun menzilli insansız hava istihbarat araçları, yer izleme istasyonları, istihbarat uydusu platformları olarak hava keşif, erken uyarı, insan kaynakları istihbaratı, bölge ve arazi etütleri sağladığında, alan hâkimiyeti ve keşif görevi yürüten birlikler için esas bilgiyi teşkil edecektir. NATO'nun sahip olduğu AWACS yeteneği gibi imkânlarla sahip olmayı her seviyedeki askeri birlik arzu edecektir. Buna karşın, stratejik istihbarat toplama ve değerlendirme yeteneklerinin geliştirilmesi pek çok düşünür tarafından dile getirilmektedir.

-Vurucu Hava Gücü: AB üye ülkelerinin hava kuvvetleri, vurucu hava gücü olarak hem uçak hem de kullandığı güdümlü silah sistemleri açısından ABD'nin gerisinde olduğunu Kosova krizi sonrasında çok daha iyi anlamıştır. Bu yeteneği geliştirmek ve güdümlü silah sistemleri, hedef tanıma ve bu silah sistemlerinin atılacağı platform uçakların geliştirilmesi²⁴⁷²⁵⁵ çabaları mevcuttur.

²⁵³K. Schake, "Constructive Duplication, Reducing Eu Reliance On Us Assets, Centre for European Reform", s. 24, http://www.cer.org.uk/pdf/cerwp12_cd.pdf

²⁵⁴S. Rynning, "French Military Doctrine in the 1990", http://www.ciaonet.org/wps/rys01_rys01.pdf.

²⁵⁵Schake, **a.g.e.** s. 25.

Ayrıca insansız hava araçlarından da vurucu hava gücü unsuru olarak yararlanılması gündeme getirilmektedir. Ayrıca dünyada giderek artan terör olaylarına önlem almak ve hazırlıklı olmak, olası operasyonlarda doğru veriye ulaşmak için ortak istihbarat komitesi kurulması da AGSP'nin etkinliğini arttıracak araçların basında gelmektedir.

-Hava ve Deniz Ulaşım Sistemleri: Havadan yakıt ikmal uçakları, nakliye uçağı, Ro-Ro gemileri geliştirilmesi gereken eksikliklerdir. Havadan yakıt ikmal yeteneğini geliştirmek istemesi veya bu yönde girişimde bulunması, AB'nin küresel güçler dengesinin taraflarından biri olma yolunda çabasının bir göstergesi olarak görülebilir. Çünkü bu yetenek savaş uçaklarının kıtalararası uçuş ve muharebe yeteneğı kazanması anlamına gelmektedir. Nakliye imkânlarının artmış olması, daha hızlı ve daha etkili müdahale edebilmesi anlamına gelir. Avrupa silahlı kuvvetlerinin bir noktadan çatışma bölgelerine de acilen naklinin sağlanması, henüz ideal anlamda olası değildir.

-Geliştirilmiş Lojistik Sistemler: Ürün ve hizmetlerin tedarikinden, tamir, nakliye, kolaylık tesislerine kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Stratejik yığınaklanma dan, mal ve hizmetlerin tedarikine kadar pek çok konu lojistik ihtiyaçlar kapsamına girmektedir.

-Geliştirilmiş Entegre Haberleşme Sistemleri: Taarruz ve savunmaya yönelik elektronik harp yöntemleri, dost ve müttefik komuta kontrol ve istihbarat paylaşımı için muhabere sistemleri, farklı ulusların elektronik sistemlerini bütünleştirecek entegre elektronik sistemler ve bunlara ait güvenlik ve kriptolama sistemlerini içermektedir.

-Hassas Gdümlü Mühimmatlar: Akıllı ve yönlendirilebilen bomba yetenekleri geliştirilmesi, muharebe sahasının belirsizlikleri ve günümüz ayaklanma veya insanların yoğun olarak bulunduğu bölgede yapılan muharebelerde önem kazanmaktadır.

-AR-GE ve Tedarik: Avrupalı ulusların ve ulusal hükümetlerin savunma harcamalarına daha fazla kaynak ayırmak istemedikleri ve NATO savunma standartlarını yakalamak gibi bir kaygıları olmadığı açıktır²⁵⁶.

Bunun yanında AB üyesi küresel oyuncu olmak hevesindeki ülkeler, silah sanayi, önemli savaş araç gereç ve malzemeleri ve muharebenin yönetimini ve icrasını yerine getirecek olan planlama, yönetim ve muharip birlikler düzeyinde NATO veya ABD gibi bir kaynağa bağımlı kalmak istememektedirler.

Geleceğin Avrupa ordusunun önemli sorunlarından biri ortak silah sistemlerinin kullanılması gereğidir. Bu bağlamda; halen geliştirilmekte olan Eurofighter gibi çok amaçlı savaş uçağı ve Airbus A400M ağır nakliye uçağı benzeri ortak projelerin çoğaltılması ve Avrupa'nın ileri teknolojili, yaygın ve kendine yeterli bir savaş sanayine sahip olması gerekmektedir. Ancak bütün bunlar üye ülkelerin yıllık gayri safi milli hâsılasının en az %2'sini savunma harcamalarına ayırmaları gerektiğini ortaya çıkarmaktadır²⁵⁷. Stratejik araştırma kurumu RAND'ın hesaplarına göre, 50 bin kişilik bir ordunun alt yapısının oluşumu için 9 ila 25 milyar dolar kaynağa ihtiyaç bulunmaktadır.²⁵⁸

3.4.4. AGSP YE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Nükleer savaş tehdidinin ortadan kalkması, geleceğin savaşlarının oluşacağı çevrenin farklı yapısı, askeri unsurların muharebe yeteneklerini kullanmasından ziyade müzakerenin bir unsuru olarak kullanmak istemesi, AB'nin siyasal gücü ile askeri gücü arasında orantısız bir bağ olmayışı AB'yi bir askeri güç oluşturmak için harekete geçiren nedenlerden biridir. Bu maksatla belirlediği amaca yaklaştıracak uygun görev türleri belirlemesi, bu ortamda ABD'nin yeni muharebe anlayışına benzer güç oluşturma gayreti AB'nin yapabilecekleri ve yapmayı istedikleri arasındaki farkı henüz ortadan kaldırmaya yeterli değildir. Siyasal olarak kat ettiği mesafeye rağmen askeri yeteneklerin geliştirilmesi konusunda sorunlarla

²⁵⁶ Schake, **a.g.e.** s. 25

²⁵⁷ CUMHURİYET STRATEJİ, "AB Ordusu ve Sorunlarının Çeşitliliği", **Cumhuriyet Strateji**, 1 Ekim 2004.

²⁵⁸M., O'Hanlon, "Transforming NATO; The Role Of EU Forces", **International Institute for Strategic Studies Survival** Vol. 38, No. 3 Autumn 1997.

karşılaşmaktadır. Bunlardan en önemlisi bütçe sorunlarıdır. AB üyesi ülkelerin toplam 160 milyar avro savunma harcamasına karşın ABD'nin yıllık harcaması 390 milyar dolardır. İngiltere Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanan ve basına sızan bir rapora göre, yıllardır bütçesinde önemli kesintiler nedeniyle İngiliz Kraliyet Donanması'nın artık büyük bir savaşta rol oynayacak gücü kalmadığı, donanmanın yapılan bütçe kısıtlamaları nedeniyle tümüyle “yaslı ve operasyonel açıdan kusurlu” gemilerden oluştuğuna dikkat çekilmektedir. Raporda, “donanma, Irak savaşında üstlendiği görevi bile tekrarlayacak güçte değil” denilmektedir. Askeri uzmanlar, İngiliz donanmasının Irak savaşında oynadığı rolün orta ölçekli bir görev olduğuna işaret etmektedir.²⁵⁹ Günümüzde artan bölgesel nitelikteki etnik çatışmalar, AB güçlerinin çatışmasız özellik gösteren normal barış gücü görevlerinin çok daha ötesinde, yüksek yoğunluktaki çatışmalarda kullanılabilmelerini gerektirir. Bu kuvvetlerin değişik ülkeler koalisyonu olarak esnek komuta çerçevesinde hazırlanmasını gerekli kılar. Bu başarıyı sağlayacak öteki yardımcı unsur nitelikli ve sürekli istihbarat edinilmesidir. Bu bakımdan NATO ve Amerikan güçlerinin yetenek ve deneyimlerine AB güçlerini uyarlamak zorunlu bir husustur. Diğer yandan AB tarafından oluşturulacak koalisyon güçleri içerisinde, küçük ve büyük ülkelerden sağlanan kuvvetler arasında, nitelik ve nicelik açısından önemli farklılıklar vardır. Bu farklılıklar çözümü zor sorunları da beraberinde getirecektir.

Londra'daki Avrupa Reformu Merkezi başkanı Charles Grant, 2002 yılındaki bir çalışmasında uluslararası krizlerin Avrupa'yı utandırmak gibi bir alışkanlığının olduğunu ifade etmişti. Zira Benzer şekilde, Robert Kagan da bir Avrupa gücünün oluşturulmaya çalışılması çabalarının Avrupalılar için utanç meselesi olduğunu yazmıştır.²⁶⁰

Irak'ın Kuveyt'i zaptına karşı ortak ses olamayan Avrupa, ardından Yugoslavya'nın parçalanmasını engellemeye çalışmış ancak bunda da başarılı olamamıştır. Ancak tüm bunlara karşılık, AB'nin 11 Eylül olaylarına tepkisinin çok daha etkileyici olduğu söylenebilir. Saldırıların hemen ardından ve Afganistan'daki savaş sırasında AB'nin on beş üyesi ABD'yi desteklemek konusunda ortak tutum

²⁵⁹ HÜRRİYET, “İngiltere artık büyük bir savaşa giremez”, *Hürriyet*, 2 Aralık 2007.

²⁶⁰ Robert Kagan, *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*, New York, Alfred A. Knopf, 2003, s. 53.

takınmışlardır. Bu gelişmeye bakarak AB'nin artık uluslararası bir aktör haline geldiğini söylemek henüz erken olsa da, bu alanda daha olgunlaştığı söylenebilir.

Bu tarihten itibaren gelişmeler, Birlik kurumlarının geleceği üzerindeki, özellikle de Birliğin dış ve güvenlik politikasını belirlemesi üzerindeki politikaları etkilemiş olsa da, Birliğin AGSP konusundaki planlarında büyük değişiklik olmamış ve bu olayın etkisi en çok, AB'nin polis ve adli işbirliği konusundaki politikası üzerinde etkili olmuştur. AB'nin genel anlamda birleşmiş bir cephe oluşturma yeteneği ilk anda etkileyici olmasına rağmen, olaydan birkaç ay sonra, 2002 yazında ABD politikalarındaki değişiklikler ve Orta Doğu'daki gelişmeler, AB'nin 'birliği' ve Atlantik-ötesi işbirliğinin tekrar gerginleşmesine neden olmuştur.²⁶¹

AB için daha çok içişleri ve adalet politikası bağlamında sonuçlar doğuran 11 Eylül saldırıları, küresel ölçekli terörizm korkusu ve Avrupa'da ortak güvenlik ve dış politika geliştirme bağlamındaki ihtiyacın acili yetini ortaya koyması bakımından AGSP ile yakından ilgilidir²⁶², zira bu olay dış faktörlerden biri olarak Avrupa güvenliğini yakından etkilemiştir. Bu olayın ardından, hemen 24 saat içinde tarihte ilk kez Washington Anlaşması'nın 5. maddesi işletilmiştir.

AB liderlerinin 21 Eylül'de Brüksel'de topladıkları Olağanüstü AB Konseyi'nde terörizmin, dünya ve Avrupa için çok ciddi bir tehlike oluşturduğu ve buna karşı mücadelenin AB'nin öncelikli hedefi olduğu belirtilmiş, ABD'yle dayanışma ifade edilerek terörle mücadele için bir eylem planı ortaya koyulmuştur. Bu toplantıda, yukarıda belirtilen tüm gelişmelerin yanı sıra, ortak dış politika ve güvenlik politikasının gereksinimlerine ilişkin eksikliklerin tamamlanması ve operasyon kabiliyetine sahip bir AGSP oluşturulması yönündeki irade de ortaya konmuştur.

Şu halde, açık bir şekilde görülmektedir ki, 11 Eylül saldırısının, AB'nin ortak dış ve güvenlik politikasını geliştirme bağlamında tetikleyici bir etkisi olmuştur. 11 Eylül olaylarının, AB'nin, özellikle de istihbarat konusunda terörist faaliyetlere karşı zayıf olduğunu göstermesi üzerine (AB) bu eksikliklerini gidererek

²⁶¹ Charles Grant, "The Eleventh of September and Beyond: The Impact on the European Union", **The Political Quarterly**, Oxford, Blackwell Publishing, 2002, s. 135.

²⁶² Hakan Hanlı, "Yeni Dünya Düzeni: Global Terörizm: Psikolojik Savaş, Uluslararası ve Uluslar üstü Hukuki Boyutları", http://www.elegans.com.tr/arsiv/64_haber033.html.

bu konuda ilerleme kaydetme kararı almıştır. Bu açıdan bakıldığında, gerçekten de 11 Eylül'ün, AB'nin güvenlik konusundaki gelişimine olumlu yönde olan katkılarından bahsedilebilecektir.²⁶³

Zira genel olarak bakıldığında AB'de terörizmle mücadele adına iç güvenlik alanında radikal denilebilecek önlemlerin daha az tartışma ile ve süratli kararlarla uzlaşmaya varılarak kabul edildiği, 11 Eylül saldırılarının da AB'nin bu alandaki politikalarını ve bu politikalara yönelik tartışmaların içeriklerini değiştirdiği görülmektedir. Bir yönü ile 11 Eylül'den sonra Avrupa, iç güvenlik alanında hızlı bir entegrasyon sürecine girmiştir.²⁶⁴

Bunu biraz daha açmak gerekirse şunlar söylenebilir: Dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi, Batı'da da, 'terörizmin tanımı' üzerinde henüz anlaşılammış olsa da, en azından, ABD'ye yapılan terörist saldırılar, özellikle de AB tarafından göz ardı edilen bir hususu, Maastricht Anlaşması'yla birbirinden suni bir şekilde ayırmaya çalıştığı 'savunma' ve 'güvenlik' konularının birbirinden ayrılamaz olduğunu, AB'ye hatırlatmıştır. Zira Birlik, planlarını, kendi toprakları dışında meydana gelen çatışma veya sorunlara müdahale seçeneğiyle daraltmış bulunmaktaydı.²⁶⁵

Bu olay ise aynı sorunların kendi sınırları içerisinde de yaşanabilme ihtimalinin var olduğunu göstermiştir. Bununla beraber Soğuk Savaş boyunca Avrupa topraklarında önemli sayıda asker bulunduran ABD'nin terörizmle mücadele için hem asker ihtiyacından dolayı hem de maliyetini azaltmak amacıyla Avrupa'daki kuvvetlerini azaltması, 11 Eylül saldırılarının AB'nin gelişimine olumlu yöndeki bir diğer katkısı olarak değerlendirilebilir.²⁶⁶

Mart 2004'te Madrid'deki terörist saldırılar sonucunda terörizme karşı önlemler alma konusundaki gereklilik daha da fazla hissedilmiş, AB Konsey ve Komisyonu'nda hakim hale gelen düşünce, daha önce alınan önlemlerin yürürlüğe sokularak etkililiğin ve üye devletler arasındaki uyumun sağlanması, bilgi paylaşımı

²⁶³ Hakan Hanlı, "Yeni Dünya Düzeni: Global Terörizm: Psikolojik Savaş, Uluslararası ve Uluslararası Hukuki Boyutları", http://www.elegans.com.tr/arsiv/64_haber033.html

²⁶⁴ Mehmet Özcan, "AB'nin Küresel Terörle Mücadelesi", <http://www.usak.org.uk/junction.asp?mod=articles&stPrintArticleDetail?id=162&lm=58649&JLFD0932&lnR>

²⁶⁵ Maartje Rutten, "Stagnation of the ESDP", **ISS-EU Newsletter** n1, February 2002, http://www.iss-eu.org/new_analysis/analy013e.html

²⁶⁶ Grant, **a.g.e.** s. 136.

ve analiz kapasitesini geliştirmek ve daha operasyonel davranmak olmuştur. Üye devletler ile Europol, SitCen (Durum Merkezi) gibi merkezi birimler arasındaki istihbarat paylaşım azlığı ve güvensizlik de tartışılan konuların başına oturmuştur.²⁶⁷

Zaten bu saldırılardan sonra, 2001 Eylem Planı da revize edilmiştir. Dolayısıyla, AB'nin bu saldırılar sonrasında önceki bakış açısının değişmeye başladığı söylenebilir. Bunun en önemli neticesinin, askeri araçların terörizmle mücadelede bir araç olarak kullanılmasının yasal altyapısının AB Anayasası'nda ve ODGP'de yer almasının sağlanması olduğu söylenebilir. AB, terörizmle mücadelede polisiye yöntemlerin yanı sıra askeri yöntemlerin kullanılmasını öngörmeye başlamıştır. Ayrıca, AB, küresel terörizmle mücadelede hiç bir devletin tek başına yeterli olamayacağını düşündüğünden bu alanda uluslararası işbirliğinin önemini özellikle vurgulamaya başlamıştır.²⁶⁸

Böylelikle, 25 Mart 2004'te Brüksel'deki zirvede 5. maddenin uygulanma ve içişleri ve adalet bakanlarına bilgi sağlayacak ve üye devletlerin terörizmle mücadelelerini koordine edecek olan bir güvenlik koordinatörü atanması kararlarının alınmasına binaen, 11 Mart 2004'te Madrid'deki terörist saldırılarının da "Avrupalılaşma" sürecini hızlandırdığı söylenebilir.²⁶⁹ 11 Eylül sonrası küresel terörizmle mücadele, AB Konseyi tarafından öncelikli amaç ilan edilmiş ve Birlik terörizm tanımından terörizmin finansmanına kadar o zamana kadar görülmemiş büyüklükte yasal ve politik ilerleme kaydetmiştir.

Bu ilerlemelerden en önemlileri arasında; terörizme karşı bir strateji geliştiren Eylem Planı, artırılmış polis ve adli işbirliği ve üye devletlerde ortak bir terörizm mevzuatı oluşturmayı hedefleyen 'Terörizmle Mücadele Çerçeve Kararı' sayılabilir. Benzer şekilde, terörizmle mücadelenin suçla ilgili neredeyse tüm alanları etkilediği, suç kontrol, göç, iltica, yasadışı göç, sınır güvenliği konularında alınacak önlemlerle ilgili katalizör görevi gördüğü ve iç güvenlik ve adalet alanında entegrasyonu hızlandırıcı bir etken olduğu söylenebilir.

²⁶⁷ Hakan Hanlı, "Yeni Dünya Düzeni: Global Terörizm: Psikolojik Savaş, Uluslararası ve Uluslarüstü Hukuki Boyutları", <http://www.elegans.com.tr/siv64haber033.html>.

²⁶⁸ Mehmet Özcan, "AB'nin Küresel Terörle Mücadelesi", <http://www.usak.org.uk/junction.asp?mod=articles&PrintArticleDetailid=162&lm=58649JLFD0932> InR.

²⁶⁹ Daniel Keohane, "One Step Forward, Two Steps Back", <http://www.cer.org.uk/defence/index.html>, Haziran 2006.

Terörizmle mücadelede Europol'un yetki ve başarısı ile üye devletlerin polis ve adli birimleri ile ABD birimleri arasındaki yakın işbirliği de değinilmesi gereken diğer konulardır. Bu yakın işbirliği ve yapılan anlaşmalar bir yandan beraberinde birçok tartışmayı getirmekte, diğer yandan İçişleri ve Adalet alanının "Atlantik ötesileşmesi" olarak tanımlanabilmektedir.²⁷⁰

11 Eylül'e, Atlantik'in iki yakasının içe yönelik olarak vermiş oldukları reaksiyonun farklı olması ise, üzerinde dikkatle durulan bir konu olmamıştır. Avrupa'nın bir kısmı, kendi içinde yaşadığı terörizm deneyimi sebebiyle onunla istihbarat, adalet ve yaptırım alanlarında başa çıkabilecek mekanizmalara sahip olduğundan 11 Eylül'ün ardından sadece bu araçları güçlendirmiştir.

FBI ve EUROPOL'ün belirli anlaşmaları olmuş, Amerikan-Avrupa ortak tahkik takımları kurulmuştur. Fakat her halükarda 11 Eylül'ün Avrupa'daki yansımalarının ABD'dekinden farklı olduğu bir gerçektir. 1990 Schengen Antlaşması ile Maastricht Anlaşması'nın Adalet ve İçişleri sütunu, daha önce polis ve bilgi paylaşımı konusunda AB üyeleri arasında belli bir işbirliği sağlamaktaydı. 11 Eylül, bu işbirliğine daha fazla hız vermiştir.

Konsey, ortak bir Avrupa terörizm tanımı yapmış, terör suçlarının cezalarıyla ilgili olarak oyumlandırmalar yapılmış, terörist eylemlere karışmış örgüt ve kişilerin ortak bir listesi çıkarılmış, daha önce de sözü edilen Eurojust adlı, sınırlar ötesi suçların araştırılmasında yardımcı olması için yüksek düzey hakim ve savcılardan oluşan yeni bir birim kurulmuş ve Europol içinde terörizmle mücadele amacıyla Lahey'de 'Avrupa Polis Ofisi' kurulmuştur. Diğer yandan, sosyal alandaki kırılganlıkların azaltılması adına çabalar buna nispetle zayıf kalmıştır. Eylül 2001'deki Anti-terörizm Eylem Planı ise atılan bir diğer adımdır. Ancak, bu gelişmeler daha çok AB'nin üçüncü sütununda yer aldığından, bu noktada, sadece Atlantik'in iki ucunun farklı reaksiyonlara sahip olduğu, Avrupa'nın, istihbarat, adalet ve yaptırım konusunu daha ön plana aldığı²⁷¹, buna karşılık ABD'nin, koruyucu tedbirler de dahil olacak şekilde konuya daha geniş bir pencereden yaklaştığını belirtmenin yeterli olacağı düşünülmektedir. Avrupa'nın bu tehditle başa

²⁷⁰ Hakan Hanlı, "Yeni Dünya Düzeni: Global Terörizm: Psikolojik Savaş, Uluslararası ve Uluslararası Hukuki Boyutları", <http://www.elegans.com.tr/arsiv/64haber033.html>.

²⁷¹ Mehmet Özcan, "AB'nin Küresel Terörle Mücadelesi", <http://www.usak.org.uk/junction.aspx?mod=articles&PrintArticleDetail>

ıkmasında ncelik verdiği mekanizmaların yeterli olmayışı sebebiyle de bu bakış açısını yenilemesi, koruyucu önlemlerin de dahil olduğu çabalar ve savunmayı daha çok katmana yayması gerektiği değerlendirilmektedir.²⁷²

²⁷² Hakan Hanlı, “Yeni Dünya Düzeni: Global Terörizm: Psikolojik Savaş, Uluslararası ve Uluslarüstü Hukuki Boyutları”, <http://www.elegans.com.tr> arşiv 64 haber033.html

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AB GENİŞLEME SÜRECİNİN AGSP ETKİLERİ

4.1. AB GENİŞLEME SÜRECİ

1950'li yıllarda altı ülke tarafından oluşturulmak istenen Avrupa bütünleşmesi aynı kıtada yaşamakla birlikte her biri kendi tarihsel gelişimi içerisinde farklı süreçler geçiren, kendine özgü geleneklere sahip toplumları bir araya getirmeyi amaçlamış ve günümüzde bunu büyük ölçüde başarmıştır. Avrupa Birliği 1993 Kopenhag Zirve Toplantısında aldığı kararlar uyarınca eski Varşova Paketi ülkeleri olan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan bir genişleme süreci başlatmıştır. AB Komisyonunun genişlemeye ilişkin stratejisine esas teşkil etmek üzere hazırladığı öneriler 16 Temmuz 1997 tarihinde "Gündem 2000" başlıklı bir raporda açıklanmıştır. Raporda Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin ve GKRY'nin iki dalga şeklinde 2000'li yıllarda AB'ne tam üye olmaları öngörülmüştür. AB genişleme prosedürlerine göre, AB üye adayı olabilmek için bir ülkenin taşıması gereken bazı kriterler vardır. 1995 Madrid Zirvesi'nde onaylanan ve Kopenhag Kriterleri olarak adlandırılan bu kriterler şöyledir:²⁷³

- Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunmasını garanti altına alan kurumların istikrarı,
- İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığının yanı sıra Birlik içindeki rekabetçi baskılar ve piyasa güçleri ile başa çıkabilme yeteneği,
- Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyulması dâhil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyeti.

Kopenhag ve Madrid Zirvelerinden sonra ve Madrid Zirvesi'nde ortaya konulan talep doğrultusunda Komisyon tarafından hazırlanan ve 16 Temmuz 1997 tarihinde kabul edilen Gündem 2000 adlı rapor, 21. yüzyılın başlarında AB'nin karşı karşıya olduğu sorunları ve bunlara ilişkin olarak çözüm önerilerini içerirken, bu

²⁷³ İbrahim Canbolat, **Avrupa Birliği: Uluslararası Bir Sistemin Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler**, Alfa Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 111.

çerçeve AB'nin genişleme stratejisini de ele almıştır. Bu raporda Kopenhag Kriterleri esas alınarak konuyla ilgili ayrıntılar belirlenmiştir. Raporda, “katılım ortaklığı” ve “aday ülkelerin topluluk programlarına ve mekanizmalarına daha geniş katılımı” gibi yeni katılım öncesi araçları önerilmiştir. Avrupa Birliği'nin ortaya çıkması hiç kuşkusuz belirli bir derinleşme sürecinin hayata geçirilmesi ile mümkün olabilmıştır. Bu kapsamda özellikle tartışmalarda ön plana çıkan konu AB'nin sadece ekonomik bir birlik ile yetinip yetinmeyeceği konusunda olmuştur. Bu açıdan yapılan yorumlar siyasi birliğe uzanan süreçte Birliğin geleceğini nasıl şekillendireceğine dair olmaktadır. Avrupa Topluluğu'nun izlediği temel mantık, 1988'de AT Komisyonu Başkanı Delors'un ifade ettiği gibi hem dünyadaki sorumluluklarını layıkıyla üstlenip hem de dünya çapındaki rekabet ortamında varlığını sürdürecektir, birleşik bir Avrupa için gerekli stratejilerin geliştirilmesine yöneliktir. Siyasal ve kurumsal bir sıçrama için ortam ve koşullar uygun değilse, ilk olarak Ortak Pazarla başlayan sürecin 1958'de önerilen ortak ve bütünleşmiş gerçek bir ekonomik alan yaratılması projesi ile geliştirilmeye çalışılması, bu yönde atılmış bir adımdır.²⁷⁴ Federal Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından kurulan Avrupa Toplulukları (AKÇT, AET, Euratom) 1 Ocak 1973'te İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın katılımıyla “Dokuzlar”, 1 Ocak 1981'de Yunanistan'ın katılımıyla “Onlar”, 1 Ocak 1986'da İspanya ve Portekiz'in katılımıyla “Onikiler” adını almıştır. Topluluk, 1 Ocak 1995 tarihinde Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın katılımıyla “Onbeşler” olarak varlığını sürdürmeye başlamıştır. Bunun ardından Avrupa'da bütünleşmeye dâhil olan ülke sayısı artma eğiliminde olmuştur. AB genişleme prosedürlerine göre, AB üye adayı olabilmek için bir ülkenin taşıması gereken bazı kriterler vardır. 1995 Madrid Zirvesi'nde onaylanan ve Kopenhag Kriterleri olarak adlandırılan bu kriterler şöyledir:²⁷⁵

- Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunmasını garanti altına alan kurumların istikrarı,
- İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığının yanı sıra Birlik içindeki rekabetçi baskılar ve piyasa güçleri ile başa çıkabilme yeteneği,

²⁷⁴ Canbolat, a.g.e. s. 111-112.

²⁷⁵ Canbolat, a.g.e. s. 111-112.

- Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyulması dâhil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyeti.

İlk dalgada Kopenhag kriterleri dediğimiz kriterlere demokrasi, insan hakları, ekonomik gelişme, Topluluk müktesebatını benimseme en fazla uyum gösterebilme yeteneğine sahip olduğu değerlendirilen, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Estonyadır. Söz konusu kriterlere göre daha geri bir durumda bulunan ikinci dalgada ise Slovak Cumhuriyeti, Litvanya, Letonya, Bulgaristan ve Romanya yer almıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de daha önce alınan bir kararla söz konusu genişlemenin içine dâhil edilmiştir. Bu kapsamda yürütülen müzakereler sonrasında 1 Mayıs 2004 tarihi itibariyle, Malta, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya, Slovak Cumhuriyeti, Litvanya, Letonya ve Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti (Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında) Avrupa Birliği üyesi olmuşlardır. Böylece Birlik 25 üyeye ulaşmıştır. 2007 yılında Romanya ve Bulgaristan'ın katılımı ile de 27 üye sayısına ulaşmıştır.

4.2. AB GENİŞLEME SÜRECİ VE AGSP YE ETKİLERİ

1917'den başlayarak, özellikle 1945 sonrası Avrupa, kendini doğudaki komünist tehdide karşı tanımlamıştır. ABD'nin önderliğinde, serbest piyasa ekonomisine dayalı liberal demokrasi söylemleri, Batı kavramını ön plana çıkarmıştır. Avrupa'nın bu dönemdeki ötekisi ise SSCB veya komünist tehdittir. Bu Avrupa, Birleşik devletlere bağlı ve Atlantik düzeninin parçasını ifade etmekteydi. Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte 'Batı' kavramının önemi azalarak 'Avrupa' kavramı üzerine bir vurgu söz konusu olmuştur. Doğudaki düşmanın yıkılışı ikinci bir olguyu gündeme getirmiştir: Avrupa'nın sınırlarının belirlenmesi.

1989 yılına kadar Avrupa'nın doğu sınırı sorunun çözümü askıya alınmıştı. Soğuk savaş, Batı Avrupa'nın sınırlarını belirlerken, yaklaşık 40 yıl boyunca Batı Avrupa'nın kimlik yapısı için bir güvence teşkil etmişti. Eski düşman kutupların yıkılması, yeni stratejilerin ortaya çıkması anlamına gelmekteydi. 1989'dan bu yana

yaşanan yıllar, Avrupa kimliği için kesinlik içermiyordu ve bunun anlamı neler olabileceğinin belirsizliği idi.²⁷⁶

1989 yılı Avrupa tarihinde bir dönüm noktasıdır, aynı zamanda, 1917 komünist devrimiyle başlayan dönemin de sonunu getirmiştir. 1989 devrimleriyle birlikte Avrupa'nın yeni tanımları ortaya çıkmıştır. Orta Avrupa'nın politik program ve ideal olarak tekrar ortaya çıkışı, Doğu ve Batı Avrupa arasındaki eski kutuplaşmaları ikinci plana atmıştır. Batı ve Doğu arasındaki kutuplaşmanın yerini Kuzey ve Güney arasındaki kutuplaşma almıştır. Bu dönüşümde Avrupa'nın Doğu kavramı elbette ki ortadan kaybolmamış; İslam ve üçüncü dünyayı kapsayacak şekilde güneye kaymıştır.²⁷⁷

Soğuk Savaş'ın ardından son on yıl, liberal demokrasilerin zaferi yerine, etnik barbarlıkların, bütün dünyayı saran "iç savaş manzaralarının, etnik ayrımcılıkların ön plana çıktığı, dinsel fanatizmin en az etnik barbarlık ve soykırım kadar, kendisini kelimenin her iki anlamıyla, şiddetle hissettirdiği bir dönem olmuştur. Uluslararası para, mal ve bilgi dolaşımındaki hızlı dönüşümlere karşın, topluluklar/toplumlararası önyargı ve husumetin giderek keskinleşmesi, açıklanmayı bekleyen ivedi ve o ölçüde önemli bir konu olmaya devam etmektedir. Gelişen iletişim teknolojileri kültürlerin birbirini tanımasını, farklılıklarını anlaması gibi bir süreci başlatmış olmasına rağmen, aksi yönde diğerinden üstün ve ayrı olduğuna dair bir farklılık duygusu da yaratmıştır. Özellikle üçüncü dünya ülkelerinin, globalleşmenin iktisadi boyutundan olumsuz yönde etkilenmeleri, göreceli yoksulluk kavramı ön plana çıkarken, hızlı uluslararası göç dalgalarının gelişmiş Batıya doğru yönelmesine neden olmaktadır.²⁷⁸

Soğuk Savaş sonrası yaşanan bu belirsizlik ortamının ağırlıklı olarak Balkanlar, Kafkasya ve özellikle Ortadoğu'da (11 Eylül sonrası) hissedilmesi AB politikaları bağlamında güvenlik sorunu, Avrupalı kimliği açısından da öteki algılamasını İslam ülkeleri ve güneyin az gelişmiş ülkelere kaymasına neden olmuş gibi görünmektedir.

AB'nin yeni güvenlik politikaları ve sınırları ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte, AB üyesi ülkelerde yabancı düşmanlığının artışı (Neo-Nazi eğilimleri),

²⁷⁶ Gerard Delanty, **Avrupa'yı Keşfetmek**, Adres yay, İstanbul, 2006, s. 265.

²⁷⁷ Delanty, **a.g.e.** s. 267.

²⁷⁸ Aykut Çelebi, **Avrupa: Halkların Siyasal Birliği**, Metis Yay., İstanbul, 2002, s. 15.

Madrid’de yaşanan terör saldırıları ile İslamiyet’e karşı bir önyargının belirginleşmesi yada yüksek sesle dile getirilişi ve özellikle aşırı sağ partilerin bazı üye ülkelerde (Avusturya, Fransa gibi) oy oranındaki yükseliş, Avrupa’ya ilişkin yeni (aslında tarihsel olarak yabancı olunmayan Avrupa merkezîyetçi) bir kimlik algılamasının habercisi midir? Bu sorunun yanıtı elbette ki uluslararası sistemin Avrupa olan ilişkisi ve AB’nin uygulayacağı kimlik ve güvenlik politikaları ile şekillenebilecektir.

Ancak, konuya farklı açıdan yaklaşan bazı görüşlere göre bu süreç, Avrupa düzleminde uzun süredir yönetilen ve global ekonomiye entegre olmuş Neo-Liberal depolitizasyona karşı sahte bir siyasallaşmanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Gerek globalleşmenin bizzat kendisinin ve AB’nin ulus üstü niteliğinin üye ulus devletler üzerindeki etkileri gerekse Avrupa kimliğinin her zaman özgün anlamda "“halk fikri ile yakın ilişkisi düşünüldüğünde siyasetin halk ile olan ilişkisi ekonomi, hukuk ve AB bürokrasisi tarafından ehlilileştirilmesine karşı bir tepki ifade etmektedir.²⁷⁹

Özetle, Soğuk Savaş sonrasında eski düşmanın ortadan kalkması, Avrupa’nın sınırları konusunu yeniden gündeme getirmiştir. Soğuk Savaş’ın bitimi ile yerel ve bölgesel çatışmaların yoğunluk kazanması, güney ülkelerinin yaşadığı sorunlar AB için yeni güvenlik algılamalarını beraberinde getirmiştir. Ayrıca, SSCB’nin yıkılışı, Avrupa için yeni bir sınır olgusunu da gündeme getirmiştir. Bu durum, Avrupa’nın doğu sınırlarının düşünsel ve siyasi anlamda yeniden çizilmesidir.

Soğuk Savaş’ın koşulları içinde şekillenen Avrupalı kimliği ve Avrupa’nın sınırları Doğu Almanya’ya kadar olan bölgedir. Berlin duvarının yıkılışıyla birlikte, Avrupa’nın tarihsel bilinçaltında yatan öteki algılamasında bir dönüşüm yaşanmıştır. Aynı zamanda doğu Avrupa komünist rejimlerinin yıkılışıyla birlikte Avrupa sınırlarının nereye kadar uzandığı tartışmaya başlanmıştır. Bu sorun gecikmesizin, genişleme süreci ile gündeme gelmiştir.

Avrupa, ABD’nin doğal müttefikidir. Aynı değerleri, aynı dinsel mirası, aynı demokratik geleneği paylaşır. Avrupa, çoğu ABD vatandaşının asıl vatanıdır. Avrupa Birliği ulus devletlerin uluslar üstü ekonomik ve siyasi yapılanmanın sağlandığı, milliyetçilik döneminin yıkıcı ve dar görüşlülüğünden sıyrılıp kapsamlı

²⁷⁹ Çelebi, a.g.e. s. 8.

örgütlenmenin meydana getirildiği oluşum sürecidir. Siyasal birleşmedeki başarısı 400 milyonluk bir Avrupa'nın küresel bir güç olmasını sağlayacaktır. Avrupa, Amerika'nın Avrasya kıtasındaki jeopolitik köprübaşdır. Avrupa ABD'nin Avrasya'daki güvenlik ve işbirliğinin temel direğidir. Sorun gerçek bir Avrupalı Avrupa'nın olmamasıdır. Bu bir vizyon bir amaçtır. Avrupa şu anda siyasi bir birlik olmaktan çok uzaktır. En önemlisi de Avrupalıların büyük bir güç olup olmayacakları yönündeki iradelerinin açık ve net olmamasıdır. Bu durum Avrupa'nın küresel bir güç olmasını da olumsuz etkilemektedir. Avrupa'nın şu anki anti-Amerikancı yaklaşımı çıkarıcıdır. Amerikan hegemonyasından nefret ederlerken ancak onun tarafından korunmanın da keyfini sürerler. Avrupa'nın birleşmesi yönündeki siyasi hareket üç ana konu üzerinde odaklanmıştır. Bunlar iki savaşın anıları, ekonomik toparlanma arzusu ve Sovyet tehdidinin yarattığı güvensizlik olup 1990'ların ortalarına gelindiğinde bunlar ortadan kalkmıştı. Avrupa'nın birleşmesi giderek artan bir süreç olup bir dava değildir.²⁸⁰

Üye olmaya aday devletlerin Birliğe alınmalarında öncelikli olarak gözetilen hususun, onların Birlik müktesebatını (acquis communautaire) yerine getirmeleri olmasıyken, AGSP konusu 'acquis communautaire'den ziyade 'acquis politique' şeklinde adlandırılmakta olup tamamlanması daha kolay olan alanlardan biri olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra AGSP, başka birçok ortak politikadan daha az gelişmiş olduğundan sadece üye devletlerin kendi aralarındaki bir konu olarak görülmektedir. Sayılan bu gibi sebeplerle AB'nin genişleyerek yeni üyeleri de içine dahil etmesinin ODGP/AGSP'ye olabilecek olumsuz etkileri üzerinde, başka hususların durulduğu kadar, durulmamış olduğu gözlenmektedir.²⁸¹

Oysaki her şey bir yana, mevcut sistemde Birliğin genişlemesinin getireceği zorlukların başında, başta da bahsedilmiş olan üyeler arası farklılığın, yeni üyelerle birlikte daha da artmış olmasıdır. Doğal olarak, politikanın yapımına ne kadar devlet katılırsa o kadar daha bakış açısı ve ulusal politika devreye girmektedir. Hatta

²⁸⁰ Caşın, Özgöker ve Çolak, **a.g.e.** s. 495.

²⁸¹ Simon Duke, "Beyond the Chapter - Enlargement Challenges for CFSP and ESDP" European Institute of Public Administration, Maastricht, Netherlands, <http://www.eipa.nl> Publications Summaries 03 2003 P 03.pdf

devletlerin bazı özel koşulları vardır ki, belli durumlar altında büyük zorluklara sebep olabilecektir.²⁸²

Avrupa'nın şekillenmesinde en önemli aktör olan iki ülke Almanya ve Fransa'dır. Avrupa AB genişledikçe öncelikle Avrupa ve etrafındaki alanlarda aynı zamanda dünya ekonomisi ve siyasetinde etkin rol oynama noktasına gelmektedir. Sahip olduğu büyük nüfus, ekonomik ve ticari güç AB ülkelerini küreselleşmenin ön planına itmektedir. AB'nin en önemli dezavantajı dış politika, savunma ve güvenlik politikalarında bir birlik oluşturulamaması nedeniyle dünya politikasında tek vücut olarak hareket edememesidir. Parçalanmış dış politika nedeniyle etkisini yitirmektedir. AB üyesi ülkelerin bir bütün oluşturmaktan öte kendi çıkarlarını ön plana çıkarması, karar alma mekanizmasındaki hantallık ve esnek olmama, siyaset belirleme ve alınan kararları uygulama konularında en fazla zorlandığı olan dış politika ve güvenlik politikasıdır. Oysa AB derinleştikçe bu konuların aşılacağı düşünülmüştü. Genişleme ile birlikte birliğin ODGP' deki karar alma mekanizması ve süreçleri daha da hantallaşmıştır. AB'nin ODGP konularında ilgilendiği bölgeler öncelikle Balkanlar, Ortadoğu, K. Afrika, Doğu Akdeniz ve Rusya'dır. AB'nin bu konularda gösterdiği tutarsız ve yetersiz tavırlar Birliğin ne kadar kırılğan olduğunu ortaya koymaktadır.²⁸³

Dış politikada uygulanan oybirliği kuralının, bu alanda hatırı sayılır bir ilerlemenin önünde set çekmesini kolaylaştırıcı etkenlerden biri de, Birliğe üye olan devlet sayısının artmasıyla daha çok ulusal kimlik, daha çok ulusal politika gibi etkenlerin dahil olması ve bunun ortak bir karara varmada yaratacağı güçlüktür.²⁸⁴

Bu, 2003 Irak Krizi sırasında, o zaman zarfında henüz üye olmamış aday devletlerin, ABD/İngiltere çizgisini izlemelerinde de yaşanmıştır. Ancak bu, o devletlerin her zaman aynı çizgide olacakları anlamına gelmemektedir. Örneğin bu devletler, Kyoto Protokolü, Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi konularda AB'nin ABD'ye olan karşı tutumunu desteklemişlerdir. Ayrıca, bu devletlerin AB'ye entegre oldukça daha 'Avrupalı' düşünmeye yatkınlaşabilecekleri de varsayılabilir. Ancak,

²⁸² Simon Duke, "Beyond the Chapter - Enlargement Challenges for CFSP and ESDP" European Institute of Public Administration, Maastricht, Netherlands, www.eipa.nl Publications Summaries 03 2003 s. 03.

²⁸³ Caşın, Özgöker ve Çolak, **a.g.e.**, s. 496.

²⁸⁴ Nicole Gnesotto, "Preface", **Partners and Neighbours: A CFSP for A Wider Europe**, Chaillot Papers, No.64, Paris, Institute for Security Studies, 2003, s. 7-8.

konunun özü şudur ki, yeni zorluklar getirmeyeceği varsayılsa dahi genişleme ki bu özellikle de son 12 devletin katılımı için söylenmektedir AB'nin güvenlik ve savunma meselelerinde Atlantik ötesi ilişkilerine sıkı sıkıya bağlı olmadıkları seçenekleri artırmayacaktır.²⁸⁵

Bu öngörü ABD'nin işini kolaylaştırmıştır. İngiltere'nin ABD ile stratejik ittifak halinde olması, daha sonra da İspanya ve Portekiz'in bu ittifaka katılması, İtalya'nın ikili oynaması, ODGP'nin Fransa ve Almanya güdümünde yer alması nedeniyle birliğin ODGP' sinin tam olarak yerleşmediği, benimsenmediği anlaşılmaktadır. AB'nin üç sütun üzerine henüz tam oturmadığı, her an iki ayaküstünde sağlam durmayarak devrilme riskini taşıdığı ortadır. Bu durum AB'nin ekonomik bir dev ve siyasi bir cüce olduğunu göstermektedir. Ekonomik açıdan pek çok alanda entegrasyonu tamamlayan Avrupa dünya devletleri arasına girmiştir. Politik açıdan bakıldığında karmaşık sorunları nedeniyle bir cüce olarak kalmıştır. Fransa genişleme sürecinin kendi dış politika ve güvenlik tercihlerini paylaşmayan ülkelerin sayısının artacağı ve bunun sonucu birlik içinde güç dengesinin değişeceği görüşüne sahip olmuştur. Yeni Avrupa'nın eski Avrupa'ya katılımını engellemeyen Fransa, çözümü birlik içinde daha yakın ve derin çekirdek ülkeler grubu oluşturmada bulmuştur.²⁸⁶

Oysaki AB'nin genişlemesi, aslında başlı başına bir güvenlik politikasıdır. Bunun sebebi, genişlemenin, Birliğin norm ve kurallarının yayılması, böylece bölgede istikrarsızlık veya çatışma riskinin azalması yönünde etki yaratmasının yanı sıra, yeni katılanların, Birliğin güvenlik bakış açısı ve becerisini de değiştirmesidir. Birliğin AGSP inisiyatifine, 1999 yılında, Birliğe resmen Nisan 2004'te katılacak tüm Merkez Avrupa geç tepki vermiş ve çekinceli bakmışlardır. Zira bu devletler, daha ziyade NATO içindeki bir AGSK'yi tercih etmekteydiler. Genişlemenin zorluk yaratabileceği bir diğer durum, yeni katılan milletlerin egemenliklerini henüz yeni kazanmış olmaları, bu sebeple de hemen geri vermek istememeleridir. Sayılabilecek bir başka sorun, onların NATO ile AB arasında tercih yapmak zorunda kalmak istememeleri olarak sayılabilir.²⁸⁷

²⁸⁵Daniel Keohane, "ESDP and Military Reforms", **The Politics of European Security**, Ed: Jess Pilegaard, Danish Institute for International Studies, Kopenhag, Mart 2004, s. 104-106.

²⁸⁶ Caşın, Özgöker ve Çolak, **a.g.e.** s. 496.

²⁸⁷ Keohane, **a.g.e.** s. 104-106.

Güvenlik ve Savunma Politikası'nın başa çıkması gereken bir diğer zorluk, Birliğin genişlemesinin, güvenliğin küresel boyutunun öncelik haline geldiği bir dönemde (Birliğin) bölgesel faaliyet alanını genişletmesi, dolayısıyla da bir amaçlar çatışması yaşamasıdır. Bunun yanı sıra, üyelerin çoğunluğu, özellikle de Birliğin yeni üyeleri, öncelikle kendi yakın çevrelerinde istikrar ve güvenliği sağlamaya çabalarlarken, 11 Eylül sonrasında daha da zorunlu hale gelen ABD ile bu konuda işbirliği yapılmasının, Birlik amaçları arasında ikinci bir çatışma yaşanmasına sebep olduğu söylenmektedir.²⁸⁸

Bir başka sorun, genişleme kaynaklı sorunlar olarak nitelendirilebilecek olan sorunlardır. Bu hususun başlıcaları, yeni üyelerin (ODGP'ye de olduğu gibi) AGSK'ye katılma ve onu geliştirme konusundaki sorunları ve Birliğin daha çok üyeye sahip olmasının, ortak adımlar atılmasına karar vermede yaratacağı sorunlardır. Ayrıca, AGSP'nin genel olarak bakıldığında sahip olduğu tepkisel özellik ve gelecekteki konumu ile ilgili derin siyasi belirsizlikler, genişlemenin AGSP üzerindeki etkisinin tartışılmasına duyulan ihtiyacı azaltmaktadır. Kaldı ki, aday devletlerin bir başlığı kapatmaları bir husus, üzerinde anlaşılan konuları gerçeğe dönüştürmeleri başka bir husustur ve önemli bir engel olarak karşımıza çıkabilmektedir.²⁸⁹

Bir başka sorun, özellikle de üye olan yeni devletlerin de etkisiyle, üyeler arasında askeri yetenek ve kapasiteleri bakımından büyük fark olmasıdır. Bu fark, Birlik içinde devletlerin birbirleriyle işbirliği yapmalarını veya askeri bir alanı ilgilendiren ortak karar alabilmelerinin ihtimalini azaltmaktadır. AB, güçlü olup dış politika konularında ilerlemeye istekli ve buna hazır küçük bir grup ile daha güçsüz ve daha çok sayıda devletten oluşup bu konuya geniş şekilde katılmayan katılmayan ikinci bir gruptan müteşekkil hale gelmektedir. Bu, başka bir önemli zafiyettir.²⁹⁰

Avrupa savunma alanı projesinde İngiltere'yi dışlamanın ne kadar başarılı ve itibarlı N olacağı tartışmaları gündeme gelmiştir.1998'de ST. Malo ortak bildirgesiyle AGSP'ye Fransa ve İngiltere ivme kazandırmıştır. Fransız-Alman

²⁸⁸ Antonio Missiroli, "Bigger EU, wider CFSP, stronger ESDP The view from Central Europe", **Occasional Papers No.34**, Paris, Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü, Nisan 2002, s.5-6.

²⁸⁹ Tiago Marques, "European Security at 25: Concepts, Challenges and Opportunities", <http://www.bisa.ac.uk/2006pps/marques.pdf>

²⁹⁰ Tiago Marques, "European Security at 25: Concepts, Challenges and Opportunities", <http://www.bisa.ac.uk/2006pps/marques.pdf>

birlikteliğinin dış politika ve güvenlik konularında ne ölçüde orta amaç ve hedeflere dayandığı ayrı bir sorudur. Fransa geleneksel Amerikan karşıtı dış politika izlemesi ve AB'nin Amerika'dan bağımsız bir güvenlik kimliği oluşturmasını çok kutupluluk ve küresel denge kavramlarıyla bağdaştırmaktadır. Almanya ise İngiltere ve Doğu Avrupa ülkeleri gibi hem daha güçlü bir Avrupa'dan yana, hem de daha güçlü bir Transatlantik ittifaktan yana olup orta bir yol izlemektedir. Almanya ve Fransa arasında görüş ayrılıkları zamanla belirginleşecektir.²⁹¹

Fransa, hükümetler aracılığıyla üzerinde durmaktayken Almanya ise uluslar üstü ve federal yaklaşımdan yanadır. İleride bunun nasıl uzlaştırılacağı tartışma konusudur. Avrupa Anayasası oylamasında bu gözlemlenmektedir. Fransa genişlemenin AB'yi daha Amerika ve NATO yanlısı yapacağı endişesini taşımaktadır. Yeni üyeler sıkı bir Atlantik ittifakı istemektedir. Polonya AB'nin doğuya (Beyaz Rusya, Moldova, Ukrayna) genişleyerek bir AB doğu politikası olmasını önerirken, Macaristan ve Slovenya Balkan ülkelerinin AB'ye katılımını desteklemektedir. Yeni üyeler AB süper devleti düşüncesini benimsemektedir. Merkezi bir federal yapılanmaya daha sıcak bakmamaktadırlar. Siyasal bütünleşmede daha güçlü üyelerin kurumsal hegemonyası altına gireceklerinden endişe etmektedirler. Bu endişe AB üyesi küçük devletlerde de vardır. AB'nin yeni üyeleri küresel sistemde Amerika'nın hegemonyasından ziyade Avrupa'da Fransa'nın egemenliğine karşı çıkmaktadırlar. Avrupa Anayasası için Fransa'da yapılan halkoylaması sonucu hayır oylarının çıkması, AB'nin siyasal bütünleşme sürecinde yara almasına neden olmuştur. Hollanda'daki oylamada da hayır oyu çıkmıştır. AB'de önemli kararlar oybirliğiyle alınması söz konusu olduğundan yapılacak olan ilk zirve toplantısında oylamanın devam edip etmeyeceği, anayasanın değiştirilerek yeniden oylanması veya oylamadan vazgeçilmesi ve Anayasa'nın rafa kaldırılması yönünde olacaktır. Anayasanın oylama sürecinde olumsuzlukların ortaya çıkması genişlemeyi olumsuz etkileyecektir. Genişleme demek derinleşmenin duraklaması veya zayıflaması demektir.²⁹²Genişlemedikçe Birliğin hantallaşması zengin üye ülkelerin yoksul yeni üyelerin yükünü taşıması ve kendisinin fakirleşmesi, işsiz kalması, sosyal politikaların zayıflaması söz konusudur. AB, ODGP / AGSP konusunda daha büyük kurumsal ve işleyiş sıkıntıları yaşamaktadır. Kabul edilmeyen

²⁹¹ Caşın, Özgöker ve Çolak, **a.g.e.** s. 496.

²⁹² Caşın, Özgöker ve Çolak, **a.g.e.** s. 497.

bir anayasa siyasal bütünleşmeyi olumsuz etkileyecek ve yavaşlatacaktır. Bu ODGP / AGSP'nin de zaten sıkıntılı bir politika olması nedeniyle yasal zeminini ve bağlayıcılığını tamamen ortadan kaldıracaktır. Fransa-Almanya merkezi belki İngiltere-Almanya eksenine kayacaktır. Bu durum Euro-Atlantikçiler lehine Atlantik yönünde bir gelişme kaydedecek ve ABD'nin çıkarına olacaktır.

Genişleme ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri AB'ye entegre olarak istikrarsız ve kriz oluşabilecek bir bölge bertaraf edilmiştir. Aynı olay Yunanistan, İspanya ve Portekiz içinde yaşanmıştır. Birlik genişleme ile bazı sıkıntılar yaşasa da Avrupa'da istikrarsız ve güvensizliğin olduğu, sürekli krizlerin yaşandığı bir ortamda, AB'nin ekonomik açıdan istikrarlı olması beklenemez. Yugoslavya örneği ve Balkanlar daha dün gibi gözler önündedir. ODGP AGSP politikası zaten sıkıntılı bir şekilde yürütülmekte iken kriz ve istikrarsızlığın hakim olduğu bir Avrupa'dan etkili ve başarılı bir dış politika beklenemez. Irak konusunda yaşanan krizde bu belirginleşmiştir. Genişleme ile ODGP AGSP arasında paradoksal bir durum olsa da zamanla sıkıntıların aşılabacağı değerlendirilmiştir.²⁹³

Bu noktada, genişlemenin, karar alma mekanizması konusunu da daha karmaşık hale getirdiğine dair görüşler mevcuttur. Örneğin, Keohane'in belirttiğine göre Belçika, AGSP'nin işlemiyor olduğunu, hele de 25 (günümüzde 27) ayrı üyeyle buna hiçbir şekilde imkan olmadığını belirtmektedir. Sorunların aşılabilmesi için Belçika'nın teklifi, şimdiye kadar AB'nin başarılı olduğu alanlarda o süreci ileriye götürecek bir çekirdek devletler topluluğu her zaman olmuş olduğundan, güvenlik ve savunma konusunda ilerleme için de böyle bir çekirdek grubun oluşturulması, bu grubun bir AB Ordusu Karargâhı kurarak belli miktarda askeri kaynağını ona tahsis etmesidir.²⁹⁴

Genişleme AB'yi ekonomik, mali ve parasal konularda süper güç yapmakta ve genel olarak AB'nin daha çok büyüdükçe ve daha çok çeşitlendikçe karar vermek daha çok güçleşmekte ve ortak tutumlara ulaşılması daha çok zorlaşmaktadır. Bu durum ODGP AGSP'yi olumsuz etkilemektedir. AB üyesi ülkelerin savunma ve güvenlik alanındaki ulusal çıkarlarını birbirine yaklaştırılması, AGSP'nin oluşturulması ve genişlemenin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için yoğun çabalar

²⁹³ Caşın, Özgöker ve Çolak, **a.g.e.** s. 497.

²⁹⁴ Tiago Marques, "European Security at 25 Concepts, Challenges and Opportunities", http://www.bisa.ac.uk/2006_pps_marques.pdf

harcanmaktadır. AB’de İngiltere, Fransa ve Almanya arasında özellikle savunma ve güvenlik alanlarında ulusal çıkarların uyuşma zemini oluşturulması AB’nin gelişimini ve istikrarını güçlendirecektir. AB ve NATO’nun Merkezi ve Doğu Avrupa’ya genişlemesi Avrupa’da denge ve refah seviyesinin artmasını sağlamıştır. Bu hem AB’nin, hem de NATO’nun güvenliğini ve kuvvetlenmesini sağlamıştır. Avrupa ve dünya barışı için bu bir gerekliliktir. Nice Antlaşması’nda tanımlanan AB’nin genişlemesinin Birliğin bütün politikaları üzerinde, ODGP / AGSP dahil coğrafi ve fonksiyonel seviyede büyük etkisi olacaktır. Genişlemeyle ODGP / AGSP açısından ilk etkilenecek olan kurumsal yapıdır. Çoğunluğun ve azınlığın yeniden dengelenmesi, yeniden yapılanmada önemli bir husustur. Bazı Doğu Avrupa ülkeleri AB’nin genişlemesine ekonomik ve NATO genişlemesine de güvenlik açısından bakmaktadır. Bu AGSP’nin gelecekte Atlantikçiler ve yeni adaylar arasında sulandırılmasına neden olacaktır. Bu nedenle bazı AB üyeleri devletler 2006’daki hükümetler arası konferansta “esneklik ve güçlendirilmiş işbirliğini” takdim ederek, ODGP / AGSP’de değişken geometri bir anlayışa ulaşmak istemektedir.²⁹⁵

Bu yaklaşımlar NÇK’nın ASP’ de kullanılacağı anlamına gelmemelidir. Genişleme sürecinde AB, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin yeniden yapılanması için para öderken, NATO ise bu ülkelere savunma harcamalarını artırmalarını istemektedir. Ayrıca AB, Kuzey Doğu Avrupa’ya genişlemek isterken, NATO Güney Doğu Avrupa’ya genişlemek istemektedir.

Nitekim Avrupa’da güvenlik deyince Fransa, İngiltere ve Almanya ön plana çıkmaktadır. Fakat bu teklif de sorunu çözmekten uzak görünmektedir. Zira, böyle bir yatırım birçok AB devletine göre zaten gereksizdir, çünkü Birliğin, artık NATO’nun imkan ve yeteneklerine ulaşabilmesi sağlanmaktadır ve dolayısıyla bu girişim hem ekonomik açıdan düşünüldüğünde pahalı, hem de siyasi olarak İttifak ile İttifak’ın Avrupa ayağının arasını açan bir konuma sürüklenmeye adaydır. Kaldı ki, bu durum birçok AB üyesi devleti Avrupa askeri gücü ile NATO arasında tercih yapmak durumunda bırakabilecek; bu da istenmeyen bir şekilde Birlik içinde hal-i hazırda mevcut olan ayrılıkları daha da derinleştirebilecektir ki ileri entegrasyon sağlanmaya çalışılırken bölücü bir etki yaratabilecektir.²⁹⁶

²⁹⁵ Caşın, Özgöker ve Çolak, **a.g.e.** s. 498.

²⁹⁶ Keohane, **a.g.e.** s. 104-106.

Genişlemeyle yaratılan yeni güvenlik boyutları I ve II. Sütunları da etkileyecektir. Açık politik ilkelere yoksun güvenlik ve savunmanın varlığı karışıklığa yol açacak ve II sütunun gelişmesini etkileyecektir. Bu durum AB parlamentosu ve ulusal parlamentoların marjinalleşmesine neden olacaktır. Genişleyen bir AB daha çok ekonomik kaynak ve coğrafi alana sahip olacaktır. Yaşlanan Avrupa nüfusu karşısında daha çok genç nüfusa sahip olacaktır. Çok kültürlülük ve bunun üzerine kurulu birleşik Avrupa inandırıcılığını artıracaktır. AB kurallarına bağlı, istikrarlı ve güvenli, hukukun üstünlüğü, demokrasi, özgürlüğe inanç, piyasa ekonomisinin işlediği, sosyal değerlerin yerleştiği ve geliştiği, sosyal devlet ilkelerinin yarattığı birleşik bir Avrupa'nın dünyada daha etkili, daha çok kabul edilebilir bir yere sahip olacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Böyle bir Avrupa, ODGP/AGSP konusunda dışa karşı daha etkili ve başarılı olacaktır.²⁹⁷ AB içindeki sorunlar zaman içinde aşılabilecek sorunlardır. Bu çerçevede genişleme inancını tüm dünyaya yaymak, bu değerleri geliştirmek tüm insanlık ve dünya barışı için bir gerekliliktir. Ancak bu ABD'nin yaptığı gibi kendi ulusal çıkarları doğrultusunda, müttefik ve dostlarının iyiliği için kendisinin kabul ettiği ve kendisine karşı olanlara zorla kabul ettirmek şeklinde olmamalıdır. Bu durum kabul edilemez olduğu gibi tehlikelidir. Şiddet şiddeti, etki tepkiyi doğurur. Kırılma noktası kuvvet kullanmadır. Önemli olan husus BM'yi etkin kılmak ve karar mekanizmasında etkili olmaktır. Genişleyen Avrupa, BM ve dünya siyasetinde başarılı olacaktır. AB için bir anayasanın varlığı bu nedenle bir gerekliliktir.

²⁹⁷ Caşın, Özgöker ve Çolak, **a.g.e.** s. 499.

4.3. AGSP BOYUTUNDA TRANSATLANTİK İLİŞKİLERİ

İki Aralık 1823 'te ABD Başkanı James Monroe geleneksel olarak yayınlanan yıllık kongre mesajında eski dünya (Avrupa) ile yenedünyanın (Amerika) farklı sistemlere sahip olduğunu ve iki ayrı dünya olarak kalmalarını ve ABD'nin Avrupa'nın içişlerine Avrupa'nın da Amerika'ya karışmaması gerektiğini belirtmiştir. Bu düşünce önce Monroe İlkeleri daha sonra da Monroe Doktrini olarak ünlenmiş ve çok tartışılmıştır. Ancak, 20.yüzyılın başından itibaren özellikle de Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, ABD Avrupa'nın içişlerine çağrılı olarak Avrupalılar tarafından karıştırılmıştır. Avrupalıların ABD'nin Avrupa'da kalmasının ısrarı 1990'dan sonra tersine dönmüş ve bu kez de Avrupalılar ABD'nin geri dönmesi ısrarında bulunmuşlardır. Ama ABD'liler Avrupa'da kalmanın zevkine varmış olacak ki ülkelerine geri dönmeye pek niyetli değillerdir. Avrupa ve ABD uluslararası ilişkiler tarihinin en uzun en uyumlu ve en başarılı ittifakını gerçekleştirmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ne Avrupalılar ne de iki kutup (Doğu-Batı Dünyası) arasında doğrudan bir çatışma yaşanmamıştır. Ayrıca, Doğu Blok'unun kendiliğinden yıkılması da Batı ittifakının sağlamlığının ve başarısının bir başka kanıtıdır. Ortak düşman Doğu Blok'unun ortadan kalkması bir tartışma başlatmıştır. Ortak düşman ortadan kalktığına göre Transatlantik (Atlantik ötesi) İttifakı'nın da işi bitmiştir. ABD kendi evine dönebilir ve Avrupa artık kendi güvenliğini kendisi sağlayabilirdi. Eğer bu sağlam ittifakın bozulmasını istemiyorlarsa ya oturup yeni bir düşman bekleyecekler ya da acilen yeni düşmanlar yaratacaklardı. Belki bunlara da gerek kalmayacaktı. Doğu ve Batı Dünyası yıllardan beri etnik, dinsel ve ideolojik kavgaları ve kavga yapan militanları politik, ekonomik ve ideolojik çıkarları doğrultusunda beslemişler, barındırmışlar ve desteklemişlerdir. Bugün de kısmen devam eden bu politikaları kendileri için yeni bir düşman ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Bu uluslararası terörizmdir. Yine, kendilerinin sebep olduğu insanlığı tehdit eden diğer bir sorun da toprak ve atmosfer kirliliğidir.²⁹⁸

AB'nde NATO dışında oluşturulabilecek bir Avrupa Ordusuna karşılık ABD yönetiminin tepkisi olumsuz olmuştur. Gerçekte, ilk olarak NATO bünyesinde AGSK temelinde oluşturulmaya başlanan bu sürece, ABD destek vermiş, ancak sürecin NATO'dan bağımsız bir boyut kazanması ile ABD yönetiminden tepkiler

²⁹⁸ Caşın, Özgöker ve Çolak, **a.g.e.** s. 209.

yükselmeye başlamıştır. Örneğin Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott 1999'da Londra'da yaptığı bir konuşmada “ AGSK'nin önce NATO içinden çıkan, daha sonra NATO dışından gelişen ve nihayet NATO'dan ayrı olarak ona rakip bir organizasyona dönüşmesini, ABD'nin istemediğini” belirtmiştir.²⁹⁹

Bu nedenle, AGSP, AB ve ABD arasında ilişkilere yeni bir boyut kazandırmıştır. ABD ve AB arasında AGSP konusunda yaşanan tartışmalarda öne çıkan, AB'nin küresel olarak bir güç olmak istemesi ve buna göre politikalar izleme eğiliminde olması yatmaktadır. Özellikle Irak kriziyle Birlik ve ABD giderek birbirinden uzaklaşma eğilimine girmiştir. ABD'nin Birlik içersindeki en büyük karşıtı olan Fransa Devlet Başkanı J. Chirac ABD'nin tek küresel güç olmasını kabul etmeyeceklerini açıklaması ve “ister isteyelim ister istemeyelim dünya çok kutuplu olacaktır.” sözleri de bu eğilimi yansıtmaktadır. ABD yönetimi en genel ifadeyle, AGSP'nin tüm Avrupa çapında bir ordu kurulması boyutuna gelmemesini istemektedir. Soğuk savaş sürecinde Batı Avrupa karşısında NATO'nun kurulmasıyla olası böyle bir girişim engellenmiştir. Ancak geline süreçte, ABD ve AB arasında Irak krizinde görüldüğü gibi yaşananlar, Atlantik ötesi ilişkilerde yeni bir dönemin başladığını göstermiştir.³⁰⁰

Sanayileşmiş ülkelerin sanayi atıkları, yeryüzünde toprak kalitesini bozarak verimliliği düşürmekte ve su kaynaklarını kirletmektedir. Atmosferde ise tahribat yaparak aşırı ısınmalara neden olmakta ve iklim dengelerini bozmaktadır. 2003 yazındaki aşırı ısınma nedeniyle çıkan Avrupa'da büyük ölçekteki yangınlardan kaynaklanan sıcakların halk sağlığını tehdit eden duruma gelmiştir. Avrupa gündeminde ABD'nin 1997'de Japonya'nın Kyoto kentinde 180 ülkenin bir araya gelerek küresel sorunları tartışmaları ve alınan kararlar arasında bulunan Küresel Kirliliğe Yol Açan Fabrikaların Kapatılması ve Islah Edilmesi Anlaşması'nı hala imza etmemesi tartışılmaları yol açmıştır. Rusya da ABD gibi bu anlaşmayı imza etmemiştir. Tartışmalı konular, insan hakları, uyuşturucu kaçakçılığı, etnik çatışmalar, henüz bitmeyen etnik sınırlar ve Balkanlar örneğinde olduğu gibidir. Avrupa'yı yakından ilgilendiren kaçakçılık gibi güvenlik sorunları da vardır. Dolayısıyla, Avrupa ve ABD'nin ortak düşman bulmakta sıkıntı çekmeleri mümkün değildir. Asıl sorun, artık ortak kalma niyetlerinin azalmasıdır. Daha çok, Avrupa'nın

²⁹⁹ Tunçsiper, a.g.e. s. 138.

³⁰⁰ Tunçsiper, a.g.e. s. 138.

ABD ile ortaklığa devam etmeme niyetinin olmasıdır. Ancak, bunu genelleştirmek doğru değildir. Zira, İngiltere ortaklığın devamında yarar görürken Fransa ve Almanya ortaklığın zayıflamasını hatta kısa bir gelecekte de bitmesini istemektedirler.³⁰¹ ABD'nin bugünkü politikası Avrupa'yı terk etmemektir. ABD'li ünlü stratejist Zbigniew Brzezinski'ye göre; “Transatlantik İttifakı, Amerika'nın en önemli küresel ilişkisidir. ABD'nin Almanya'da kesin bir hakem rolü oynayabilmesi ve küresel taahhütlerini yerine getirebilmesi için bir atlama tahtasıdır.” ABD Avrupa güvenliğini ve Avrupalıların güvenlikleriyle ilgili çabalarını desteklemektedir. Ancak Avrupalıların ABD'den bağımsız hareket etmelerini ve kendilerinin Avrupa güvenliğinden dışlanılmasını istememektedir. Bu düşüncelerini de 3D olarak formüle etmişlerdir. No Decoupling, No Dublication, No Discrimination yani Ayrılmaya, Duplikasyona ve Ayrımcılığa karşı olduğunu net olarak ifade etmişlerdir. Prof. Dr. Ali. L. Karaoğlu'na göre ABD Avrupa ilişkileri zayıflasa dahi kopma noktasına gelmeyecektir. Ancak, iç ve dış gelişmeler ABD'yi diğer bölgelere yönlendirecektir. "ABD'nin Avrupa'ya Soğuk Savaş yıllarında gösterdiği ilginin aynı şekilde devam edeceğini iddia etmek güçtür. Zamanla, nüfus fazlalığı olan fakir bölgelerden daha zengin bölgelere yapılan demografik baskılar aynı zamanda yasadışı göçmenliği daha şiddetli göçlere dönüştürebilir. Başka durumlarda, örgütlenmiş şiddet, devlet dışı grupların yarattığı fanatikliğin ürünü olabilir ve bazı ülkelerin Amerika'yı hedef alarak yaptığı gibi nefretlerinin en belirgin odağına yöneltilir. Süregelenlerin çoğu, bütünüyle yeni bir ideoloji tarafından harekete geçirilebilir, küresel eşitsizliğe karşı içerlemeler yüzünden uyarılan, statükoların algılanan tabyalarına Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı yöneltilir.³⁰² Kısaca, Amerika'nın XXI. yüzyıldaki güvenlik ikilemleri, hem yayılmacı hem de normal olarak ortaya çıkan yeraltı şiddeti ile büyük kentsel merkezlerin senelerdir karşısına çıkan dağınık ve karmaşık suç mücadelelerine benzemeye başlıyor. Fakat bu durumda beliren risk, ölümcül şiddetin teknolojik potansiyeli tarafından büyütülerek birden kontrolden çıkması ve sonra şiddetli bir şekilde savaşı tetiklemesidir. Dahası, tanımlanması kolay ve açık bir tehdit kaynağının yoksunluğu Amerika'nın tepki verme kabiliyetine engel olabilir. Özünde 20. yüzyılın ikinci yarısı esnasında

³⁰¹ Caşın, Özgöker ve Çolak, **a.g.e.** s. 210.

³⁰² Zbigniew Brzezinski, **Tercih**, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2005, s. 30.

denizaşırı müttefiklerce savunma olmuştur, 19. yüzyılda Amerika'nın yalıtılmış ulusal güvenliği, bugün ortak küresel zayıflığa dönüşmektedir.³⁰³

Birlik gelecekte dünyada daha aktif rol alabilmek için II. Dünya Savaşı'ndan sonra savunduğu ilkelere vazgeçerek uluslararası antlaşmalara uymayan ve Nükleer, Biyolojik ve Kimyasal silahlar geliştiren ülkelere karşı askeri güç kullanımını son çare olarak kabul etmiştir. Böylece Birlik dünya politikasında göz ardı edilemeyecek bir güç olacağını, askeri gücünü Avrupa dışındaki kriz bölgelerine ve çatışmalara gönderebileceği ve hukuki zeminini de hazırlamaya çalıştığını da göstermektedir. ABD'nin AGSP'ye bakış açısında kaygılarının olmasının nedenleri arasında AGSP'nin özellikle NATO'dan bağımsız bir Avrupa ordusunun, Avrupa'daki NATO varlığını zayıflatacak olması öne çıkmaktadır.³⁰⁴

Bu koşullar altında ve özellikle 11 Eylül'den sonra, Amerika'da artırılmış ulusal güvenlik arayışlarına karşı gelişen eğilim anlaşılabilir. Var olan, tahmin edilen, şüphelenilen ve hatta hayal edilen tehditlere karşı korunma araştırmaları, sadece Amerika Birleşik Devletleri'nin Soğuk Savaş'ın sonundan beri üstlendiği yegâne küresel güvenlik rolü nedeniyle değil, aynı zamanda Amerika'nın küresel sosyokültürel unvanının onu dünyanın merkez odağı haline getirmesi nedeniyle haklı görünebilir. Bu nedenle Amerika'nın diğer ulusların çoğunun ihtiyaç duyduğundan daha fazla güvenlik arayışlarına girmesi için nedenleri vardır. Bu noktayı kabul etsek bile, uluslararası savaşların yaygın çatışmalara yol açtığı bu zamanda dar olarak tanımlanmış bir ulusal güvenlik kavramı hangi ölçüye kadar uygulanabilir? İç güvenliği olan savunulabilir bir ulusal meşguliyet, hangi noktada tedbirliliği paranoyadan ayıran görünmez çizgiyi aşmış olur? Amerika'nın güvenliğinin ne kadarı çok yanlı işbirliğine bağlıdır ve tek yanlı arandığında ne kadarı bağlı olabilir veya olmalıdır? Bu basit sorular çok büyük etkisi olan yurtiçi anayasal düzenlemelerle olağanüstü karmaşık ve zor seçimleri ortaya koyuyor. Eninde sonunda, hem modern teknolojinin hem de uluslararası ortamın hızla değişen dinamik karakteri göz önünde bulundurulduğunda, tüm cevapların geçici ve duruma bağlı olması gerekir.³⁰⁵

³⁰³ Brezinski, **a.g.e.** s. 31.

³⁰⁴ Tunçsiper, **a.g.e.** s. 139.

³⁰⁵ Brezinski, **a.g.e.** s. 31.

Özellikle, AB'nin kendisinin askeri operasyon yürütecek kapasiteye ulaşması, AB-ABD ilişkileri açısından büyük bir değişim getirecektir. ABD'nin kuruluşundan bu yana Avrupa bütünleşmesine destek vermesi bir yana, askeri açıdan AB'nin desteklenmesi, ABD'nin bu alanda yükünü hafifletici olarak değerlendirilse dahi, ABD'nin NATO aracılığıyla Avrupa'daki varlığını şüphesiz etkileyecektir. Bu nedenle AGSP sürecinde ABD'nin yaklaşımı, genel olarak transatlantik ilişkilerinde NATO'nun önemini zayıflatıcı nitelikte olmamasının altının çizilmesi şeklinde olmuştur. AB'nin kuruluşundan bu yana ABD, Avrupa ile ilgili güvenlik ve savunma konularını AB düzeyinde değil ikili ilişkiler şeklinde yürütmüştür. Ekonomik konularda AB'yi bir aktör olarak gören AB yönetimi, savunma konusunu ise İngiltere, Fransa ve Almanya ile ikili ilişkiler düzeyinde ele almıştır. AB içerisinde İngiltere'yi en önde gelen müttefiki gören ABD yönetimi için Almanya da savunma ve güvenlik konularında giderek önem kazanmaya başlamıştır. ABD Fransa'nın NATO'dan bağımsız bir savunma gücü kurma ve AGSP'yi NATO'dan tamamen ayrı bir yapılandırmaya dönüştürme çabası karşısında, Almanya'yı bir dengeleyici güç olarak görmektedir. Şüphesiz, AB'nin dış politikada tek ses oluşturamaması, ABD'nin güvenlik konularında üye ülkelerle birebir ilişki içerisine girmesine yol açmıştır.³⁰⁶

Eksiksiz bir ulusal güvenlik fikri artık bir efsanedir. Küreselleşme çağında eksiksiz güvenlik ve eksiksiz savunma elde edilemez. Gerçek mesele şudur: Amerika, giderek etkileşimli ve birbirine bağımlı hale gelen bir dünyada çıkarlarını korurken güvensizlik ortamına ne kadar tahammül edebilir? Güvensizlik, rahatsız edici olsa da, asırlardır birçok ulusun kaderi olmuştur. Amerika için artık bir tercih yoktur: Sosyal olarak onaylamasa bile güvensizliği siyasi olarak idare edilebilir olmalıdır.

Bu yeni gerçeğin getirdiği saklı güvenlik anlamlarına bakacak olursak, önceden bahsedilen noktaları göz önünde bulundurmak önemlidir. Amerika dünyayı dönüştüren toplumdur, hatta egemenliğe dayalı uluslararası siyasette karşı yıkıcı etkisi bile devrimseldir. Aynı zamanda Amerika geleneksel bir güçtür, uluslararası istikrar sadece kendi çıkarı için değil, aynı zamanda uluslararası toplumun bir bütün olarak çıkarları için sürdüren, kendi güvenliğinin tek yanlı koruyucusudur. Sonraki

³⁰⁶ Tunçsiper, a.g.e. s. 139.

görev ABD siyasetçilerini küresel istikrarın tekerlek dingil çivisi olarak daha geleneksel ABD rolüne odaklanmaya mecbur ediyor. Ekoloji, küresel ısınma, AIDS ve yoksulluk gibi yeni küresel meseleler ile küresel bağımsızlığın yeni gerçeklerinin ve uluslararası toplum meşguliyetinin artmasına rağmen, Amerikan gücünün dünya barışında yegâne olarak merkezi olduğu tartışması basit bir varsayımsal soru ile sınılanabilir: ABD Kongresi ABD askeri gücünün konuşlandığı üç önemli yabancı bölgeden Avrupa, Uzakdoğu ve Basra, Körfezi'nden aniden geri çekilme emrini verse ne olurdu?³⁰⁷ Brezinski'nin yukarıdaki açıklamaları günümüz küresel sisteminde ABD'nin egemenliğinin olduğunu ifade etmektedir. Bunun dışında günümüz sistemi içinde sosyal konular da askeri ve diplomatik güvenlik kaygılarının yanında yerini alsada Realist paradigmanın önermeleri ekseninde devletlerin birçok konuya yaklaşımı eski dönemlerin yapısına benzemektedir.

Özellikle Soğuk Savaş sürecinden günümüze uzanan süreçte ABD ile AB arasında çıkar ilişkisine dayanan bir güvenlik anlayışı hakim olmasına rağmen; yeni dünya koşullarında NATO ile AB'nin birbirlerini geliştiren ve destekleyen yapıda olmaları da önem kazanmıştır. Özellikle 11 Eylül'den sonra değişen güvenlik anlayışı, NATO ve ABD içinde öncekinden farklı bir güvenlik anlayışını hakim kılmıştır. Hem siyasi hem de askeri gücünü devam ettirmek isteyen ABD, NATO'nun Avrupa güvenliğindeki etkisini sürdürebilmesi için yoğun çaba sarf etmiştir. Türkiye'nin AGSP konusundaki mücadelesinde ABD'nin etkin bir rol üstlenmesinde de bu faktörler son derece önemli olmuştur. ABD, NATO'dan uzaklaşarak kendine özgü ve bağımsız bir güvenlik yapılanması içerisine girmeye çalışan AB'yi İngiltere'nin yanı sıra Türkiye ile de kontrol altında tutmak istemiştir.³⁰⁸

ABD'nin bu şekilde geri çekilmesi kuşkusuz olarak, dünyayı neredeyse anında siyasi olarak kaotik bir krize sokardı. Avrupa'da yeniden silahlanmak için acele bir çaba, ama aynı zamanda Rusya ile özel bir düzenleme yapma çabaları olurdu. Uzakdoğu'da Kore Yarımadası'nda muhtemelen bir savaş çıkardı ve Japonya, yeniden silahlanmak için nükleer silahlar da dahil, sıkı bir program altına girerdi. Basra Körfezi bölgesinde İran egemen olur ve diğer komşu Arap devletlerinin

³⁰⁷ Brezinski, a.g.e. s. 32.

³⁰⁸ İlhan Üzgel, "ABD ve NATO'yla İlişkiler," **Türk Dış Politikası Cilt 2**, Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 318.

gözünü korkuturdu³⁰⁹ Sözü edilenler göz önünde bulundurulduğunda Amerika'nın uzun dönem stratejik alternatifleri şunlardır: Ya üstünlüğünü, kendini sürdürebilen uluslararası sisteme kademeli ve dikkatli bir şekilde idare edilen dönüşüme dâhil etmek, ya da kopukluğu takip edecek uluslararası anarşiden kendini yalıtarak öncelikle kendi ulusal gücüne güvenmektir. Bu tercihlere çoğu Amerikalının verdiği içgüdüsel cevap, tek yanlılık ve uluslararasııcılığını birleşmesini desteklemektir.

ABD üstünlüğünün korunmasına odaklanma, geleneksel güç yapılan ile ABD ekonomisinin savunmaya yönelmiş sektörlerine yansiyarak Amerikan toplumunun daha muhafazakâr ve elit kesiminin tercih ettiği seçimdir. Küresel güvenlik sisteminin yapılanmasında benzer fikirli ortaklara biraz güç geçirme istekliliği, genellikle liberal nedenlerle tanınan, iç sosyal adalet arayışlarının, uluslararası karşılıklarına yüklenebileceği, Amerikan toplumunun birimleri tarafından tercih edilme eğilimindedir.³¹⁰

Bu bağlamda ABD, NATO üyesi olan Türkiye'nin AGSP dışında tutulmasından son derece rahatsız olmuştur. Bu nedenlerden dolayı da bu süreçte ABD-AB ilişkilerinin NATO eksenindeki temel sorunu Türkiye olmuştur. AB ile Türkiye arasındaki bu sorunun giderilmesi için ABD büyük bir rol üstlenmiş ve sorumluluk almıştır. Ancak ABD, Türkiye'yi bu konuda yalnız bırakmamasına rağmen; AGSP'nin de özerk bir yapıya kavuşabilmesi için, Türkiye'nin NATO olanaklarının kullanılmasına izin vermesi hususunda da daha hassas davranmasını istemiştir. ABD, AGSP'nin NATO'dan özerk bir konuma gelmesini kabullenmesine karşın bir yandan da NATO faktörüyle; Avrupa güvenliğinde Soğuk Savaş dönemindeki kadar etkin ve hegemon olabilmeyi de istemekteydi. Bu bağlamda, Amerikan'ın da desteğiyle, 1999 yılındaki NATO Washington Zirvesinde alınan kararlar Türkiye'nin beklentilerine uygun olmuştur. Özellikle 1997 Lüksemburg Zirvesinde büyük bir hayal kırıklığına uğrayan Türkiye'nin 1999 yılındaki Helsinki Zirvesindeki değişen konumunda ABD'nin payı büyük ve önemlidir.³¹¹

Çoğunluk, gücün her şeye yeteceği anlamına gelmez. Tercih edilen formül ne olursa olsun Amerika kendi güvenliğine dünyanın hangi bölgelerinin daha yakın olduğunu, çıkarlarının en iyi nasıl tanımlanabileceğini ve etkin olarak

³⁰⁹ Brezinski, a.g.e. s. 32.

³¹⁰ Brezinski, a.g.e. s. 33.

³¹¹ Üzgel, a.g.e. s. 319.

kovalanabileceğim ve dünya düzensizliğine hangi ölçüde hoşgörüyle yaklaşabileceğini hâlâ dikkatlice gözden geçirmek zorundadır. Bu kararları verme görevi sadece Amerika'nın kendi küresel rolünün ikiliği yüzünden değil, aynı zamanda uluslararası siyasetin süregelen dönüşümü yüzünden de zorlaşıyor. Ulus devlet hâlâ resmi olarak dünya sahnesindeki başoyuncu olsa da, uluslararası (hem uluslar hem de uluslararası kelimelerine vurgu yaparak) siyaset giderek sonsuz, dağınık ve çoğu kez şiddetlice süzülen küresel bir süreç haline geliyor.³¹² ABD kendi stratejisi ve çıkarları doğrultusunda yenedünya düzeninde tek süper güç olmanın verdiği cüretle kendi anlayışına uygun bir dünya barışı (Pax Amerikana) kurmaya çalışmaktadır. Afganistan ve Irak askeri müdahaleleri bunun en iyi örnekleri olmuştur. ABD'ye göre bölgesel sorunlar ve serseri devletlerin çıkardığı sorunlar hem dünya barışını hem de Avrupa barışını ve güvenliğini bozmaktadır. Dolayısıyla, Avrupalı ve müttefikler kendi bölgelerinde barış ve güvenlik istiyorlarsa ABD'ye yardımcı olmaları gerekmektedir. ABD başka bir ülkenin veya bir ülke grubunun kendi rolünü üstlenmesi veya kendisine rakip olmasını istemektedir.³¹³

Bu noktaya kadar olan ifadelerden de anlaşılacağı üzere gerek NATO gerekse Avrupa güvenliği ile ilgili örgütlerde her zaman için transatlantik ilişkileri önemli olmuştur. İkinci dünya savaşı ardından ABD Avrupa güvenliğinin kritik nokta ve kararlarında her zaman için ABD öncü olmuştur. AB ise bölgesel bir güç olarak yeterince dünya siyasetinde yer bulamadığı için ABD'ye bağımlı kalmıştır. Özellikle NATO'nun gölgesi 1990'lı yıllardan itibaren Avrupa güvenlik politikaları ve Avrupa ordusu kurma gibi girişimlerin her zaman üzerinde olmuştur. Özellikle Bush döneminin sonlarına doğru Avrupa ülkeleri ve AB ülkelerinden eleştirel söylemler yüksek sesle dile getirilse de yukarıda tarihsel değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere transatlantik ilişkileri her zaman için önemli olmuştur.

³¹² Brezinski, **a.g.e.** s. 33.

³¹³ Türker, **a.g.e.** s. 215-216.

4.4. AVRUPA BİRLİĞİ NATO İLİŞKİLERİ (AGSP BOYUTU)

Soğuk Savaş süresince Batı Avrupa'nın Sovyet tehdidine karşı savunulması ABD'nin liderliğindeki NATO'nun görevi olmuştur. Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ile birlikte NATO temel dayanağını kaybetmiş ve Avrupa'nın güvenliği için Avrupalılar inisiyatif almaya başlamışlardır. Buna rağmen, NATO Avrupa'da güvenliğin genel çerçevesini belirleyen bir kurum olarak varlığını sürdürmüştür. Ancak NATO'nun yeni şartlar altında varlığını sürdürebilmesi için dönüşüme ihtiyacı olduğu hem ABD hem de Avrupalılar tarafından kabul edilmiştir. Dünyanın içinde bulunduğu yeni güvenlik ortamının zorladığı dönüşüm gereksinimi Avrupa Birliği açısından da kaçınılmaz olmuş ve AB ortak dış ve güvenlik politikası olan daha önce başka bir örneği görülmemiş bir birlik hâline gelme yolunda önemli adımlar atmıştır. Bu yeni durum NATO ile AB arasındaki ilişkilerin de belli bir düzene oturtulmasını gerekli kılmıştır.³¹⁴ Özellikle St-Malo'dan itibaren NATO ile AB arasındaki ilişkinin temelini, bir tarafta Avrupa'nın ne kadar özerk olacağı diğer tarafta da NATO'nun öncelik derecesi beliremeye başlamıştır. Almanya'nın yeniden birleşmesi, Avrupa kıtasının yeniden birleşmesinin yolunu açan bir gelişme olarak algılanmış ve siyâsî kapsamda 1992 yılından itibaren NATO'nun Kuzey Atlantik Konseyi vasıtasıyla kurumlarını Doğu Avrupalı devletlere açması ve askerî kapsamda da Barış İçin Ortaklık (BİO) programını benimsemesi sürecini başlatmıştır.

Bu süreç 1997 ve 2004 yıllarında yaşanan genişlemelerle hâlen devam etmektedir. NATO yetkilerinin kullanılması ve Avrupalı komutanın elinde bulunacak seçeneklerin belirlenmesi ve NATO'nun savunma planlamasının bu minvalde yeniden düzenlenmesi esas alınarak yapılması kararlaştırılmıştır.³¹⁵ AB, Aralık 1999'daki Helsinki Avrupa Konseyi'nde NATO ile AB arasında istişare, işbirliği ve şeffaflığın tam anlamıyla hayata geçirilmesini onaylamış ve NATO'nun bir bütün olarak iştirak etmediği durumlarda AB'nin özerk harekât seçeneği ayrıca vurgulanmıştır. Helsinki Avrupa Konseyi sonrasında gerçekleştirilen Santa Maria de Feira Avrupa Konseyi'nde ise güvenlik konularında NATO ile işbirliğini geliştirmek üzere dört çalışma grubunun oluşturulmasına karar verilmiştir.

³¹⁴ Türker, a.g.e. s. 154.

³¹⁵ Türker, a.g.e. s. 155.

Amsterdam Antlaşması, AB'ye Petersberg görevleri için BAB'dan faydalanma izni verse de, ayrıca AB'nin zaman içinde ortak bir savunma politikası geliştirmesi yönünde gevsek bir taahhüt de içermektedir. AB'nin AGSK'sı ile NATO arasındaki doğal bağ olan BAB, gelecek yıllarda Avrupa'nın gelişmekte olan güvenlik çerçevesi içinde önemli bir rol oynamaya devam edecektir. Güvenlik ve savunma alanlarında Avrupa düzeyindeki işbirliği de, ortak jeopolitik amaçlar ve azalan savunma harcamaları nedeniyle ilerlemeye devam edecektir.

Bununla birlikte, su an için, ABD'nin üyesi olması, gerekli askeri donanımına sahip olması ve ortak operasyonlar için denenmiş ve test edilmiş süreçler bulunmasından dolayı NATO hala lider konumdadır. NATO, Soğuk Savaş sonrası geliştirdiği yeni strateji anlayışında Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Kimliğinin geliştirilmesini desteklediğini belirtmiştir. Rusya'nın iç ve dış politikalarının gidişatının belirsizliği, Avrupa'nın ABD'nin Avrupa'nın güvenliğinin bekçisi olmaya devam etmesini garanti altına alma ihtiyacını artırmaktadır.³¹⁶

1996-1997 hükümetler arası konferansı ve onu takip eden Amsterdam Antlaşması bu yüzden nihai kararlar olarak değil, BAB'n rolünün yeniden tanımlanacağı, daha olgun ve güçlü bir Avrupa'ya yönelik olarak atılmış büyük bir adım olarak kabul edilmelidir. Amsterdam Antlaşması ile BAB "birliğin ayrılmaz bir parçası" olduğu kabul edilmiş olmasına rağmen, birliğin ODGP kapsamındaki yapılarının ve kapasitenin geliştirilmesinde BAB'ı üstlenmesi öngörülen rollerden vazgeçildiği görülmektedir. 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi'nde AB'ye güvenlik alanında yeni sorumluluklar verilmesi nedeniyle, BAB Dışişleri ve Savunma Bakanları 2000 yılının Mayıs ayında Porto'da gerçekleştirdikleri toplantıda, BAB Daimi Konseyi'ne bu yeni düzenleme kapsamında alınacak tedbirlere ilişkin bir inceleme yapılması görevi verdiler.³¹⁷

Bu arada, ODGP'nin uygulamaya girmesi durumunda Brüksel Antlaşması ve BAB üzerinde ne gibi etkileri olacağı konusunda da çalışmalar yapıldı. 2000 yılının Kasım ayında Marsilya'da gerçekleştirilen Avrupa Konseyi, tüm bu hazırlıkları

³¹⁶ Erhan, a.g.e. s. 571.

³¹⁷ Erhan, a.g.e. s. 571.

dikkate alarak Brüksel Antlaşması'nın V. Maddesinin, üye devletlerin ortak savunma konusundaki taahhütlerinin temelini oluşturmaya devam edeceğini vurguladı.³¹⁸

Bu çalışma grupları;

- Bilgi ve yeteneklerin paylaşılması,
- Helsinki Temel Hedefi ve NATO'nun Savunma Yetenekleri İnisiyatifi arasındaki ilişki,
- AB'nin NATO imkânlarına erişimi kapsamındaki düzenlemeler,
- İki örgüt arasındaki daimî düzenlemeler konularında çalışmak üzere görevlendirilmişlerdir³¹⁹.

BAB ve NATO arasında BMGG oluşturulması ve Fransa'nın NATO ile daha yakın bir askeri işbirliği içine girmesiyle birlikte, özellikle Batı Avrupalılar NATO'ya paralel bir askeri kuvvet oluşturmak için gerekli siyasi irade ve maddi kaynaklara sahip olmadıklarından, BAB'ın gelecekteki bir Avrupa ordusunun çekirdeğini oluşturması uzak bir ihtimal gibi görünmektedir. Dolayısıyla BAB, AGSK'nın oluşturulması ve AB'nin kendi çevresindeki krizlere karşı eşgüdümlü tepkiler vermesi için gerekli hazırlıkların yapılmasına en uygun platform olmaya devam edecektir. Bu sürecin birkaç yıl içinde tamamlanacağını ummak oldukça iyimser bir yaklaşımdır.

Bu süreçte, ne transfer edilecek operasyonel yetkiler ve BAB'ın dışında kalan işlevler ile yapılar için gerekli düzenlemelere ilişkin bir takım kararlar aldı. Aynı zirvede BAB'ın AB'nin talebi üzerine 1999 yılında üstlenerek Hırvatistan'a gönderdiği Mayınların Temizlenmesine Destek Misyonu'nun, bu görevlendirmenin sona ereceği 2001 yılının mayıs ayına kadar BAB bünyesinde devam etmesi kararı alındı. BAB'ın AB'nin isteği üzerine üstlendiği görevlerden biri de, Kosova'daki yerlerinden edilmiş kişiler, mülteciler ve altyapı konuları üzerinde çalışmakta olan Kosova Barış Gücü'nün (KFOR) misyonudur. BAB'ın destekleyici yapıları olan Güvenlik çalışmaları Enstitüsü ile uydu merkezinin 1 Ocak 2002 tarihinde birlik

³¹⁸ Erdem, **a.g.e.** s. 205.

³¹⁹ Türker, **a.g.e.** s. 155.

kapsamı, dışarısına çıkarılması, AB BAB ilişkisindeki değişime işaret eden örneklerdir.³²⁰

2000 yılına gelindiğinde ABD, AB'nin özerk hareketine karşılık NATO'nun önceliğine odaklanmaya başlamış ve AB'nin kendine has ayrı bir planlama altyapısını oluşturmasına izin vermeyeceğini açıkça ifade etmiştir. ABD, Avrupa Birliği'nin NATO imkânlarını kullanmadığı hâllerde dahi SACEUR yardımcısının koordine eden görevli olması gerektiğini savunmuştur. Nice Avrupa Konseyi'nde özerk harekâtlar ile NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanıldığı harekâtlar arasındaki ayrım açıkça yapılmıştır. Buna göre, özerk harekâtlarda AB üyesi bir devletin sağladığı karargâhın kullanılması, NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanıldığı harekâtlarda ise SACEUR yardımcısının sorumlu olması kabul edilmiştir. Ancak, ABD NATO'nun imkân ve kabiliyetlerinin kullanılıp kullanılmayacağına ilişkin kararın, bir Avrupa kararı değil bir NATO kararı ile belirlenmesinden yana olmasına yönelik bir tavır içinde olmuştur. Buna göre ABD, her bir harekâtın ayrıca ele alınması gerektiğini ve NATO içinde icra edilecek planlama süreci sonunda söz konusu harekâtın NATO'nun mu yoksa AB'nin mi icra edeceğine karar verilmesinin gerektiğini ifade etmiştir.³²¹

Nice Antlaşması ABA'nın BAB ve AB ilişkilerine ilişkin bazı düzenlemelerini iptal etmiştir. BAB'ın şu andaki temel sorumluluk alanı 5. madde kapsamında yer alan ortak savunmadır. Bu sorumluluğun birlik yetki alanına transferi şimdilik ertelenmiş görünmektedir. AB üyesi ülkeler tam üye, diğer beş üye ise gözlemci statüsündedir. Tüm bu değişimler ışığında AB BAB NATO ilişkisinde nasıl bir düzenlemeye gidileceği hala belirsizliğini korumaktadır. Bununla birlikte, 2000 yılının Şubat ayında BAB ve NATO, NATO'nun askeri donanımının ve kuvvetlerinin kullanılacağı BAB yönetiminde yapılacak operasyonlarda AGSK ile ilgili kavram ve düzenlemelerin test edilmesi amacıyla ilk kez bir ortak kriz yönetimi tatbikatı yapmış, 2001 yılının Haziran ayında ise bir ortak tatbikat (JES-01) gerçekleştirmişlerdir.³²²

AB ise konuya farklı bir açıdan bakmış ve AB'nin özerkliğinin bir başka örgütün elinde olmaması gerektiği ifade edilmiştir. AB ile NATO arasındaki bir

³²⁰ Erhan, **a.g.e.** s. 571.

³²¹ Türker, **a.g.e.** s. 155.

³²² Erdem, **a.g.e.** s. 205.

diğer sorun da AB üyesi olmayan NATO üyelerinin AB yönetimindeki harekâtlara katılımları konusunda ortaya çıkmıştır. Bu sorunun temelinde Türkiye'nin konuya bakışı ve AB'nin NATO imkân ve kabiliyetlerini kullanmasını engellemesi yatmıştır. Bu da "Berlin artı" düzenlemelerinin hayata geçirilmesine kadar NATO ile AB arasındaki ilişkilerin bir anlamda donmasına neden olmuştur.03-04 Haziran 1999 tarihleri arasında icra edilen Köln Avrupa Konseyi'nde AB yönetimindeki bir harekâta iştirak eden tüm devletlerin aynı haklara sahip olduğu ancak devletlerin bir harekâta iştirak edebilmesinin ancak Konsey'in bu yönde alacağı bir karar sonrası mümkün olabileceği ifade edilmiştir.³²³19-20 Haziran 2000 tarihleri arasında icra edilen Santa Maria de Feira Avrupa Konseyi'nde ise bu durum ayrıntıları ile ortaya konulmuştur. Buna göre, kriz durumları dışında, AB'nin 15 üyesi ile konuyla ilgili 15 devlet düzenli olarak bir araya gelecek ve istişarede bulunacaklardır. AB üyesi olmayan NATO üyesi devletler ve AB üyeliği için aday konumunda olan devletler ile "15+15" yapısı içinde, AB üyesi olmayan NATO üyesi devletler ile de "15+6" yapısı içinde yılda en az iki defa olmak üzere toplantılar icra edilecektir. Kriz dönemlerinde ise iki safhalı bir süreç geçerli olacaktır. Buna göre, harekât öncesi safhada Konsey kararından önce tüm diyalog ve istişare yoğunlaştırılacak, eğer Konsey NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanılması yönünde karar alırsa AB üyesi olmayan altı NATO üyesi ile istişareler daha da yoğunlaştırılacaktır. Harekât safhasında ise, AB üyesi olmayan NATO üyesi devletler diledikleri takdirde harekâta iştirak edebileceklerdir.³²⁴

21. yüzyılda Avrupa'da güvenliğin soğuk savaş döneminde olduğu gibi, NATO ve dolayısıyla ABD temelli olarak sağlanacağına dayalı bu senaryoya göre, Avrupa kıtasında ABD'nin etkinliği sürecektir. Bu yaklaşıma göre, NATO'nun Avrupa'daki varlığı bölgenin istikrarı için çok önemlidir. En başta ABD'nin yeni yüzyılda ön plana çıkan Avrasya coğrafyası için NATO'nun görev alanını doğuya kaydıracağı, ancak buna rağmen Avrupa kıtasının NATO için öncelikli olacağı savunulmaktadır. Bu görüşler aynı zamanda kısmen, Avrupa'da Atlantikçi ülkeler tarafından desteklenmektedir. NATO'nun Avrupa coğrafyasında daha fazla Avrupalı

³²³ Türker, a.g.e. s. 156.

³²⁴ Türker, a.g.e. s. 157.

yöneticinin yer alması ve Fransa'nın NATO'nun askeri yapısına dâhil edilmesi de bu senaryolar çerçevesinde gündeme gelmektedir.³²⁵

NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanılmadığı durumlarda ise bahse konu devletler bir Konsey kararı ile harekâta katılmaya davet edileceklerdir. Söz konusu düzenlemeler 07-09 Aralık 2000 tarihleri arasında icra edilen Nice Avrupa Konsey'inde onaylanmış ve AB üyesi olmayan NATO üyesi devletlerin AGSP kapsamındaki harekâtlara iştirakinin AB'nin kontrolünde olduğu bir kez daha vurgulanmıştır. Ancak, Türkiye kendisini karar alma yolunda AB'nin NATO'nun planlama yeteneklerinden faydalanmasını garanti etmiştir. Bunun yanında, her iki örgüt de bütünleşik, şeffaf ve birbirini destekleyen bir gelişim için düzenlemelere ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır.³²⁶ AB ile NATO arasındaki daimî ilişkiler için ortaya konan çerçeve kapsamında GSYT ve NATO Genel Sekreteri tarafından yapılan çalışmalar 17 Mart 2003 tarihinde tamamlanmıştır.

İlişkilerin çerçevesi NATO'nun 1999 Washington zirvesi ve Aralık 2000'de icra edilen Nice Avrupa Konseyi'nde alınan kararlar ile 16 Aralık 2002 tarihli AB-NATO ortak bildirisine esas alınarak belirlenmiştir. AB ile NATO, bir krizin vuku bulması durumunda uygulanmak üzere kriz istişare düzenlemeleri üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Bu istişarelerin AB'nin Politika ve Güvenlik Komitesi, NATO Kuzey Atlantik Konseyi, AB ve NATO'nun Askerî Komiteleri, GSYT ve NATO Genel Sekreteri'ni içine alan bir grup tarafından yürütülmesi öngörülmüştür. AB ve NATO istişarelerinin icra edilmesi sırasında teati edilecek gizlilik dereceli bilgi ve belgelerin güvenliğini sağlamak amacıyla bilgi güvenliği anlaşması da yapmışlardır.³²⁷

Bunların dışında özellikle NATO'nun yeni güvenlik tehdidi olan alan dışı bölgelerde etkin olamayacağı dile getirilmektedir. Bunun dışında diğer bir kaygı da NATO merkezli Atlantik ilkelerini benimsemiş Avrupa, Güney Doğu Avrupa ülkelerini kabul etmiş olsa bile bu ülkelerin güvenlik sorunlarına istenilen çözümün üretilmeyecek olduğu görüşüdür.³²⁸

³²⁵ Tunçsiper, **a.g.e.** s. 141.

³²⁶ Türker, **a.g.e.** s. 156

³²⁷ Türker, **a.g.e.** s. 157.

³²⁸ Tunçsiper, **a.g.e.** s. 141.

AB'nin NATO'nun imkân ve kabiliyetlerini kullanmasını gerektirecek bir kriz ortaya çıktığında, AB ve NATO "Berlin düzenlemeleri" çerçevesinde hareket edeceklerdir. Bu düzenlemeler üç temel unsuru kapsamaktadır: NATO planlamasına AB erişimi, Avrupalı NATO komutanı seçeneği ve NATO imkân ve kabiliyetlerinin AB tarafından kullanılması. NATO, AB'nin NATO planlamalarına erişimini garanti etmektedir. AB'nin bir harekât icra edip etmeyeceğine karar vermemiş olduğu ilk safhalarda AB Askerî Kurmay Heyeti'nin NATO katkısına ihtiyacı olabilecektir. Böyle bir durumda NATO ihtiyaç duyulan operasyonel planlama konusunda AB'yi destekleyecektir. AB kendi yöneteceği bir harekât için NATO 'dan Avrupalı bir komutan isteyebilir. Böyle bir durumda SACEUR yardımcısı AB Harekât Komutanlığı için ilk sırada gelen aday olacaktır. Bu personel, AB Harekât Karargâhı'nda bulunacağı SHAPE'te bulunmaya devam edecektir. AB tarafından belirlenen diğer komuta unsurları (AB Kuvvet Komutanı ve AB Kuvvet Karargâhları) NATO ve AB üyesi devletler tarafından sağlanabilecektir.³²⁹

NATO merkezli güvenlik sisteminin, yeni Avrupa'nın karşılaşacağı başlıca sorunları bertaraf edemeyeceği bu görüşün temel savını oluşturmaktadır. NATO merkezli Atlantik ilkelerini benimsemiş Avrupa, büyük oranda Anglo Amerikan ve politik olarak muhafazakâr bir Avrupa güvenliği anlayışını yansıtmaktadır. Bunun başlıca engeli de Fransa önderliğindeki ülkelerdir. NATO merkezli Atlantik ilkesini benimseyen Avrupa kavramı, NATO'nun yapısında değişiklik olabileceğini ve Avrupa'nın yeni şartlarına süratle uyum sağlayabileceğini varsaymaktadır. Bu da NATO'nun siyasal rolünün güçlenmesini içermektedir. Politik rolünün gelişmesi yanında, Atlantik ilkelerini benimseyen Avrupa modeli NATO'nun askeri stratejisini ve güç yapısını gözden geçireceğini kabul etmektedir. Bu yaklaşım 22-23 Nisan 1999 Washington Zirvesi'nde dile getirilmiştir.³³⁰

AB, NATO imkân ve kabiliyetlerini kullanmak isteyebilir. Böyle bir durumda NATO, AB'nin ihtiyaç duyabileceğini değerlendirdiği imkân ve yeteneklerin bir listesini oluşturacaktır. NATO, AB'ye sağlayacağı imkân ve kabiliyetleri belirlerken başvuracağı bir takım ilkeleri, finanssal ve hukuki konuları göz önüne almak suretiyle belirleyecektir. Bu kapsamda, her bir harekât için NATO ve AB arasında, NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanımına yönelik bir anlaşma yapılacaktır. Böyle

³²⁹ Türker, **a.g.e.** s. 158.

³³⁰ Tunçsiper, **a.g.e.** s. 141.

bir anlaşma sayesinde, daha önce öngörülemeyen bir durumun ortaya çıkması hâlinde NATO'nun imkân ve kabiliyetlerini geri çekme seçeneği bulunacaktır. NATO ile AB arasındaki uzlaşmanın oluşturduğu ortam Irak savaşı ile bozulmuştur. Irak savaşı ilişkileri ve Avrupa içindeki ilişkileri menfi yönde etkilemiştir ve bu bunalım Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve NATO gibi uluslararası örgütler içinde büyük tartışmalara neden olmuştur. Irak savaşının başlamasının ardından Nisan 2003'te Almanya, Fransa, Belçika ve Lüksemburg arasında yapılan toplantıda, Brüksel yakınlarındaki Tervuren'de bir Avrupa Karargâhı'nın kurulması kararı alınmıştır. Bu durum NATO'nun önceliği ve AB'nin özerkliği tartışmalarının alevlenmesine neden olmuştur. AB karargâhının kurulması teklifi, ABD tarafından AB ile NATO arasında rekabet ve NATO'nun varlığına ciddi bir tehdit olarak algılanmıştır. Aslında bu teklif Irak savaşıma karşıt olan devletlerin bir şekilde tepki vermesinden başka bir şey değildir. Ancak bu tepki NATO ile AGSP arasında iki yıldır kurulmaya çalışan karşılıklı güvenin zedelenmesine neden olmuştur.³³¹

Avrupa ülkelerinin ABD'den bağımsız olarak AGSP'ye tam işlerlik kazandırması geçekte ABD çıkarlarıyla özdeşleşmeyecektir. AB içerisinde Fransa ve Almanya'nın başını çektiği ülkeler ABD'yi artık Avrupa'da görmek istemese de böyle bir gelişme şu an için radikal olacaktır. Çünkü soğuk savaştan beri ABD, Avrupa sınırlarında yer almış, önemli müttefiklerle beraber hareket etmiştir. Buna rağmen Avrupa temelli güvenlik konusunda, Avrupa ülkelerinin daha fazla katkı sağlaması ABD'nin yararına olacaktır. Ancak bu oluşumun Avrupa dışına çıkarak ABD çıkarlarını olumsuz etkilemesi halinde sonucun ne olabileceği belirsizliğini korumaktadır.³³²

Sorun, İngiltere ve ABD'nin girişimleri sonucunda Kasım 2003'te Napoli'de yapılan toplantı ile çözüme kavuşturulmuş ve NATO'nun SHAPE karargâhında bir Avrupa planlama hücresinin kurulmasına karar verilmiştir. Sonuç olarak NATO ile AB arasında zaman zaman ABD'nin tek taraflı hareketi yeğlemesinden kaynaklanan uygulamalarından doğan sorunlar yaşanmakta ve önümüzdeki dönemde de benzer sorunların yaşanabileceği değerlendirilmektedir. NATO eski Genel Sekreteri Lord Robertson, Atlas aşan ilişkilerin ve NATO'nun hasar gördüğünü kabul etmekte ancak Atlas aşan ilişkilerinin ölmediğini, bunun ölümden ziyade bir dönüşüm olduğunu

³³¹ Türker, **a.g.e.** s. 158-159.

³³² Tunçsiper, **a.g.e.** s. 141.

ifade etmektedir.³³³Robertson'a göre ABD ile AB arasında bir stratejik uzaklaşma bulunmamakta, ABD ve AB tehdit değerlendirmeleri ve algılamaları açısından ortak bir görüşe sahip bulunmaktadır. Ona göre Avrupa ve Kuzey Amerika ne birbirlerinden uzaklaşmakta ne de çatışma rotasındadırlar, tüm bunların aksine beraberce ilerlemektedirler.

³³³ Türker, **a.g.e.** s. 159.

SONUÇ

Avrupalılar 1945 ten sonra; Soğuk savaş döneminde de hız kesmeden devam eden süreçte Avrupa devletlerinin güvenliklerini sağlama konusunda önemli ilerlemeler kaydettikleri görülmektedir. Soğuk Savaş ortamının Avrupa'da yarattığı güvensizlik ve ABD'nin bölgedeki rolünün zayıflamasından endişe edilmesi, Avrupa'nın ortak bir güvenlik ve savunma politikası altında hareket etmesinin önünde önemli bir engeldi. Bu sebepler Avrupalıları ABD güvenlik şemsiyesinin altında kalmaya itmiştir.

1980' lerin sonuna gelindiğinde Sovyet imparatorluğunun yıkılması ile birlikte korkulan Komünizm tehdidinin ortadan kalkması, Avrupa Birliği'nin ekonomik açıdan olduğu kadar siyasi açıdan da uluslararası ortamda varlığını hissettirmek istemesine; kendi coğrafyasında etkin bir güç oluşturma çalışmalarına hız vermesine neden olmuştur.

Soğuk Savaş dönemindeki koşulların yaratmış olduğu olumsuz şartlar ve küresel güçlerin baskısı, ortak bir güvenlik ve savunma politikası oluşturulmasının önünde her zaman büyük engel teşkil etmesine rağmen, Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin ekonomik entegrasyon süreci; birbirlerine daha çok yaklaşımlarını sağlayan bir işlevi de yerine getirdiği görülür. Günümüzün dünyasında ise, güvenlik ve tehdit anlayışının farklılaşarak boyut değiştiriyor olması, devlet aşan terörün tırmanışa geçmesi, 11 Eylül olayları, Irak Savaşı ve Afganistan müdahalesi ile birlikte Avrupa'yı yeni bir sınavın beklediği anlaşılmaktadır. Bunların dışında Afrika da yaşanan etnik çatışmalar sorunun başka bir boyutunu oluşturmaktadır. Avrupa'nın eski sömürgelerindeki açlık, insan ticareti, devlet olma vasfını yitirmiş ve kendi güvenliğini sağlamada aciz kalan otoriteler gelecek adına büyük sorunlar teşkil etmektedir. Yakın zamanda kıta Avrupa'sında yaşana çatışmalar hafızalarda tazeliğini korumaktadır.

Birçok etnik devleti bünyesinde barındıran Yugoslavya'da özellikle 90'lı yılların başlarında, bu devletler kendi parlamentolarında egemenlik kararı almaları,

Yugoslavya'nın dağılmasını ve bölgede çatışma sürecinin başlamasına sebep olmuştur. 1991 yılında Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarını ilan etmesi ve Sırp'ların Hırvatistan'a saldırması sonucu, iç savaş patlak vermiştir. Yugoslavya'nın çok sayıda dil ve dini farklılıkları olan milletleri bünyesinde barındırıyor olması da bu süreci hızlandırmıştır. 1991 yılında Hırvatistan, Slovenya, Makedonya ve Bosna-Hersek'in bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle bölünme süreci başladı. Özellikle Bosna-Hersek'te, dini farklılıklar nedeni ile çatışmalar bu bölgede soykırım boyutuna yükselmiştir. Avrupa Birliği'nin girişimiyle Kasım 1991'de Lahey'de taraflar bir araya getirilerek çözüm arayışına gidilmiş ancak başarı sağlanamamıştır.

AB, Avrupa'nın ortasında meydana gelen bu iç savaşla, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası oluşturamamasından dolayı olaya seyirci kalmıştır, müdahale edememiştir.

Ancak, Yugoslavya'da yaşanan bu olaylar, AB'nin süratle bir güvenlik ve savunma politikası oluşturup, ortak bir askeri güç etrafında birleşerek olaylara müdahale edebilmesi için uyarıcı bir etki oluşturmuştur.

Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma politikası oluşturma hususunda kendi ana karasında cereyan eden Yugoslavya, Bosna Hersek, Kosova olaylarında olduğu zamandan daha güçlü olsada sorunların varlığı ve güvenlik algılamalarının farklılığı göz ardı edilemez. Bahsedilen olaylarda Avrupa'nın ortak bir tutuma sahip olamaması ve Avrupa Birliği ülkeleri arasında siyasi anlamda bir kutuplaşmanın ortaya çıkması Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın gelişimi bakımından ciddi kuşku ve endişelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum başarısız bir Avrupa Birliği algısı doğurmuştur. Bilindiği gibi Avrupa Birliği Soğuk Savaş'tan sonra dünyanın en büyük etnik çatışmalarına sahne olmuştur. Bosna Hersek 'te yaşananlar medeni Avrupa için tam bir trajediye dönüşmüş ve Avrupa Birliği'nin zaafının ve eksiklerinin ortaya çıktığı bir olaylar zincirinin ilk halkası olmuştur. Birlik gelişen olaylara tepki vermede oldukça geç kalmış geç kalmakla birlikte üyeler arasındaki tutarsızlıklar ve görüş farklılıklar aylarca devam etmiştir. Bunların yanı sıra Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikalarının hızlı gelişememe nedenlerinden bir tanesi de; üye ülkelerin savunma harcamalarına ayırdıkları paydır. AB ülkeleri öncelikle ekonomik gelişmeye önem verdiklerinden, 1990 yılından sonra savunma harcamalarını azaltma yönünde politika izlemişlerdir.

AB üyesi ülkelerin ortak savunma ve güvenlik politikası yaklaşımı da farklı çizgidedir. Örnek verecek olursak Fransa, ABD ve NATO karşıtı bir tutum izlerken, İngiltere AGSP' nin NATO imkân ve yeteneklerinden yararlanılarak geliştirilmesini istemektedir. AB'de askeri konularda başı çeken Fransa ve İngiltere'nin farklı düşüncelerde olması AGSP karar mekanizmasının yavaş işlemesine neden olmuştur. (Son zamanlarda gelişen Fransa Amerika Birleşik Devletleri ilişkileri Fransa'nın Amerikan çizgisine yaklaşması AGSP başta olmak üzere Irak ve Afganistan konularında da olayların seyrini değiştirmiştir.)

Dünya kamuoyunda; Avrupa Birliğinin kendi bölgesinde düştüğü bu durum ekonomik devin siyasi ve askeri bir cüce olduğunu ilan eder nitelikte idi. Fakat Birlik bu sıkıntılara göğüs germeye çalışarak ve her geçen gün geliştirmiş olduğu altyapısı ile sorunlara çözüm üretmiştir. Başlangıçtan daha iyi olan bir konuma yükselmiştir.

Başka bir açıdan, ortak bir yaklaşımın benimsenmesi halinde dahi güvenlik politikaları açısından Birliğin kat etmesi gereken uzun bir yol olduğu kabul edilmelidir. Avrupa Birliği uluslararası alanda Amerika Birleşik Devletler ile kıyaslanabilecek askeri yeteneklerden hala yoksundur. Avrupa Birliği önderliğinde sürdürülen kriz önleme operasyonları, barış geliştirme misyonları, gözlem misyonları ve zaman zaman yapılan sınırlı müdahaleler önemli başarılar olmakla birlikte, Birliğin kendisi için koymuş olduğu hedefe ulaşmak bakımından yeterli oldukları söylenemez.

Avrupa Birliği ülkeleri AGSP nin bölgede etkin hale gelebilmesi için, öncelikle üye devletlerin aralarındaki görüş farklılıklarını minimize etmeyi başarabilmeleri, bununla birlikte kurumsal, teknik ve hukuki sorunları giderme konusunda hızlı ve kararlı hareket etmek zorundadırlar

Bu bağlamda Avrupa Birliği Askeri Personeli'nin güçlendirilmesine devam edilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin tek kutuplu düzenin etkin ve vazgeçilmez gücü olmaya devam etmektedir. Avrupa Birliği de kendi kendine yeten, gerekli gördüğü ve yalnız kaldığı durumlarda tek başına hareket edebilecek kapasiteye sahip ve edilgen değil etken bir aktör olmak istemektedir

Amerika Birleşik Devletlerin ezici gücüne rağmen Avrupa Birliğinin bu gücü dengeleme uğraşları hem Avrupa Birliği'nin özerk hareket edebilmesi için hem de

Amerika Birleşik Devletleri'nin duyarsız kaldığı sorunların çözümünde etkili olunabilmesi için gereklilik arz etmektedir. Avrupa Güvenlik ve Savunma politikasının rüştünü ispat edebilmesinin yolu bundan geçmektedir. Sürecin gelişimi uygulamaya konulması yavaş ta olsa edinilen tecrübeler ve geliştirilen yeteneklerin de etkisiyle önümüzdeki yıllar içerisinde daha etkili ve hızlı gelişen, olgunlaşan aksaklıkları giderilmiş bölgesindeki ve dünyada ki güvenlik sorunlarına tepki veren bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'na kavuşulması mümkün görünmektedir. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın gelecekte karşı karşıya olacağı en temel zorluk politik iradeyle ilgili olacaktır. Avrupa Birliği üye ülkeler ortak bir savunma ve güvenlik çatısı altında hareket etme iradesi konusunda tutumlarıyla bu konuda belirleyici olacaklardır. Bu noktada belirtmemiz gereken de Avrupa ülkelerinin şu an Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası konusunda yavaş ilerliyor olmasının temel nedeni gösterilemeyen ortak siyasal irade eksikliğidir. Bu sorun aşıldığında Birliğin başarısı kaçınılmazdır. Her ne kadar AGSP ile Avrupa güvenliği anlamında önemli adımlar Avrupa Birliği bünyesinde atılmış olsa da; bunun ne ölçüde AB'nin tam anlamıyla güvenlik topluluğu olarak görülebilecek bir Birlik olma yaklaşımını gösterdiği henüz net değildir. Irak Savaşında da görüldüğü üzere, AB üye ülkeleri arasında dış politika ve güvenlik anlamındaki fikir ayrılıkları devam etmektedir.

Günümüzde Avrupa Birliği'nin geleceğe dönük çalışmalarının en önemli konularından birini oluşturan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, güvenlik ve savunma meselelerinin son derece hassas doğası gereği, beraberinde çeşitli sorunları da getirmiştir. Bu sorunlar, başta Amerika Birleşik Devletleri, NATO ve Türkiye'yi de etkilemektedir. Avrupa Birliğinin Güvenlik ve Savunma Politikaları Birleşik Devletleri'nin hatta Türkiye'nin görüşleri ve davranışlarından da etkilenmektedir.

Bir ölçüde Avrupa Birliğinin başarısı Amerika Birleşik Devletlerinin tavrına bağlıdır. Birlik ülkeleri gösterecekleri ortak siyasal irade sayesinde başarıya ulaşabilirler. Avrupa Birliği ekonomik bir dev olmasına karşın siyasal cücelikten Amerika Birleşik Devletlerin ezici askeri ve siyasal baskılarından sıyrılabılır ve bu baskıları pozitif bir şekilde bertaraf edebilir. Bunu yaparken bile Amerika Birleşik Devletlerin tavrı belirleyici öneme sahiptir. Orta ve kısa vade de Avrupa Birliği'nin Amerika Birleşik Devletleri karşısında askeri bir süper güç olarak durma olasılığı yok denecek kadar azdır.

KAYNAKÇA

AKTAN Coşkun Can,

HÜSEYİN Şen ,

“Globalleşme”,(1999), <http://www.canaktan.org>
canaktan personal canaktan araştırmaları
degisim aktan sen globallesme.pdf.

ARI Tayyar,

Uluslararası İlişkiler Teorileri, Alfa Yay,
İstanbul, 2002.

ARMAOĞLU Fahir,

20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), Alkım
Kitabevi, N İstanbul, 2004.

ARAS Bülent,

“Büyük Ortadoğu, Türkiye ve AB”,
www.moraldergisi.com.tr arşiv 2004.04.21
g9.htm.

AYDIN Mustafa,

“Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve
Analiz”, **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, cilt
51, No:1-4, Ankara, 1996.

AYDIN Mustafa,

“Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi”,
Uluslararası İlişkiler Dergisi, Yıl 1, Sayı 4,
İstanbul, 2004.

AYDINLI Ersel,

“Küreselleşme ve Güvenlik: Teorik
Yaklaşımlar”, **Avrasya Dosyası**, Cilt.9, Sayı.2,
Yaz 2003.

- AKTAŞ Gülhan, “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Gelir Dağılımı, Yoksulluk Ve Sosyal Politikaların Evrimi”, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2007.
- ASLAN Nurdan, “Dünya Ekonomisinde Gelişmeler: Küreselleşme”, Ed: Osman Küçükahmetoğlu vd. **“Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım”** Ekin Yayınevi, Ankara, 2005.
- ASOMEDYA, “Küreselleşme”, **ASOMEDYA Dergisi**, ASO Yayınları, Ankara, 2002
- AYDEMİR Cahit,
MEHMET Kaya, “Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Bahar.2007.Cilt.6s.261, <http://www.eosder.com/dergi/20260-282.pdf>
- BADİE Bernard, “Realism under Praise, or a Requiem? The Praradigmatic Debate in International Relations”, **International Political Science Review**, Vo:22, No:3, 2001.
- BALAAM David
MİCHAEL Veseth, **Introduction to International Political Economy**, Upper Saddle River, New Jersey, 2001.
- BAHARÇİÇEK Abdulkadir , “Soğuk Savaşın Sona Ermesinin Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri”, **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

- BANKS Michael, “The Inter-Paradigm Debate”, **International Relations: A Handbook of Current Theory**, (ed), M. Light, A. J. R. Groom, Pinter Publishers, London, 1985.
- BAŞAR Cem, **Terör Dosyası ve Yunanistan**, Uluslararası İlişkiler Ajansı Yayınları, 1993
- BUTTELER Nicola, “Slow Road to Nowhere: North Korea and the Six Party Nuclear Talks”, **Disarmament Diplomacy**, Issue No.79, April/May 2005.
- BREZİNSKİ, Zbigiew, **Tercih**, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2005.
- CAŞIN Mesut Hakkı,
ÖZGÖKER Uğur
ÇOLAK Halil, Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Savunma Politikasına Etkisi, Avrupa Birliği, Nokta Kitap, İstanbul, 2007.
- CANBOLAT İbrahim, **Uluslararası Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler**, 3. baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002.
- COFFİN Judith,
STANDİSH. Meacham, **Western Civilizations**, USA, W.W. Norton and Company, 2002
- CUMHURİYET STRATEJİ, “AB Ordusu ve Sorunlarının Çeşitliliği”, **Cumhuriyet Strateji**, 1 Ekim 2004.
- ÇAKMAK Haydar, **Avrupa Güvenliği**, Platin Yayınları, İstanbul, 2007.

- ÇAYHAN B.Esra, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye”, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, No 3, 2002.
- ÇELEBİ Aykut, **Avrupa: Halkların Siyasal Birliği**, Metis Yay., İstanbul, 2002
- DAVUTOĞLU Ahmet, “Berlin Duvarından İkiz Kulelere Uluslararası Düzen Arayışı”, **Zaman**, 01 Ocak 2002.
- DELANTY Gerard, **Avrupa’yı Keşfetmek**, Adres Yay. İstanbul, 2006
- DEDEOĞLU Beril, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Der Yayınları, İstanbul, 2003.
- Dİ SCALA Spencer, **Twentieth Century Europe: Politics, Society, USA, Culture**, McGraw Hill, 2004.
- DİNÇYÜREK Ahmet, “Küresel Terör Kurgulanmış Bir Egemenlik Aracı mı?”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 5, Yıl 3 Temmuz 2005.
- DUKE Simon, “Beyond the Chapter - Enlargement Challenges for CFSP and ESDP” European Institute of Public Administration, Maastricht, Netherlands, www.eipa.nl/publications/summaries
- ELLYWOOD Wayne, **Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu**, Metis Yayınları, İstanbul, 2002
- EHRHART Hans-Georg, “What model for CFSP?” Chaillot Papers No.55, Paris Institute for Security Studies, Ekim 2002.

- EKŞİ Hülya, “Kamu Yönetiminde Değişim Dinamikleri ve Değişimin Yönü”, **2004 Türkiye İktisat Kongresi Tebliğ Sunuşları: Kamuda İyi Yönetişim**, DPT, İzmir, 2004.
- ERBAŞ Hayriye, “Küresel Kriz ve Marjinalleşme Sürecinde Göç ve Göçmenler”, **Doğu Batı**, Yıl. 5, Sayı: 18, 2002.
- ERDEM Engin, “Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenliği”, **Avrasya Dosyası**, Cilt.5, Sayı 4, Kış 1999.
- ERDOĞDU Hikmet, **Avrupa’nın Geleceğinde Türkiye’nin Önemi ve NATO İttifakı**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004
- ERHAN Çağrı, “Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar”, **Nato Stratejileri ve Türkiye**, Ed. Baskın Oran, İstanbul, 2005.
- ERHAN Çağrı, “Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Güvenlik Algılamaları”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye içinde**; der. Refet Yinanç, Hakan Taşdemir, Seçkin Yay., Ankara, 2002
- ERKIZAN Hatice Nur, “Küreselleşmenin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri”, **Doğu Batı**, Yıl: 5, Sayı:18, İstanbul 2002.

- FOLKER Jennifer Sterling, “Realism and the Constructivist Challenge: Rejecting, Reconstructing, or Rereading”, **The International Studies Review**, Vol: 4, No: 1, 2002.
- GNESOTTO Nicole, “Preface”, **Partners and Neighbours: A CFSP for A Wider Europe**, Chaillot Papers, No.64, Paris, Institute for Security Studies, 2003
- GÜNDÜZ Aslan, **Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar**, Beta yayınları, İstanbul,1998.
- GİLPİN Robert, **The Political Economy of International Relations**, Princeton University Press, New Jersey, 1987
- GAHBULAUT Seema, “India in the World Order: Searching for Major-Power Status”, **Book Reviews-International Relations**, Vol.3, No.4, University of Georgia, 2005.
- GÖNLÜBOL Mehmet, **Uluslararası Politika**, 5. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2000.
- GRANT Charles, “The Eleventh of September and Beyond: The Impact on the European Union”, **The Political Quarterly**, Oxford, Blackwell Publishing, 2002.
- HOBSBAWN Eric, **Kısa 20. Yüzyıl:1914-1991 Aşırıhklar Çağı**, Sanal Yayınları, İstanbul, 2003.
- HAİNE Jean. Yves, “AGSP ve NATO”, **AB Güvenlik ve Savunma Politikası**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2005.

- HANLI Hakan, “Yeni Dünya Düzeni: Global Terörizm: Psikolojik Savaş, Uluslararası ve Uluslarüstü Hukuki Boyutları”, http://www.elegans.com.tr/arsiv/64_haber033.html
- HEKİMOĞLU Asem Nauşabay, **Rusya’nın Dış Politikası I**, Ankara, Vadi Yayınları, 2007.
- HÜRRİYET, “İngiltere artık büyük bir savaşa giremez”, **Hürriyet**, 2 Aralık 2007
- HÜSEYNOV Fuad, “SSCB Dağıldıktan Sonra Halefiyet Sorunları”, **Avrasya Etütleri**, Sonbahar-Kış 2004.
- KAGAN Robert, **Paradise and Power: America and Europe in the New World Order**, New York, Alfred A. Knopf, 2003.
- KARAOSMANOĞLU Ali, “AGSK Açısından Türkiye-AB İlişkileri”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Yıl 4 Sayı 14 Şubat, Mart, Nisan 2001.
- KAPANİ Münci, **Politika Bilimine Giriş**, Say Yay, Ankara, 1998
- KASIM Kamer,
BAKAN Zerrin.
MONTREO Muriel, **Uluslararası Güvenlik Sorunları**, Asam Yayınları, Ankara, 2004.
- KARLUK Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta, 2005

- KEOHANE Daniel, “One Step Forward, Two Steps Back”, <http://www.cer.org.uk/defence/index.html>, Haziran 2006.
- KEYMAN Fuat, **Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden düşünmek**, Alfa Yayınları., İstanbul, 2000.
- KÖSE Ömer, Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü, **Sayıstay Dergisi**, Sayı 49. <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der49m1.pdf>
- KÖSEBALAN Hasan, “Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslararası İlişkiler”, **2023 Dergisi**, Kasım 2002, <http://www.2023.gen.tr/kasim02/yeniamerikandoktrini.htm>
- LAPID Yosef, “The Third Debate: On the Prospects of International Relations Theory in a Post-Positivist Era”, **International Studies Quarterly**, Vol: 33, No: 3, 1989.
- LAQUEUR Walter, “Postmodern Terrorism: New Rules For An Old Game” **Foreign Affairs**, September/October, 1996, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/laqueur.htm>.
- MAHÇUPYAN Etyen, “Modern Bireyin ve Bölünmüş Aklın Bin yılı”, **Doğu Batı, Binyılın Muhasebesi**, Sayı:10, Şubat-Mart-Nisan, İstanbul, 2000

- MARQUES Tiago, “European Security at 25: Concepts, Challenges and Opportunities”,
www.bisa.ac.uk.2006.pps.marques.pdf
- MİSSİROLİ Antonio, “Bigger EU, wider CFSP, stronger ESDP? The view from Central Europe”, **Occasional Papers No.34**, Paris, Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü, Nisan 2002.
- MOLZ James Clary, “Future Nuclear Proliferation Scenarios in North East Asia”, **The Nonproliferation Preview**, Volume 13, Number 3, November 2006.
- MOUSSİSS, Nicholas, **Avrupa Birliği Politikaları Rehberi**, Mega Pres, İstanbul, 2004.
- O’HANLON Michael. “Transforming NATO; The Role Of EU Forces”, **International Institute for Strategic Studies Survival** Vol. 38, No. 3 Autumn 1997.
- OLKAÇ Pınar, **Avrupa Güvenliğinde Türkiye’nin Değişen Konumu**, Başkent Üniversitesi Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Anabilim dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.
- ORAN Baskın, **Küreselleşme Ve Azınlıklar**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001.
- ORHON Nezih, “Terörün Anlamı ve Görselleştirilmiş Terör”, **Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü**. Konya, Çizgi Yayınevi, 2004.

- ÖRGÜN Faruk, **Küresel Terör**, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2001
- ÖZDAĞ Ümit, **Türk Ordusunun PKK Operasyonları (1984-2007)**, Pegasus Yayınları, 2007.
- ÖZDAĞ Ümit
SEYFETTİN. Erol, “XXI. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği”, **ASAM**, Ankara 2003.
- ÖZCAN Mehmet, “AB’nin Küresel Terörle Mücadelesi”, <http://www.usak.org.uk/junction.asp>
- ÖZGÜR Salih, **Kitle İmha Silahları**, İstanbul, İQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.
- ÖZGÖKER Uğur, **Uluslararası Siyasi, Askeri ve Ekonomik Örgütler**, Der Yayınları, İstanbul, 2006.
- ÖZGÖKER Uğur, “Avrupa Birliği Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”, <http://www.subconturkey.com> 2009 Subat kose yazisi Avrupa Birliği Ortak Dış ve Güvenlik Politikası II.html.
- PACTEAU Séverine,
F.C. Mougel, **Uluslararası İlişkiler Tarihi**, (çev. Galip Üstün), İletişim Yayınları, İstanbul, 1995
- PURTAŞ Fırat Purtaş, “Yeni Boyutlarıyla Terörizm”, **2023**, Sayı.32, Aralık 2003.

- RUTTEN Maartje, “Stagnation of the ESDP”, **ISS-EU Newsletter** n1, February 2002,
http://www.iss-eu.org/new_analysis_analy013e.html
- RYNNING Sten, “**French Military Doctrine in the 1990**”
http://www.ciaonet.org/wps/rys01_rys01.pdf
- SANDER Oral, **Siyasi Tarih:1918–1994**, 6. baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1994.
- SARIBAY A. Yaşar, “Küreselleşme, Postmodern Uluslaşma ve İslam”, **Global ve Yerel Eksende Türkiye**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.
- SCHAKE Kori, “Constructive Duplication, Reducing Eu Reliance On Us Assets, Centre for European Reform”, <http://www.cer.org.uk/pdf/cerwp12cd.pdf>
- SESLİ Mutlu “21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Tehditleri ve AGSP’nin Geleceği”
http://www.eakademi.org/incele.asp?konu.kimlik1192007985_urlmakaleler.msesli-1.htm
- SOROS George, **Küreselleşme Üzerine**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003
- SÖNMEZOĞLU Faruk, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Der Yayınları, Ankara,2000.
- SÖNMEZOĞLU Faruk, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992

- STEGER B. Manfred, **Küreselleşmeler**, Dost Kitap Evi, Ankara,2006
- SPIERS Ronald, “The Anatomy of Terrorism”, **Foreign Service Journal**, September 2004.
- ŞALCI Şükrü Gürkan, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
- TANER Okan, “Dünyada ve Türkiye’de Küreselleşme ve Yoksulluk Süreci” Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, **Basılmamış Yüksek Lisan Tezi**, Muğla, 2004.
- “Terörizm”, <http://www.forumturkiye.com/arsiv/index.php/t-10182.html>.
- TESEV, “Daha Karanlık Bir Geleceğe Doğru mu? Terörle Mücadele Kanununda Yapılan Değişiklikler”, <http://www.tesev.org.tr/Raporu-VolkanAytar.pdf>.
- TEZCAN Ercüment, **Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku**, USAK, Ankara, 2005.
- TİMUR Taner, **Türkiye Nasıl Küreselleşti?**, İmge Yayınevi İstanbul, 2004.

- TUNÇSİPER Kadriye Nilgün, **Uluslararası Sistem Açısından Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006.
- TÜRKER Haşim, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara, 2007
- UNAT Nermin Abadan, **Bitmeyen Göç**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.
- UZUN Özüm Sezin, “Terörizmle Mücadelede Birleşmiş Milletlerin Rolü”, <http://www.foreignpolicy.org.tr> arkaplan ekim03 tr eksensiz.htm
- ÜLGER İrfan Kaya, “Ortadoğu Sorunu ve Yugoslavya'nın Dağılmasının Avrupa Dış Politikası Çerçevesinde Analizi”, **Stradigma Dergisi**, Sayı 8, Eylül 2003
- ÜZGEL İlhan Üzgel, “ABD ve NATO’yla İlişkiler,” **Türk Dış Politikası Cilt 2**, derl., Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- YOUNG Oran, “The Actors In World Politics”, **The Analysis Of International Politics**, Eds., James N. Rosenau, Vincent Davis, Maurice East, New York, The Free Pres, 1972.
- ZENGİNGÖNÜL Oğul, **Yoksulluk Gelişmişlik Ve İşgücü Piyasaları Ekseninde Küreselleşme**, Adres Yayınları, Ekim, Ankara, 2004.